

Sokrates:

Originalität

1. Teil: SOKRATES IM GESPRÄCH

Sokratische Gespräche im Spiegel der 'Erinnerungen'
Xenophons und der Dialoge Platons

---

1. Auswahl aus den 'Erinnerungen' Xenophons

2. Auswahl aus den Dialogen Platons

(Zitate und Textstellen aus den Dialogen 'Protagoras', 'Theaitet',
'Charmides', 'Laches', 'Menon' und 'Gorgias')

1. Auswahl aus den 'Erinnerungen' Xenophons

- 1.1 Die Gesprächsführung des Sokrates: Art und Themen ^{der} Gespräche, seine Abgrenzung zu den Naturphilosophen, seine religiöse Einstellung

Apomnem. I 1, 10-14, 16, 19-20

← Εκείνος γε ἀεὶ μὲν ἦν ἐν τῷ φανερῷ πρῷ τε γάρ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια ἦει καὶ πληθούσης ἀγορᾶς ἐκεῖ φανερὸς ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν ἀεὶ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοις μέλλοι συνέσεσθαι· καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολύ, τοῖς δὲ βουλομένοις ἔξην ἀκούειν. οὐδεὶς δὲ πώποτε 11 Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβές οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντος εἶδεν οὔτε λέγοντος ἥκουσεν. οὐδὲ γάρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως, ἥπερ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι, διελέγετο σκοπῶν, ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἔκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων, ἄλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μωραίνοντας ἀπεδείκνυε. καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐσκόπει πότερά ποτε νομίσαντες ἱκανῶς ἥδη τάνθρωπινα εἰδέναι ἔρχονται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων φροντίζειν, ἢ τὰ μὲν ἀνθρώπινα παρέντες, τὰ δαιμόνια δὲ σκοποῦντες ἥγοῦνται τὰ προσήκουτα πράττειν. 12 ἔθαμαζε δ' εὶ μὴ φανερὸν αὐτοῖς ἐστιν, ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εύρειν· ἐπεὶ καὶ τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν οὐ ταῦτα δοξάζειν ἀλλήλοις, . . .

← τῶν τε περὶ τῆς 14 τῶν πάντων φύσεως μεριμνώντων τοῖς μὲν δοκεῖν ἐν μόνῳ τὸ ὃν εἴναι, τοῖς δ' ἀπειρά τὸ πλῆθος, καὶ τοῖς μὲν ἀεὶ πάντα κινεῖσθαι, τοῖς δ' οὐδὲν ἄν ποτε κινηθῆναι, καὶ τοῖς μὲν πάντα γίγνεσθαι τε καὶ ἀπόλλυσθαι, τοῖς δὲ οὔτ' ἄν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν οὔτε ἀπολεῖσθαι.

αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπείων ἀεὶ διελέγετο σκοπῶν 16 εὐσεβές, τέ ἀσεβές, τέ καλόν, τέ αἰσχρόν, τέ δίκαιον, τέ ἄδικον, τέ σωφροσύνη, τέ μανία, τέ ἀνδρεΐα, τέ δειλία, τέ πόλις, τέ πολιτικός, τέ ἀρχὴ ἀνθρώπων, τέ ἀρχικὸς ἀνθρώ- 20 πων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἢ τοὺς μὲν εἰδότας ἥγειτο καλὸν κἀγαθὸν εἶναι, τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδώδεις ἄν δικαίως κεκλήσθαι.

← καὶ γάρ ἐπιμελεῖσθαι 19 θεοὺς ἐνόμιζεν ἀνθρώπων, οὐχ δὲ τρόπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν· οὗτοι μὲν γάρ οἰονται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν εἰδέναι, τὰ δ' οὐκ εἰδέναι. Σωκράτης δὲ πάντα μὲν ἥγειτο θεοὺς εἰδέναι, τὰ τε λεγόμενα καὶ πραττόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα, πανταχοῦ δὲ παρεῖναι καὶ σημαίνειν τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων. 20 Θαυμάζω οὖν, ὅπως ποτὲ ἐπείσθησαν Ἀθηναῖοι Σωκράτη περὶ θεούς μὴ σωφρονεῖν, τὸν ἀσεβές μὲν οὐδέν ποτε οὔτ' εἰπόντα οὔτε πράξαντα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα, οἵα τις ἄν καὶ λέγων καὶ πράττων εἴη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος.

1. Auswahl aus den 'Erinnerungen' Xenophons

- 1.1 Die Gesprächsführung des Sokrates: Art und Themen *Aesx* Gespräche, seine Abgrenzung zu den Naturphilosophen, seine religiöse Einstellung

Apomnem. I 1, 10-14, 16, 19-20

← Εἴκεινός γε δει μὲν ἦν ἐν τῷ φανερῷ πρώ τε γάρ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια ἔχει καὶ πληθυστῆς δύορᾶς ἔκει φανερὸς ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν δει τῆς ἡμέρας ἦν διπού πλείστοις μέλλοι συνέσεσθαι· καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολύ, τοῖς δὲ βιουλομένοις ἔξην ἀκούειν. οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβές οὐδὲν ἀνάστον οὔτε πράττοντος εἰδεν οὔτε λέγοντος ἤκουειν. Γοῦν δὲ γάρ περὶ τῶν πάντων φύσεως, ἥπερ τῶν ἀλλων οἱ πλείστοι, διελέγετο σκοπῶν, διπού δὲ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει καὶ τίσιν ἀνάγκας ἔκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων, ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μωραίνοντας ἀπεδείκνυε. καὶ πρώτον μὲν αὐτῶν ἀσκόπει πότερά ποτε νομίσαντες ἱκανῶς ἢδη τάνθρωπινα εἰδέναι ἔρχονται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων φροντίζειν, ἥ τὰ μὲν ἀνθρώπινα παρέντες, τὰ δοκιμόγνια δὲ σκοποῦντες ἥγοῦνται τὰ προσήκουντα πράττειν. ἔθαυμάζε δὲ εἰ μὴ φανερὸν αὐτοῖς ἔστιν, διπού ταῦτα οὐ δυνατόν ἔστιν ἀνθρώποις εὑρεῖν· ἐπειὶ καὶ τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν οὐ ταῦτα δοξάζειν ἀλλήλοις, . . .

I 1 10

11

12

13

14

τῶν τε περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μεριμνώντων τοῖς μὲν δοκεῖν ἐν μόνον τὸ διν εἶναι, τοῖς δὲ ἀπειρα τὸ πλῆθος, καὶ τοῖς μὲν δει πάντα κινεῖσθαι, τοῖς δὲ οὐδὲν ἀν ποτε κινηθῆναι, καὶ τοῖς μὲν πάντα γίγνεσθαι τε καὶ ἀπόλλυσθαι, τοῖς δὲ οὐτ' ἀν γενεσθαι ποτὲ οὐδὲν οὔτε ἀπολεῖσθαι.

αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπείων δει διελέγετο σκοπῶν *γτί* 16 εὐσεβές, τί ἀσεβές, τί καλὸν, τί αἰσχρόν, τί δίκαιον, τί δικιον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πάλις, τί πολιτικός, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, τί ἀρχικός ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἀλλων, δι τοὺς μὲν εἰδότας ἥγειτο καλοὺς κάγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ ἀγνοοῦντας ἀνδραποδάδεις δι δικαίως κεκλήσθαι.

Θεοὺς ἴνομίλειν ἀνθρώπων, οὐχ διν τρόπου οἱ πολλοὶ κομίζουσιν· οἵτοι μὲν γάρ οἰονται τρεῖς θεοὺς τοι μηδεμια τοι διακείμενα· Σωκράτης δὲ προτρέπει μηδεμια θεοὺς εἰδίνειν, τὰ τε λεγομένα καὶ προστέλλοντα προτρέπειν αὐτούς προμηνύειν· προτρέψαν δὲ παρεῖντι καὶ προτείνειν τοῖς σωφροσύνοις περὶ τῶν ἀνθρώπων πράττοντας· Θεοὺς δέ οὖν δημιούς ποτὲ ἐπείσθησαν οἱ θρηνοί· Σωκράτης περὶ θεούς μηδεμια σωφρονεῖν, ποὺ φέρεις μὲν οὐδένι ποτὲ οὐτ' εἰπόμενα οὔτε πράξαντα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα οἰά τις δι καὶ μηδεμια καὶ πράττων εἴη τε καὶ κομίζοιτο εὐτελέστοτος.

19

20

1.2 Sokrates spricht mit dem Sophisten Antiphon über seine philosophische Lebensführung.

Αρονημ. Ι 6, 1-6, 8-10

Αξιον δ' αὐτοῦ καὶ ἀ πρὸς Ἀντιφῶντα τὸν σοφιστὴν ~~—~~ T6
ἢ διελέχθη μὴ παραλιπεῖν. ὁ γὰρ Ἀντιφῶν ποτε βούλόμενος
τὸν συνουσιαστὰς αὐτοῦ παρελέσθαι προσελθὼν τῷ Σω-
κράτει παρόντων αὐτῷ ἔλεξε τάδε. ὩΣ Σώκρατες, ἐγὼ μὲν 2
ψῆμην τὸν φιλοσοφοῦντας εὐδαιμονεστέρους χρήναι γίγνε-
σθαι· σὺ δέ μοι δοκεῖς τἀναντία τῆς φιλοσοφίας ἀπολελαυ-
~~—~~ κέναι. ζῆς γοῦν οὕτως, ὡς οὐδ’ ἀν εἰς δοῦλος ὑπὸ δεσπότῃ
διαιτώμενος μείνει· στά τε σιτῇ καὶ ποτὰ πίνεις τὰ φαν-
λότατα, καὶ ἴματιον ἡμφίεσαι οὐ μόνον φαῦλον, ἀλλὰ τὸ
αὐτὸ θέρους τε καὶ χειμῶνος, ἀνυπόδητός τε καὶ ἀχίτων
διατελεῖς. καὶ μὴν χρήματα γε οὐ λαμβάνεις, ἀ καὶ κτω- 3
μένους εὐφραίνει καὶ κεκτημένους ἐλευθεριώτερον τε καὶ
ἡδίον ποιεῖ ζῆν. εἰ οὖν ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἔργων οἱ
διδάσκαλοι τὸν μαθητὰς μιμητὰς ἑαυτῶν ἀποδεικνύουσιν,
οὕτω καὶ σὺ τὸν συνόντας διαθήσεις, νόμιζε κακοδαιμονίας
~~—~~ διδάσκαλος εἶναι. Καὶ δ Σώκρατης πρὸς ταῦτα εἶπε· Δοκεῖς —
μοι, ὁ Ἀντιφῶν, ὑπειληφέναι με οὕτως ἀνιαρῶς ζῆν, ὥστε ~~—~~
πέπεισμαι σὲ μᾶλλον ἀποθανεῖν ἀν ἐλέσθαι ή ζῆν ὥσπερ
ἐγώ. Τι οὖν ἐπισκεψώμεθα, τί χαλεπὸν ἥσθησαι τοῦ ἐμοῦ
βίου. πότερον ὅτι τοὺς μὲν λαμβάνουσιν ἀργύριον ἀναγ- 5
καῦν ἔστιν ἀπεργάζεσθαι τοῦτο; ἐφ' ὃ ἀν μισθὸν λάβωσιν,
ἔμοὶ δὲ μὴ λαμβάνοντι οὐκ ἀνάγκη διαλέγεσθαι, φὰ δὲ μὴ ~~τοῦ~~
βούλωμαι; ή τὴν διατάν μου φαντίζεις ὡς ηττού μὲν ὑγειειὰ
ἔσθιοντος ἔμοι ή σού, ηττού δὲ ισχὺν παρέχοντα; ή ὡς
χαλεπώτερα πορίσασθαι τὰ ἐμὰ διαιτήματα τῶν σῶν διὰ τὸ
σπανιώτερά τε καὶ πολυτελέστερα εἶναι; ή ὡς ἡδῶ σοι, καὶ
σὺ παρασκευάζῃ ὄντα ή ἔμοι ἀ ἐγώ; Οὐκ οἰσθ' ὅτι δ μὲν ~~τοῦ~~
ἡδιστα ἐσθίων ἡκιστα δύφου δεῖται, δὲ ἡδιστα πίνων ἡκιστα
~~—~~ τοῦ μὴ παρόντος ἐπιθυμεῖ ποτοῦ; τά γε μὴν ἴματια οἰσθ', ὅτι ~~τοῦ~~
οἱ μεταβαλλόμενοι ψύχους καὶ θάλπους ἔνεκα μεταβάλλον-
ται, καὶ ὑποδήματα ὑποδοῦνται, δπως μὴ διὰ τὰ λυποῦντα
τὸν πόδας κωλύωνται πορεύεσθαι. ἡδη οὖν ποτε ἥσθου ~~—~~
ἔμε ή διὰ φῦχος μᾶλλόν του ἔνδον μένοντα, ή διὰ θάλπος
μαχόμενόν τῷ περὶ σκιᾶς, ή διὰ τὸ ἀλγεῖν τὸν πόδα οὐ
βαδίζοντα, σπου ἀν βούλωμαι; Φάκ οἰσθ' ὅτι οἱ φύσει ~~τούτῳ~~
~~—~~ τοῦ δὲ μὴ δουλεύειν γαστρὶ μηδ' ὑπνῷ καὶ ~~τοῦ~~ 8
λαγνείᾳ οἴει τι ἄλλο αἰτιώτερον εἶναι ή τὸ ἔτερα ἔχειν τού-
των ἡδῶ, ἀ οὐ μόνον ἐν χρείᾳ ὄντα εὐφραίνει, ἀλλὰ καὶ ~~τοῦ~~
ἐλπίδας παρέχοντα ὠφελήσειν ἀεί; Καὶ μὴν τοῦτο γε οἰσθα, —
ὅτι οἱ μὲν οἰδόμενοι μηδὲν εὐ πράττειν οὐκ εὐφραίνονται, οἱ
δὲ ἡγούμενοι καλῶς προχωρεῖν ἔαυτοῖς ή γεωργίαν ή ναυκλη-
ρίαν ή ἄλλ' ὅ τι ἀν τυγχάνωσιν ἐργαζόμενοι ὡς εὐ πρά-
~~—~~ τοντες εὐφραίνονται. οἴει οὖν ἀπὸ πάντων τούτων τοσαύτην 9
ἡδουὴν ἔναι, δῆσην ἀπὸ τοῦ ἔαυτού τε ἡγεῖσθαι βελτίω
γίγνεσθαι καὶ φίλους ἀμείνους κτᾶσθαι; ἐγὼ τούννυ διατελώ
ταῦτα νομίζων. ἐὰν δὲ δὴ φίλους ή πόλιν ὠφελεῖν δέῃ,
ποτέρῳ ή πλείων σχολὴ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, τῷ ὡς ἐγὼ
~~—~~ νῦν ή τῷ ὡς σὺ μακαρίζεις διαιτωμένῳ; Ματρατείσοτο ~~δὲ~~ — [Τοι/Σι/Σινη]

*μέφετοις ἀποτυγχάνειν ἀρκεύντως χρόμενος, οὐκας, ὁ Ἀντι- 10
φῶν, τὴν εὐδαιμονίαν οἰομένῳ τρυφῆν καὶ πολυτέλειαν εἶναι
ἐγὼ δ' ἐνομίζον τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι θεῖον εἶναι, τὸ δ' ὡς
ἔλαχίστων ἐγγυτάτῳ τοῦ θείου, καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον,
τὸ δ' ἐγγυτάτῳ τοῦ θείου ἐγγυτάτῳ τοῦ κρατίστου.*

1.3 Sokrates spricht mit Euthydemos über die Mahnung des delphischen Orakels zur Selbsterkenntnis.

Apornem. IV 2, 24-29

*μενοληματικοῦ καὶ ὄ. Σωκράτης, Εἴπερ μοι, ἔφη, ὁ Εὐθύδημε-
εὶς Δελφὸς δὲ ηδη πώποτε ἀφίκου; Καὶ δὶς γε νὴ Δλ',
ἔφη. Κατέμαθες οὖν πρὸς τῷ ναῷ που γεγραμμένον τὸ
Γνῶθι σαντόν; Ἔγωγε. Πότερον οὖν οὐδέν σοι τοῦ γράμ-
ματος ἐμέλησεν ἢ προσέσχες τε καὶ ἐπεχειρήσας σαντὸν
ἢ ἐπισκοπεών ὅστις εἴης; Μὰ Δλ' οὐ δῆτα, ἔφη· καὶ γὰρ δὴ
πάνυ τοῦτο γε φίμην εἰδέναι· σχολῇ γὰρ ἀν ἄλλο τι ηδειν,
εἴ γε μηδ' ἐμαντὸν ἐγγύωντοκον. Πότερα δέ σοι δοκεῖ 25
γιγνώσκειν ἑαυτόν, ὅστις τοῦνομα τὸ ἑαυτοῦ μόνον οἶδεν, ἢ
ὅστις, ὥσπερ οἱ τοὺς ἵππους ὀνούμενοι οὐ πρότερον οἴονται
ἢ γιγνώσκειν, διν ἀν βούλωνται γνῶναι, πρὶν διν ἐπισκέψωνται
πότερον εὐπειθής ἐστιν ἢ δυσπειθής, καὶ πότερον ἴσχυρὸς ἢ
ἀσθενής, καὶ πότερον ταχὺς ἢ βραδύς, καὶ τάλλα τὰ πρὸς
τὴν τοῦ ἵππου χρέαν ἐπιτήδειά τε καὶ ἀνεπιτήδεια δπως
ἔχει, οὕτως ἑαυτὸν ἐπισκεψάμενος, δποίσις ἐστι πρὸς τὴν
ἢ ἀνθρωπίνην χρέαν, ἔγνωκε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; Οὕτως
ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη, δι μὴ εἰδὼς τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀγνοεῖν
ἢ ἑαυτόν. Ἐκείνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέναι 26
ἑαυτούς πλεῖστα ἀγαθὰ πάσχουσιν ἀνθρωποι, διὰ δὲ τὸ
ἔψευσθαι ἑαυτῶν πλεῖστα κακά; οἱ μὲν γὰρ εἰδότες ἑαυτοὺς
τά τε ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἵσασι καὶ διαγιγνώσκουσιν ἃ τε
δύνανται καὶ ἂ μή· καὶ ἂ μὲν ἐπίστανται πράττοντες πορί-
ζονταί τε, διν δέονταὶ καὶ εὑ πράττονσιν, διν δὲ μὴ ἐπίστανται
ἀπεχόμενοι ἀναμάρτητοι γίγνονται καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς
πράττειν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δυνάμενοι
δοκιμάζειν καὶ διὰ τῆς τῶν ἄλλων χρέας τά τε ἀγαθὰ πορί-
ζονται καὶ τὰ κακὰ φυλάττονται. οἱ δὲ μὴ εἰδότες, ἀλλὰ 27
διεψευσμένοι τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως, πρὸς τε τοὺς ἄλλους
ἀνθρώπους καὶ τάλλα ἀνθρώπινα πράγματα διόιως διάκεωται,
καὶ οὔτε, διν δέονται, ἵσασιν οὔτε ὅ τι πράττονσιν οὔτε οἵς
χρῶνται, ἀλλὰ πάντων τούτων διαμαρτάνοντες τῶν τε ἀγαθῶν
ἢ ποιοῦσι καὶ τοὺς κακοῖς περιπίπτουσι. καὶ οἱ μὲν 28
εἰδότες, δι τι ποιοῦσι, ἐπιτυγχάνοντες διν πράττονσιν, εῦδοξοί
τε καὶ τίμοι γίγνονται· καὶ οἵ τε δημοιοι τούτοις ηδέως
χρῶνται, οἵ τε ἀποτυγχάνοντες τῶν πραγμάτων ἐπιθυμοῦσι
τούτους ὑπὲρ αὐτῶν βουλεύεσθαι, καὶ προίστασθαι γε αὐτῶν
τούτους, καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀγαθῶν ἐν τούτοις ἔχονται, καὶ
διὰ πάντα ταῦτα πάντων μᾶλιστα τούτους ἀγαπῶσιν. οἱ δὲ 29
μὴ εἰδότες, δι τι ποιοῦσι, κακῶς τε αἰρούμενοι καὶ οἵς ἀν
ἐπιχειρήσωσιν ἀποτυγχάνοντες, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τούτοις
ζημιοῦνται τε καὶ κολάζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδοξοῦσι διὰ ταῦτα
καὶ καταγέλαστοι γίγνονται καὶ καταφρονούμενοι καὶ ἀτιμα-
ζόμενοι ζῶσιν. δρᾶς δὲ καὶ τῶν πόλεων ὅτιδοσαι ἀν ἀγνοή-
σασαι τὴν ἑαυτῶν δύναμιν κρέπτοσι πολεμήσωσιν, αἱ μὲν
ἢ ἀνάστατοι γίγνονται, αἱ δὲ ἐξ ἐλευθέρων δοῦλαι.*

IV 2, 24

25

27

29

1.4 Die Dialektik des Sokrates am Beispiel der Begriffsbestimmungen von 'Gottesfurcht' und 'Tapferkeit'

Apornem. IV 6, 1-3, 10-11

'Ως δὲ καὶ διαλεκτικωτέρους ἐποίει τὸν συνόντας, ~~IV~~ IV 6
πειράσμοι καὶ τοῦτο λέγειν. Σωκράτης γάρ τὸν μὲν
εἰδότας, τί ἔκαστον εἴη τῶν ὄντων ἐνόμιζε καὶ τοὺς ἄλλους
ἀν ἔξηγεῖσθαι δύνασθαι τὸν δὲ μὴ εἰδότας οὐδὲν ἔφη
θαυμαστὸν εἶναι αὐτούς τε σφάλλεσθαι καὶ ἄλλους σφάλ-
λειν· ὅντες σκοπῶν σὸν τὸν συνοῦσι, τί ἔκαστον εἴη
τῶν ὄντων, οὐδέποτε ἔληγε. πάντα μὲν οὖν ἢ διωρίζετο
πολὺ ἔργον ἀν εἴη διεξελθεῖν· ἐν δσοις δὲ τὸν τρόπον τῆς
ἐπισκέψεως δηλώσειν οἷμαι, τοσαῦτα λέξω. πρῶτον δὲ 2
περὶ εὑστεβείας ὡδέ πως ἐσκόπει· Ἐιπε μοι, ἔφη, ὁ Εὐ-
θύδημε, ποιόν τι νομίζεις εὐσέβειαν εἶναι; καὶ δις, Κάλ-
λιστον νὴ Δλ', ἔφη. Ἐχεις οὖν εἰπεῖν γόποντος της ὁ εὐσέβης
ἔστιν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, δ τὸν θεοὺς τιμῶν. Ἐξεστι.
δὲ ὃν ὃν τις βούληται τρόπον τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οὐκ ἀλλὰ
νόμοι οἰστικαθ' οὓς δεῖ τὸν θεοὺς τιμᾶν. Οὐκοῦν δ τὸν 3
νόμους τούτους εἰδὼς εἰδεῖν ἀντὶ ως δεῖ τὸν θεοὺς τιμᾶν;
Οἶμαι ἔγωγ, ἔφη. Ἄρ οὖν δ εἰδὼς ως δεῖ τὸν θεοὺς

'Ανδρείαν δέ, ὁ Εὐθύδημε, ἀρα τῶν καλῶν νομίζεις 10
εἶναι; Κάλλιστον μὲν οὖν ἔγωγ, ἔφη. Χρήσιμον ἀρα οὐ
πρὸς τὰ ἐλάχιστα νομίζεις τὴν ἀνδρείαν; Νη Δλ', ἔφη,
πρὸς τὰ μέγιστα μὲν οὖν. Ἄρ οὖν δοκεῖ σοι πρὸς τὰ δεινά
τε καὶ ἐπικίνδυνα χρήσιμον εἶναι τὸ ἀγνοεῖν αὐτά; "Ηκιστά
γ', ἔφη. Οἱ ἄρα μὴ φοβούμενοι τὰ τοιαῦτα διὰ τὸ μὴ ~~εἰδέναι~~
τί ἔστιν οὐκ ἀνδρεῖοι εἰσι; Νη Δλ', ἔφη, πολλοὶ
γάρ ἀν οὔτω γε τῶν τε μαινομένων καὶ τῶν δειλῶν ἀνδρεῖοι
εἰσιν. Τί δέ οἱ καὶ τὰ μὴ δεινὰ δεδοικότες; "Ετι γε νὴ Δλ'
ἡττον, ἔφη. Άρ οὖν τὸν μὲν ἀγαθὸν πρὸς τὰ δεινὰ καὶ
ἐπικίνδυνα ὄντας ἀνδρεῖονς ἥγη ἐναι, τὸν δὲ κακὸν δει-
~~λούς~~; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. "Αγαθὸν δὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα 11
νομίζεις ἄλλους τινὰς ἢ τὸν δυναμένους αὐτοῖς καλῶς
χρῆσθαι; Οὐκ ἀλλὰ τούτους, ἔφη. Κακὸν δὲ ἄρα τὸν
οἶνος τούτοις κακῶς χρῆσθαι; Τίνας γὰρ ἄλλους; ἔφη.
"Άρ οὖν ἔκαστοι χρῶνται ως οἰονται δεῖν; Πώς γὰρ ἄλλως; ~~δεῖ~~
ἔφη. "Άρ οὖν οἱ μὴ δυνάμενοι καλῶς χρῆσθαι ἵσασιν ως
δεῖ χρῆσθαι; Οὐ δήπον γε, ἔφη. Οἱ ἄρα εἰδότες ως δεῖ
χρῆσθαι, οὗτοι καὶ δύνανται; Μόνοι γ', ἔφη. Τί δέ; οἱ
μὴ διημαρτηκότες ἄρα κακῶς χρῶνται τοῖς τοιούτοις; Οὐκ
οἴομαι, ἔφη. Οἱ ἄρα κακῶς χρώμενοι διημαρτήκασιν; Εἴκος ~~δεῖ~~
γ', ἔφη. Οἱ μὲν ἄρα ἐπιστάμενοι τοῖς δεινοῖς τε καὶ ἐπι-
κινδύνοις καλῶς χρῆσθαι ἀνδρεῖοι εἰσιν, οἱ δὲ διαμαρτάνοντες
τούτον δειλοί; "Εμοιγε δοκοῦσιν, ἔφη.

1.4.1 Die induktive Methode des Sokrates

Αρονημ. IV 6, 13-15

Εἰ δέ τις αὐτῷ περὶ του ἀντιλέγοι μηδὲν ἔχων σαφὲς ~~πο~~ IV 6, 13
λέγειν, ἀλλ' ἀνευ ἀποδείξεως ἡτοι σοφώτερον φάσκων εἴναι
διν αὐτὸς λέγοις ή πολιτικώτερον ή ἀνδρειότερον ή ἄλλο τι
τῶν τοιούτων, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπανῆγεν ἀν πάντα τὸν
λόγον ὃδε πως. Φήσ σὺ ἀμείνω πολίτην εἴναι διν σὺ ἐπαι- 14
νεῖς ή διν ἔγώ; Φημὶ γὰρ οὖν. Τί οὖν οὐκ ἐκεῖνο πρῶτον
ἐπεσκεψάμεθα, τί ἐστιν ἔργον ἀγαθοῦ πολίτου; Ποιῶμεν
τοῦτο. Οὐκοῦν ἐν μὲν χρημάτων διοικήσει κρατοῦ ἀν δι
χρήμασιν εὐπορωτέραν τὴν πόλιν ποιῶν; Πάνυ μὲν οὖν.
Ἐν δέ γε πολέμῳ δι καθυπερτέραν τῶν ἀντιπάλων; Πῶς
γὰρ οὖν; Ἐν δὲ πρεσβείᾳ ἀρ' δις ἀν φίλους ἀντὶ πολεμίων
παρασκευάζῃ; Εἰκός γε. Οὐκοῦν καὶ ἐν δημηγορίᾳ δι στά-
σεις τε παύων καὶ διμόνοιαν ἐμποιῶν; Ἐμοιγε δοκεῖ. Οὗτω
δὲ τῶν λόγων ἐπαναγομένων καὶ τοῖς ἀντιλέγοντιν αὐτοῖς
φανερὸν ἐγίγνετο τάληθές. ὅπότε δὲ αὐτός τι τῷ λόγῳ 15
διεξίοι, διὰ τῶν μάλιστα διμολογουμένων ἐπορεύετο, νομίζων
ταύτην τὴν ἀσφάλειαν εἴναι λόγον. τοιγαροῦν πολὺ μάλιστα
ῶν ἔγώ οἶδα, διε λέγοι, τοὺς ἀκούοντας διμολογοῦντας παρεῖχε.
ἔφη δὲ καὶ Ὅμηρον τῷ Ὀδυσσεῖ ἀναθέναι τὸ ἀσφαλῆ βήτορα
ἔναι, ὡς ἵκανὸν αὐτὸν ὄντα διὰ τῶν δοκούντων τοῖς ἀνθρώποις
ἀγειν τοὺς λόγους.

1.4.2 Ist Tapferkeit erlernbar oder angeboren?

Αρονημ. III 9, 1-3

Πάλιν δὲ ἐρωτώμενος ή ἀνδρεία πότερον εἴη διδακτὸν ή ~~πο~~ III 9
φυσικόν, Οἷμαι μέν, ἔφη, δισπερ σώμα σώματος ἰσχυρότερον
πρὸς τοὺς πόνους φύεται, οὔτω καὶ ψυχῆν ψυχῆς ἐρρωμενε-
στέραν πρὸς τὰ δεινὰ φύσει γίγνεσθαι· δρῶ γὰρ ἐν τοῖς
αὐτοῖς νόμοις τε καὶ ἔθεσι τρεφομένους πολὺ διαφέροντας
ἄλλήλων τόλμη. νομίζω μέντοι πᾶσαν φύσιν μαθήσει καὶ 2
μελέτη πρὸς ἀνδρείαν ανέσθαι· δῆλον μὲν γάρ ὅτι Σκύθαι
καὶ Θρῆκες οὐκ ἀν τολμήσειν ἀσπίδας καὶ δόρατα λαβόντες
Λακεδαιμονίοις διαμάχεσθαι· φανερὸν δ' ὅτι Λακεδαιμόνιοι
οὕτ' ἀν Θραξὶν πέλταις καὶ ἀκοντίοις οὔτε Σκύθαις τόξοις
ἐθέλοιεν ἀν διαγωνίζεσθαι. δρῶ δ' ἔγωγε καὶ ἐπὶ τῶν 3
ἄλλων πάντων ὄμοίως καὶ φύσει διαφέροντας ἄλλήλων τοὺς
ἀνθρώπους καὶ ἐπιμελείᾳ πολὺ ἐπιδιόντας. ἐκ δὲ τούτων ~~το~~
δῆλόν ἐστιν, ὅτι πάντας χρὴ καὶ τοὺς εὐφυεστέρους καὶ τοὺς
ἀμβλυτέρους τὴν φύσιν, ἐν οἷς ἀν ἀξιόλογοι βούλωνται
γενέσθαι, ταῦτα καὶ μανθάνειν καὶ μελετᾶν.

1.5 Sokrates spricht mit Aristipp über die Begriffe 'schön' und 'gut'.

Apornem. III 8, 4-6

¶ Πάλιν δὲ τοῦ Ἀριστίππου ἐρωτῶντος αὐτὸν, εἴ τι εἰδεῖν
καλόν, Καὶ πολλά, ἔφη. Ἐρ' οὖν, ἔφη, πάντα ὅμοια
ἀλλήλοις; Ὡς οἶν τε μὲν οὖν, ἔφη, ἀνομοιότατα ἔνια.
Πῶς οὖν, ἔφη, τὸ τῷ καλῷ ἀνόμοιον καλὸν ἀν εἴη; "Οτι νὴ
Δλ', ἔφη, ἔστι μὲν τῷ καλῷ πρὸς δρόμον ἀνθρώπῳ ἄλλος
ἀνόμοιος καλὸς πρὸς πάλην, ἔστι δὲ ἀσπὶς καλὴ πρὸς τὸ
προβάλλεσθαι ὡς ἔνι ἀνομοιοτάτη τῷ ἀκοντίῳ, καλῷ πρὸς
τὸ σφόδρα τε καὶ ταχὺ φέρεσθαι. Οὐδὲν διαφερόντως, ἔφη,
ἀποκρίνῃ μοι ἢ ὅτε σε ἡρώτησα, εἴ τι ἀγαθὸν εἰδεῖν. Σὺ
δ' οὔτε, ἔφη, ἄλλο μὲν ἀγαθόν, ἄλλο δὲ καλὸν εἶναι; οὐκ
οἰσθ', ὅτι πρὸς ταῦτα πάντα καλά τε κάγαθά ἔστι; πρῶτον
μὲν γὰρ ἢ ἀρετὴ οὐ πρὸς ἄλλα μὲν ἀγαθόν, πρὸς ἄλλα δὲ
καλόν ἔστιν, ἐπειτα οἱ ἀνθρώποι τὸ αὐτό τε καὶ πρὸς τὰ αὐτὰ
καλοί τε κάγαθοι λέγονται, πρὸς τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰ σώματα
τῶν ἀνθρώπων καλά τε κάγαθὰ φαίνεται, πρὸς ταῦτα δὲ καὶ
τὰλλα πάντα, οἷς ἀνθρώποι χρῶνται, καλά τε κάγαθὰ νομί-
ζεται, πρὸς ἄπερ ἀν εὑχρηστα ἥ. Ἐρ' οὖν, ἔφη, καὶ κόφιος
κοπροφόρος καλόν ἔστι; Νη Δλ', ἔφη, καὶ χρυσῆ γε ἀσπὶς
αἰσχρόν, ἐὰν πρὸς τὰ ἑαυτῶν ἔργα ὡς μὲν καλῶς πεποιημένος
ἥ, ἢ δὲ κακῶς.

1.5.1 Sokrates vergleicht voll Selbstironie sein eigenes Gesicht mit dem klassisch-schönen Gesicht des Kritobulos.

Sympos. V, 5-7

Ο Σωκράτης

¶ Ἐφη δέ Κριτόβουλος, καλά τούσθα οὖν, ἔφη, ὁ διθαλμῶν
τίνος ἔνεκα δεύμεθα; Δῆλον, ἔφη, ὅτι τοῦ δράν. Οὕτω
μὲν τούννυν ἥδη οἱ ἐμοὶ ὁ διθαλμὸν καλλίσουες ἀν τῶν σῶν
εἴησαν. Πῶς δή; "Οτι οἱ μὲν σοὶ τὸ κατ' εὐθὺ μόνον
ὑρῶσιν, οἱ δὲ ἐμοὶ καὶ τὸ ἐκ πλαγίου διὰ τὸ ἐπιπόλαιοι
εἶναι. Λέγεις σύ, ἔφη, καρκίνον εὐοφθαλμότατον εἶναι τῶν
ζῴων; Πάντως δήπου, ἔφη, ἐπεὶ καὶ πρὸς ἰσχὺν τοὺς ὁδ-
θαλμοὺς ἄριστα πεφυκότας ἔχει. Εἰεν, ἔφη, τῶν δὲ ριψῶν 6
ποτέρα καλλίνων, ή σὴ ἥ ἥ ἐμή; Ἔγὼ μέν, ἔφη, οἵμαι τὴν
ἐμήν, εἰπερ γε τοῦ δισφραινεσθαι ἔνεκεν ἐποίησαν ἡμῖν ρίνας
οἱ θεοί. οἱ μὲν γὰρ σοὶ μυκτήρες εἰς γῆν ὄρωσιν, οἱ δὲ
ἐμοὶ ἀναπέπτανται, ὥστε τὰς πάντοθεν δισμὰς προσδέχεσθαι.
¶ Τὸ δὲ δὴ σιμὸν τῆς ριψὸς πῶς τοῦ δρθοῦ κάλλιον; "Οτι,
ἔφη, οὐκ ἀντιφράττει, ἀλλ' ἐᾶ εὐθὺς τὰς ὄψεις δράν, δὲ ἀν
βιούλωνται. ἥ δὲ ὑψηλὴ ρίς ὥσπερ ἐπηρεάζουσα διατετέ-
χικε τὰ ὅμματα. Τοῦ γε μὴν στόματος, ἔφη δέ Κριτόβουλος, 7
ὑφίεμαι. εἰ γὰρ τοῦ ἀποδάκνειν ἔνεκα πεποίηται, πολὺ ἀν
τὸν μεῖζον ἥ ἐγὼ ἀποδάκοις. διὰ δὲ τὸ παχέα ἔχειν τὰ
χεῖλη οὐκ οἰει καὶ μαλακώτερον σον ἔχειν τὸ φίλημα;
"Εοικα, ἔφη, ἐγὼ κατὰ τὸν σὸν λόγον καὶ τῶν ὄνων αἰσχιον
τὸ στόμα ἔχειν. ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν τεκμήριον λογίζῃ, ὡς ἐγὼ
σοῦ καλλίνων εἰμι, ὅτι καὶ Ναῖδες θεοὶ οὖσαι τὸν Σειληνὸν
εμοὶ ὁμοιοτέρους τίκτουσιν ἥ σοι; Καὶ δέ Κριτόβουλος, Οὐ

1.6 Sokrates spricht mit Hermogenes über die Vorbereitung auf seinen Prozeß.

Αρονημ. IV 8, 4-6

Ἐποίει θεοφύλακτος τοῦ εὐδαιμονευστάτου; Λέξω δὲ καὶ ἀ
Ἐρμογένους τοῦ Ἰππονίκου ἡκουσα περὶ αὐτοῦ. ἔφη γάρ, IV 8, 4
ἡδη Μελίτου γεγραμμένου αὐτὸν τὴν γραφήν, αὐτὸς ἀκούων
αὐτοῦ πάντα μᾶλλον ἢ περὶ τῆς δίκης διαλεχομένου λέγειν
αὐτῷ ὡς χρὴ σκοπεῖν, διὰ τὸ ἀπολογήσεται. τὸν δὲ τὸ μὲν
πρῶτον εἰπεῖν. Οὐ γάρ δοκῶ σοι τοῦτο μελετῶν διαβεβιω-
κέναι; ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἥρετο ὅπως, εἰπεῖν αὐτὸν, ὅτι οὐδὲν x
ἄλλο ποιῶν διαγεγένηται ἢ διασκοπῶν μὲν τὰ τε δίκαια καὶ
τὰ ἄδικα, πράττων δὲ τὰ δίκαια καὶ τῶν ἄδικων ἀπεχόμενος,
ἥνπερ νομίζοι καλλίστην μελέτην ἀπολογίας εἶναι. 5
δὲ πάλιν εἰπεῖν. Οὐχ ὅρᾶς, ὁ Σώκρατες, ὅτι οἱ Ἀθήνησι
δικασταὶ πολλοὺς μὲν ἡδη μηδὲν ἀδικοῦντας λόγῳ παρ-
χθέντες ἀπέκτειναν, πολλοὺς δὲ ἀδικοῦντας ἀπέλυσαν; ¶ Αλλὰ
νὴ τὸν Δία, φάναι αὐτὸν, ὁ Ἐρμόγενες, ἡδη μον ἐπιχει-
ροῦντος φροντίσαι τῆς πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀπολογίας ἡνα-
τιώθη τὸ δαιμόνιον. ¶ καὶ αὐτὸς εἰπεῖν. Θαυμαστὰ λέγεις. 6
τὸν δέ, Θαυμάζεις, φάναι, εἰ τῷ θεῷ δοκεῖ βέλτιον εἶναι
ἢ ἐμὲ τελευτῶν τὸν βίον ἡδη; οὐκ οὖσθι, ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε
τοῦ χρόνου ἐγὼ οὐδὲν ἀνθρώπων ὑφείμην ἀν οὔτε βέλτιον
οὖθ' ἡδιον ἔμαντον βεβιωκέναι; ἄριστα μὲν γὰρ οἷμαι ζῆν
τοὺς ἄριστα ἐπιμελομένους τοῦ ὡς βελτίστους γλγνεσθαι,
ἡδιστα δὲ τοὺς μάλιστα αἰσθανομένους διὰ τούς γέγνονται.

2. Aus den Dialogen Platons

- 2.1 Sokrates und die Sophisten: Sokrates erzählt von einem Gespräch mit Hippokrates über die Sophisten und ihre Lehre und über einen Besuch bei Protagoras und Hippias.

Protag. 310 b - 315 c

ΣΩ. Τῆς γὰρ παρελθούσης νυκτὸς τάντησί, ἔτι βαθέος ὅρθρου, 310

Ιπποκράτης, δὲ Ἀπολλοδώρου νὸς Φάσωνος δὲ ἀδελφός, τὴν
θύραν τῇ βακτηρίᾳ πάνυ σφόδρα ἔκρουνε, καὶ ἐπειδὴ αὐτῷ β.
ἀνέψξε τις, εὐθὺς εἰσω ἥτις ἐπειγόμενος, καὶ τῇ φωνῇ μέγα
λέγων, “Ὥ Σώκρατες,” ἔφη, “ἐγρήγορας ἡ καθεύδεις;”
Καὶ ἐγὼ τὴν φωνὴν γνοὺς αὐτοῦ, “Ιπποκράτης,” ἔφην,
“οὗτος μή τι νεώτερον ἀγγέλλεις;” “Οὐδέν γε,” ἦ δὲ ὅς,
“εὶ μὴ ἀγαθά γε.” “Εὖ ἀν λέγοις,” ἦν δὲ ἐγώ· “ἔστι δὲ
τί, καὶ τοῦ ἐνεκα τηνικάδε ἀφίκου;” “Πρωταγόρας,” ἔφη,
“ῆκει,” στὰς παρ’ ἐμοὶ. “Πρώην,” ἔφην ἐγώ· “σὺ δὲ
ἄρτι πέπυσαι;” “Νὴ τοὺς θεούς,” ἔφη, “ἔσπέρας γε.”

Καὶ ἄμα ἐπιψηλαφήσας τοῦ σκέμποδος ἐκαθέζετο παρὰ τὸν πόδας μου, καὶ εἶπεν· “Ἐσπέρας δῆτα, μάλα γε δψὲ ἀφικόμενος ἐξ Οἰνόης. δὲ γάρ τοι πᾶν με δὲ Σάτυρος ἀπέδρα· καὶ δῆτα μέλλων σοι φράξειν στὶ διωξούμην αὐτόν, ὑπό τινος ἄλλου ἐπελαθόμην. ἐπειδὴ δὲ ἥλθον καὶ δεδειπνηκότες ἥμεν 5 καὶ ἐμέλλομεν ἀναπαύεσθαι, τότε μοι ἀδελφὸς λέγει, στὶ ἦκει Πρωταγόρας, καὶ ἔτι μὲν ἐνεχείρησα εὐθὺς παρὰ σὲ ἵεναι, ἐπειτά μοι λίαν πόρρω ἔδοξε τῶν νυκτῶν εἶναι· ἐπειδὴ δὲ τάχιστά με ἐκ τοῦ κόπου δὲ πνος ἀνήκειν, εὐθὺς ἀναστὰς δὲ οὕτω δεῦρο ἐπορεύμην.”] Καὶ ἐγὼ γιγνώσκων αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πτοίησω, “Τί οὖν σοι,” ἦν δὲ ἐγώ,
“τοῦτο; μῶν τί σε ἀδικεῖ Πρωταγόρας;” Καὶ δὲ γελάσας,
“Νὴ τοὺς θεούς,” ἔφη, “ὦ Σώκρατες, στὶ γε μόνος ἔστι 5 σοφός, ἐμὲ δὲ οὐ ποιεῖ.” “Ἀλλὰ νὰ μὰ Δία,” ἔφην ἐγώ,
“ἀν αὐτῷ διδῷς ἀργύριον καὶ πείθης ἐκεῖνον, ποιήσει καὶ σὲ σοφόν.” “Εἰ γάρ,” ἦ δὲ ὅς, “ὦ Ζεῦ καὶ θεοί, ἐν τούτῳ εἴη· ὡς οὗτ’ ἀν τῶν ἐμῶν ἐπιλίποιμι οὐδὲν οὔτε τῶν ε φίλων· ἀλλ’ αὐτὰ ταῦτα καὶ νῦν ἥκω παρὰ σέ, ἵνα ὑπὲρ ἐμοῦ διαλεχθῆται αὐτῷ. ἐγὼ γὰρ ἄμα μὲν καὶ νεώτερός εἰμι, ἄμα δὲ οὐδὲ ἐώρακα Πρωταγόραν πώποτε οὐδὲ ἀκήκοα οὐδέν· ἔτι γὰρ πᾶς ἦ δὲ τὸ πρότερον ἐπεδήμησε. ἀλλὰ γάρ, ὦ 5 Σώκρατες, πάντες τὸν ἀνδρα ἐπανούσιν καὶ φασιν σοφώτατον εἶναι λέγειν· ἀλλὰ τί οὐ βαδίζομεν παρ’ αὐτόν, ἵνα ἔνδον καταλάβωμεν; καταλύει δέ, ὡς ἐγὼ ἥκουσα, παρὰ 311 Καλλίᾳ τῷ Ιππονίκου· ἀλλ’ ἰωμεῖν.”] Καὶ ἐγὼ εἶποι·
“Μήπω, ἀγαθέ, ἐκεῖστε ἰωμεῖν—πρὸ γὰρ ἐστιν—ἀλλὰ δεῦρο
ἐξαναστῶμεν εἰς τὴν αὐλήν, καὶ περιιόντες αὐτοῦ διατρίψωμεν ἔως ἀν φῶς γένηται· εἶτα ἰωμεῖν. καὶ γὰρ τὰ πολλὰ 5 Πρωταγόρας ἔνδον διατρίψει, ὕστε, θάρρει, καταληψόμεθα αὐτόν, ὡς τὸ εἰκός, ἔνδον.”

τι τι

2. Aus den Dialogen Platons

2.1 Sokrates und die Sophisten: Sokrates erzählt von einem Gespräch mit Hippokrates über die Sophisten und ihre Lehre und über einen Besuch bei Protagoras und Hippias.

Protag. 310 b - 315 c

Σ. Τῆς γὰρ παρελθούσης νυκτὸς τάυτησί, ἔτι βαθέος ὥρθρου, 311⁽¹⁾
‘Ιπποκράτης, ὁ Ἀπολλοδώρου νὸς Φάσωνος δὲ ἀδελφός, τὴν
θύραν τῇ βακτηρίᾳ πάντα σφόδρα ἔκρουε, καὶ ἐπειδὴ αὐτῷ
ἀνέψει τις, εὐθὺς εἶσα γῆι ἐπειγόμενος, καὶ τῇ φωνῇ μέγα
λέγωι, “Ὦ Σώκρατες,” ἔφη, “ἐγρήγορας ἡ καθεύδεις;”
Καὶ ἐγὼ τῇ φωνῇ γνοὺς αὐτοῦ, “Ιπποκράτης,” ἔφη,
“οὗτοι μὴ τι νεώτεροι ἀγγέλλεις;” “Οὐδέν γ’, οὐδὲ
“εἰ μὴ ἀγαθά γε.” “Ἐν ἀν λέγους,” ἦν δ’ ἐγώ. “ἔστι δὲ
τί, καὶ τοῦ ἔνεκα τηγικάδε ἀφίκουν;” “Πρωταγόρας,” ἔφη,
“ῆκει,” στὰς παρ’ ἐμοὶ. “Πρωτην,” ἔφην ἐγώ. “σὺ δὲ
ἄρτι πέπυσαι;” “Νῆ τοὺς θεούς,” ἔφη, “ἔσπέρας γε.”
Καὶ ἄμα ἐπιψηλαφήσας τοῦ σκληροῦ ἐκαθέζετο παρὰ τοὺς σ
πόδας μου, καὶ εἶπεν “Ἐσπέρας δῆτα, μάλα γε δύσκολον
κόμενος ἐξ Οἰνόσης. ὁ γάρ τοι πᾶν με δὲ Σάτυρος ἀπέδρα
καὶ δῆτα μέλλων σοι φράξειν ὅτι διωξούμην αὐτόν, ὑπὸ τινος
ἄλλου ἐπελαθόμην. ἐπειδὴ δὲ ἡλθον καὶ δεδειπνηκότες ἡμεν
καὶ ἐμέλλομεν ἀναπαύεσθαι, τότε μοι ἀδελφὸς λέγει, ὅτι
ῆκει Πρωταγόρας. καὶ ἔτι μὲν ἐνεχείρησα εὐθὺς παρὰ σὲ
λέναι, ἐπειτά μοι λίαν πόρρω ἔδοξε τῶν νυκτῶν εἶναι ἐπειδὴ
δὲ τάχιστά με ἐκ τοῦ κόπου δὲ ὅπους ἀνήκειν, εὐθὺς ἀναστὰς
οὗτῳ δεῦρῳ ἐπορεύμην.” | Καὶ ἐγὼ γιγνώσκων αὐτοῦ τὴν
ἀνδρείαν καὶ τὴν πτοίησον, “Τί οὖν σοι,” ἦν δ’ ἐγώ,
“τοῦτο; μῶν τί σε ἀδικεῖ Πρωταγόρας;” Καὶ ὃς γελάσας,
“Νῆ τοὺς θεούς,” ἔφη, “ὦ Σώκρατες, ὅτι γε μόνος ἔστι
σοφός, ἐμὲ δὲ οὐ ποιεῖ.” “Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία,” ἔφην ἐγώ,
“ἀν αὐτῷ διδῷς ἀργύριον καὶ πείθης ἐκεῖνον, ποιήσει καὶ
σὲ σοφόν.” “Εἰ γάρ,” η δ’ οὐ, “ὦ Ζεῦ καὶ θεοί, ἐν
τούτῳ εἴη· ὡς οὗτ’ ἀν τῶν ἐμῶν ἐπιλίποιμι οὐδὲν οὔτε τῶν ε
φίλων ἀλλ’ αὐτὰ ταῦτα καὶ νῦν ἦκω παρὰ σέ, ἵνα ὑπὲρ
ἐμοῦ διαλεχθῆσαν αὐτῷ. ἐγὼ γάρ ἄμα μὲν καὶ νεώτερος εἰμι,
ἄμα δὲ οὐδὲ ἐώρακα Πρωταγόραν πώποτε οὐδὲ ἀκήκοα οὐδένν
ἔτι γάρ πᾶν η στε τὸ πρότερον ἐπεδόμησε. ἀλλὰ γάρ, ω 5
Σώκρατες, πάντες τὸν ἀνδρα ἐπανοῦσιν καὶ φασιν σοφώ
τατον εἶναι λέγειν· ἀλλὰ τί οὐ βαδίζομεν παρ’ αὐτόν, ἵνα
ἔνδον καταλάβωμεν; καταλύει δ’, ὡς ἐγὼ ἦκουσα, παρὰ 311
Καλλίᾳ τῷ ‘Ιππονίκου· ἀλλ’ ἵωμεν.” | Καὶ ἐγὼ εἶπον
“Μήπω, ἀγαθέ, ἐκεῖσε ἵωμεν—πρὶ γάρ ἐστιν—ἀλλὰ δεῦρο
ἐξαναστῶμεν εἰς τὴν αὐλὴν, καὶ περιπόντες αὐτοῦ διατρί²
ψωμεν ἔως ἀν φῶς γένηται· εἶτα ἵωμεν. καὶ γάρ τὰ πυλὰ 5
Πρωταγόρας ἔνδον διατρίβει, ὕστε, θάρρει, καταληψόμεθα
αὐτόν, ὡς τὸ εἰκός, ἔνδον.”

Μετὰ ταῦτα ἀναστάντες εἰς τὴν αὐλὴν περιῆμεν· καὶ ἐγὼ
ἢ ποπειώμενος τοῦ Ἰπποκράτους τῆς ῥώμης διεσκόπουν αὐτὸν **β**
καὶ ἡρώτων, Εἰπέ μοι, ἔφη ἐγώ, ὁ Ἰππόκρατες, παρὰ
Πρωταγόραν νῦν ἐπιχειρεῖς λέναι, ἀργύριον τελῶν ἐκείνῳ
μισθὸν ὑπὲρ σεαυτοῦ, ὡς παρὰ τίνα ἀφιξόμενος καὶ τίς
γ γενησόμενος; ὥσπερ ἀν εἰ ἐπενόεις παρὰ τὸν σαυτοῦ ὅμώ—
τυμον ἐλθὼν Ἰπποκράτη τὸν Κῷον, τὸν τῶν Ἀσκληπιαδῶν,
ἀργύριον τελεῖν ὑπὲρ σαυτοῦ μισθὸν ἐκείνῳ, εἴ τίς σε ἥρετο·
“Εἰπέ μοι, μέλλεις τελέναι, ὁ Ἰππόκρατες, Ἰπποκράτει
μ μισθὸν ὡς τίνι ὄντι;” τί ἀν ἀπεκρίνω;—Εἶπον ἄν, ἔφη, **ε**
ὅτι ὡς λατρῷ.—“Ως τίς γενησόμενος;”—Ως λατρός, ἔφη.—
Εἰ δὲ παρὰ Πολύκλειτον τὸν Ἀργείον ἦ Φειδίαν τὸν Ἀθη-
ναῖον ἐπενόεις ἀφικόμενος μισθὸν ὑπὲρ σαυτοῦ τελεῖν ἐκεί-
ν νοις, εἴ τίς σε ἥρετο· “Τελεῖν τοῦτο τὸ ἀργύριον ὡς τίνι **γ**
ὄντι ἐν νῷ ἔχεις Πολυκλείτῳ τε καὶ Φειδίᾳ;” τί ἀν ἀπε-
κρίνω;—Εἶπον ἄν ὡς ἀγαλματοποιόν·—“Ως τίς δὲ γενησό-
μενος αὐτός;”—Δῆλον ὅτι ἀγαλματοποιός. **ε** Βίεν, ἦν δ' ἐγώ·
π παρὰ δὲ δὴ Πρωταγόραν νῦν ἀφικόμενοι ἐγώ τε καὶ σὺ **η**
ἀργύριον ἐκείνῳ μισθὸν ἔτοιμοι ἐσόμεθα τελεῖν ὑπὲρ σοῦ,
ἄν μὲν ἔξικνήται τὰ ἡμέτερα χρήματα καὶ τούτοις πείθωμεν
αὐτὸν, εἰ δὲ μή, καὶ τὰ τῶν φίλων προσαναλίσκουτες. εἰ
ο οὖν τις ἡμᾶς περὶ ταῦτα οὕτω σφόδρα σπουδάζοντας ἔροιτο· **γ**
“Εἰπέ μοι, ὁ Σώκρατες τε καὶ Ἰππόκρατες, ὡς τίνι ὄντι
τῷ Πρωταγόρᾳ ἐν νῷ ἔχετε χρήματα τελεῖν;” τί ἀν αὐτῷ
α ἀποκριναίμεθα; τί ὄνομα ἄλλο γε λεγόμενον περὶ Πρω- **η**
ταγόρου ἀκούομεν; ὥσπερ περὶ Φειδίου ἀγαλματοποιοῦν καὶ
περὶ Ὁμήρου ποιητήν, τί τοιοῦτον περὶ Πρωταγόρου ἀκούο-
μεν;—Σοφιστὴν δὴ τοι ὄνομάζοντί γε, ὁ Σώκρατες, τὸν
σ ἄνδρα εἴναι, ἔφη.—Ως σοφιστῇ ἄρα ἐρχόμεθα τελοῦντες τὰ **γ**
χρήματα;—Μάλιστα. **ε** Εἰ οὖν καὶ τοῦτο τίς σε προσέροιτο·
“Αὐτὸς δὲ δὴ ὡς τίς γενησόμενος ἔρχῃ παρὰ τὸν Πρωτα- **ζια**
γόραν;”—Καὶ δις εἰπεν ἔρυθριάστας—ἡδη γὰρ ὑπέφαινέν τι
ἡμέρας, ὥστε καταφανῆ αὐτὸν γενέσθαι—Εἰ μέν τι τοῖς
ἔμπροσθεν ἔοικεν, δῆλον ὅτι σοφιστὴς γενησόμενος.—Σὺ δέ,
ἥν δ' ἐγώ, πρὸς θεῶν, οὐκ ἀν αἰσχύνοιο εἰς τοὺς Ἐλληνας **γ**
σαυτὸν σοφιστὴν παρέχων;—Νὴ τὸν Δία, ὁ Σώκρατες, εἰπερ
γε ἂ διανοῦμαι χρὴ λέγειν.—Ἄλλ' ἄρα, ὁ Ἰππόκρατες, μὴ
οὐ τοιαύτην ὑπολαμβάνεις σου τὴν παρὰ Πρωταγόρου μά-
θησιν ἔσεσθαι, ἀλλ' οἴαπερ ἡ παρὰ τοῦ γραμματιστοῦ ἐγένετο **η**
καὶ κιθαριστοῦ καὶ παιδοτρίβου; τούτων γὰρ σὺ ἐκάστην
οὐκ ἐπὶ τέχνῃ ἔμαθες, ὡς δημιουργὸς ἐσόμενος, ἀλλ' ἐπὶ
παιδείᾳ, ὡς τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν ἐλεύθερον πρέπει.—Πάνυ
μὲν οὖν μοι δοκεῖ, ἔφη, τοιαύτη μᾶλλον εἴναι ἡ παρὰ **γ**
Πρωταγόρου μάθησις.

Οἶσθα οὖν ὁ μέλλεις νῦν πράττειν, η̄ σε λαυθάνει; ήν δ̄
ἐγώ.—Τοῦ πέρι;—”Οτι μέλλεις τὴν ψυχὴν τὴν σαυτοῦ παρα-
σχεῖν θεραπέδσαι ἀνδρί, ὡς φῆς, σοφιστῇ δτι δέ ποτε δ̄ σοφι- c
στής ἐστιν, θαυμάζοιμ' ἀν εἰ οἶσθα. καίτοι εὶ τοῦτ' ἀγνοεῖς,
οὐδὲ δτφ παραδίδως τὴν ψυχὴν οἶσθα, οὐτ' εὶ ἀγαθὴ οὔτ' εὶ
κακῷ πράγματι.—Οἶμαί γ̄, ἔφη, εἰδέναι.—Λέγε δή, τί ἡγγ̄
εἶναι τὸν σοφιστήν;—Ἐγὼ μέν, η̄ δ̄ ὅς, ὥσπερ τοῦνομα λέγει, 5
τοῦτον εἶναι τὸν τῶν σοφῶν ἐπιστήμονα.—Οὐκοῦν, η̄ δ̄
ἐγώ, τοῦτο μὲν ἔξεστι λέγειν καὶ περὶ ζωγράφων καὶ περὶ
τεκτόνων, δτι οὐτοί εἰσω οἱ τῶν σοφῶν ἐπιστήμονες· ἀλλ'
εὶ τις ἔροιτο ἡμᾶς, “Τῶν τί σοφῶν εἰσιν οἱ ζωγράφοι ἐπι- d
στήμονες,” εἴποιμεν ἀν που αὐτῷ δτι τῶν πρὸς τὴν ἀπεργα-
σίαν τὴν τῶν εἰκόνων, καὶ τὰλλα οὕτως. εὶ δέ τις ἐκεῦνο
ἔροιτο, “Ο δὲ σοφιστὴς τῶν τί σοφῶν ἐστιν;” τί ἀν
ἀποκριώμεθα αὐτῷ; ποίας ἐργασίας ἐπιστάτης;—Τί ἀν 5
εἴποιμεν αὐτὸν εἶναι, ὡς Σώκρατες, η̄ ἐπιστάτην τοῦ ποιῆσαι
δεωὸν λέγειν;—Ισως ἄν, η̄ δ̄ ἐγώ, ἀληθῆ λέγοιμεν, οὐ
μέντοι ίκανῶς γε ἐρωτήσεως γάρ ἔτι η̄ ἀπόκρισις ἡμῶν δεῖται,
περὶ ὃντος δοκιμής δεινὸν ποιεῖ λέγειν· ὥσπερ δ̄ κιθα-
ριστὴς δεινὸν δήπου ποιεῖ λέγειν περὶ οὐπερ καὶ ἐπιστήμονα, 6
περὶ κιθαρίσεως· η̄ γάρ;—Ναί.—Εἰεν· δ̄ δὲ δὴ σοφιστὴς
περὶ τίνος δεινὸν ποιεῖ λέγειν;—Δῆλον δτι περὶ οὐπερ καὶ
ἐπίστασθαι;—Εἰκός γε. τί δή ἐστιν τοῦτο περὶ οὐ αὐτός τε
ἐπιστήμων ἐστὶν δ̄ σοφιστὴς καὶ τὸν μαθητὴν ποιεῖ;—Μὰ
Δί', ἔφη, οὐκέτι ἔχω σοι λέγειν. 5

313 Καὶ ἐγὼ εἶπον μετὰ τοῦτο· Τί οὖν; οἶσθα εὶς οἰόν τινα 313
κύνδυνον ἔρχῃ ὑποθήσων τὴν ψυχὴν; η̄ εὶ μὲν τὸ σῶμα
ἐπιτρέπειν σε ἔδει τῷ διακινδυνεύοντα η̄ χρηστὸν αὐτὸ
γενέσθαι η̄ πονηρόν, πολλὰ ἀν περιεσκέψω εἰτ̄ ἐπιτρεπτέον
εἴτε οὐ, καὶ εὶς συμβουλὴν τοὺς τε φίλους ἀν παρεκάλεις 5
καὶ τοὺς οἰκείους σκοπούμενος ἡμέρας συχνάς· δ̄ δὲ περὶ
πλείονος τοῦ σώματος ἡγγ̄, τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν φῷ πάντ' ἐστὶν
τὰ σὰ η̄ εὺ η̄ κακῶς πράττειν, χρηστοῦ η̄ πονηροῦ αὐτοῦ
γενομένου, περὶ δὲ τοῦτον οὔτε τῷ πατρὶ οὔτε τῷ ἀδελφῷ
ἐπεκινάσω σούτε ἡμῶν τῶν ἐτάρων οὐδενί, εἰτ̄ ἐπιτρεπτέον 6
εἴτε καὶ οὐ τῷ ἀφικομένῳ τούτῳ ξένῳ τὴν σὴν ψυχὴν, ἀλλ'
ἐσπέρας ἀκούσας, ὡς φῆς, ὅρθριος η̄κων περὶ μὲν τοῦτον
οὐδένα λόγον οὐδὲ συμβουλὴν ποιῆ, εἴτε χρὴ ἐπιτρέπειν
σαυτὸν αὐτῷ εἴτε μή, ἔτοιμος δ̄ εὶ ἀναλίσκειν τά τε σαυτοῦ 5
καὶ τὰ τῶν φίλων χρήματα, ὡς η̄δη διεγνωκὼς δτι πάντως
συνεστέον Πρωταγόρᾳ, οὐ οὔτε γιγνώσκεις, ὡς φῆς, οὔτε
διείλεξαι οὐδεπώποτε, σοφιστὴν δ̄ δονομάζεις, τὸν δὲ σοφι- c
στὴν δτι ποτ̄ ἐστιν φαίνῃ ἀγνοῶν, φῷ μέλλεις σαυτὸν ἐπιτρέ-
πειν;—Καὶ οὐδὲ ἀκούσας, Εοικεν, ἔφη, ὡς Σώκρατες, ἐξ ὧν
σὺ λέγεις.—

— Ἀρ' οὖν, ὡς Ἰππόκρατες, ὁ σοφιστὴς τυγχάνει
ὅν ἔμπορός τις ἡ κάπηλος τῶν ἀγωγίμων, ἀφ' ὃν ψυχὴ 5
τρέφεται; φαίνεται γὰρ ἔμοιγε τοιοῦτος τις.—Τρέφεται δέ,
ὁ Σώκρατες, ψυχὴ τίνι;—Μαθήμασιν δῆπου, ἵν δ' ἐγώ. καὶ
ὅπως γε μή, ὁ ἑταῖρος, ὁ σοφιστὴς ἐπαινῶν ἢ πωλεῖ ἔξα-
πατήσῃ ἡμᾶς, ὥσπερ οἱ περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφήν, ὁ
ἔμπορός τε καὶ κάπηλος. καὶ γὰρ οὗτοί που ὅν ἄγονσιν 5
ἀγωγίμων οὔτε αὐτοὶ ἵσασιν διτι χρηστὸν ἡ πονηρὸν περὶ τὸ
σῶμα, ἐπαινοῦσιν δὲ πάντα πωλοῦντες, οὔτε οἱ ὠνούμενοι
παρ' αὐτῶν, ἐὰν μή τις τύχῃ γυμναστικὸς ἡ λατρὸς ὁν.
οὕτω δὲ καὶ οἱ τὰ μαθήματα περιάγοντες κατὰ τὰς πόλεις 5
καὶ πωλοῦντες καὶ καπηλεύοντες τῷ δεῖ ἐπιθυμοῦντι ἐπαι-
νοῦσιν μὲν πάντα ἢ πωλοῦσιν, τάχα δ' ἄν τινες, ὁ ἄριστε,
καὶ τούτων ἀγνοοῦντες ὅν πωλοῦσιν διτι χρηστὸν ἡ πονηρὸν
πρὸς τὴν ψυχήν· ὡς δ' αὗτως καὶ οἱ ὠνούμενοι παρ' αὐτῶν, ε
ἐὰν μή τις τύχῃ περὶ τὴν ψυχὴν ἀν λατρικὸς ὁν. εἰ
μὲν οὖν σὺν τυγχάνεις ἐπιστήμων τούτων τι χρηστὸν καὶ
πονηρόν, ἀσφαλέσ σοι ὧνενσθαι μαθήματα καὶ παρὰ Πρω-
ταγόρου καὶ παρ' ἄλλουν ὄτουσιν· εἰ δὲ μή, ὅρα, ὁ μακάριε, 5
μή περὶ τοῖς φιλτάτοις κυβεζήσ τε καὶ κινδυνεύῃς. καὶ γὰρ 314
δὴ καὶ πολὺ μείζων κίνδυνος ἐν τῇ τῶν μαθημάτων ὧν ἡ
ἐν τῇ τῶν σιτίων. σιτία μὲν γὰρ καὶ ποτὰ πριάμενον παρὰ
τοῦ καπήλου καὶ ἔμπορου ἔξεστιν ἐν ἄλλοις ἀγγείοις ἀπο-
φέρειν, καὶ πρὶν δέξασθαι αὐτὰ εἰς τὸ σῶμα πιόντα ἡ 5
φαγόντα, καταθέμενον οἴκαδε ἔξεστιν συμβουλεύσασθαι,

ε 2 φ . . πρίνειν secl. 1. νετ ε 7 μαθήμασι I . μαθηματικοῖς
μανῆσει W . . . εἰσαγόντει Bekker . . . ποιεῖται τοι . . .
διε περὶ μηδὲν οὐτοῖς scilicet περὶ τὸ σῶμα secl. Cobet . . . ποιεῖται τὴν
ψυχὴν secl. Cobet . . . εἰσαγόντει εἰποτήμων add. Hindorf . . .
πονηρὸν secl. Cobet . . . εἰσαγόντει εἰποτήρης secl. Cobet α 3 παρὰ
τοῦ B : παρὰ τοῦ T παρὰ . . . ἔμπορον secl. Hirschig : καὶ ἄλλου καὶ
λατροῦ τοῦ . . . Ηεραπόπει (qui παρὰ τοῦ) . . . εἰποτὸν secl. Hirschig
παρὰ τοῦ τοῦ . . . φαγέται secl. Cobet α 6 εἰποτὸν secl. Cobet

Δόξαν ἡμῖν ταῦτα ἐπορευόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ προθύρῳ
ἐγενόμεθα, ἐπιστάντες περὶ τινος λόγου διελεγόμεθα, ὃς ἡμῖν
κατὰ τὴν δόδον ἐνέπεσεν· ἵν' οὖν μή ἀτελῆς γένοιτο, ἀλλὰ 5
διαπερανάμενοι οὕτως ἐσίουμεν, στάντες ἐν τῷ προθύρῳ
διελεγόμεθα ἔως συνωμολογήσαμεν ἀλλήλοις. δοκεῖ οὖν
μοι, ὁ θυρωρός, εὐνοῦχός τις, κατήκουεν ἡμῶν, κινδυνεύει δὲ
διὰ τὸ πλῆθος τῶν σοφιστῶν ἀχθεσθαι τοῖς φοιτῶσιν εἰς τὴν 10
οἰκίαν· ἐπειδὴ γοῦν ἐκρούσαμεν τὴν θύραν, ἀνοίξας καὶ ἴδων
ἡμᾶς, ““Εα,”“ἔφη, ““σοφιστάτι τινες· οὐ σχολὴ αὐτῷ.”” καὶ ἄμα
ἀμφοῖν τοῖν χεροῦν τὴν θύραν πάντιν προθύμως ὡς οἵος τ' ἦν ἐπή-
ραξεν. καὶ ἡμεῖς πάλιν ἐκρούσομεν, καὶ οὐς ἐγκεκλημένης τῆς 15
θύρας ἀποκρινόμενος εἶπεν, ““Ω ἄνθρωποι,””ἔφη, ““οὐκ ἀκη-
κόατε ὅτι οὐ σχολὴ αὐτῷ;””“Αλλ' ὡγαθέ,””ἔφην ἐγώ, “οὔτε
παρὰ Καλλίαν ἥκομεν οὔτε σοφισταῖ ἐσμεν. ἀλλὰ θάρρειν
πρωταγόραν γάρ τοι δεόμενοι ἰδεῖν ἥλθομεν· εἰσάγγειλον 20
οὖν.”” μόγις οὖν ποτε ἡμῖν ἀνθρωπος ἀνέψειν τὴν θύραν.

Ἐπειδὴ δὲ εἰσήλθομεν, κατελάθομεν Πρωταγόραν ἐν τῷ προστῷ περιπατοῦντα, ἔξῆς δ' αὐτῷ συμπεριεπάτουν ἐκ μὲν τοῦ ἐπὶ θάτερα Καλλίας δ' Ἰππονίκου καὶ δὲλφὸς αὐτοῦ δὲ δημομήτριος, Πάραλος δὲ Περικλέους, καὶ Χαριώδης δὲ Γλαύκωνος, ἐκ δὲ τοῦ ἐπὶ θάτερα δὲτερος τῶν Περικλέους Ξάνθιππος, καὶ Φιλιππίδης δὲ Φιλομήλους καὶ Ἀντίμοιρος δὲ Μενδαιός, ὅσπερ εὐδοκιμεῖ μάλιστα τῶν Πρωταγόρου μαθητῶν καὶ ἐπὶ τέχνῃ μανθάνει, ὡς σοφιστὴς ἐσόμενος. τούτων δὲ οἱ ὅπισθεν ἡκολούθουν ἐπακούοντες τῶν λεγομένων τὸ μὲν πολὺ ξένοι ἐφαίνοντο—οὓς ἄγει ἔξι ἐκάστων τῶν πόλεων δὲ Πρωταγόρας, δι' ὃν διεξέρχεται, κηλῶν τῇ φωνῇ ὁσπερ Ὁρφεύς, οἱ δὲ κατὰ τὴν φωνὴν ἐπονται κεκηλημένοι—**b** ησαν δέ τινες καὶ τῶν ἐπιχωρίων ἐν τῷ χορῷ. τοῦτον τὸν χορὸν μάλιστα ἔγωγε ἰδὼν ἡσθην, ὡς καλῶς ηὐλαβοῦντο μηδέποτε ἐμποδὼν ἐν τῷ πρόσθεν εἶναι Πρωταγόρου, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ἀναστρέφοι καὶ οἱ μετ' ἐκείνου, εὖ πως καὶ ἐν κόσμῳ περιεσχίζοντο οὗτοι οἱ ἐπήκοοι ἔνθεν καὶ ἔνθεν, καὶ ἐν κύκλῳ περιούντες ἀεὶ εἰς τὸ ὅπισθεν καθίσταντο κάλλιστα.

(1)

Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα, ἔφη Ὄμηρος, Ἰππίαν τὸν Ἡλέον, καθήμενον ἐν τῷ κατ' αὐτικρὺ προστῷ ἐν θρόνῳ. **c** περὶ αὐτὸν δὲ ἐκάθηντο ἐπὶ βάθρων Ἐρυξίμαχός τε δὲ Ἀκουμενοῦς καὶ Φαιῶδρος δὲ Μυρρινούσιος καὶ Ἀνδρῶν δὲ Ἀνδροτίωνος καὶ τῶν ξένων πολῖταί τε αὐτοῦ καὶ ἄλλοι τινές. ἐφαίνοντο δὲ περὶ φύσεώς τε καὶ τῶν μετεώρων δὲτερονομικὰ ἄπτα διερωτᾶν τὸν Ἰππίαν, δὲ δὲ ἐν θρόνῳ καθήμενος ἐκάστοις αὐτῶν διέκρινεν καὶ διεξῆει τὰ ἐρωτώμενα.

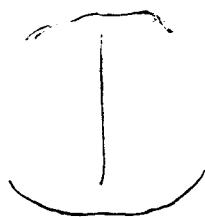
παρακαλέσαντα τὸν ἐπαῖοντα, ὅτι τε ἐδεστέον ἢ ποτέον καὶ
ὅτι μή, καὶ ὅπόσον καὶ ὅπότε· ὥστε ἐν τῇ ωνῇ οὐ μέγας ὁ
κίνδυνος. μαθήματα δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ ἀγγείῳ ἀπενεγυ-
κεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη καταθέντα τὴν τιμὴν τὸ μάθημα ἐν αὐτῇ
τῇ ψυχῇ λαβόντα καὶ μαθόντα ἀπιέναι ἢ βεβλαμμένον ἢ
ώφελημένον. ταῦτα οὖν σκοπώμεθα καὶ μετὰ τῶν πρεσβυ-
τέρων ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ ἔτι νέοι ὥστε τοσοῦτον πρᾶγμα 5
διελέσθαι. νῦν μέντοι, ὥσπερ ὠρμήσαμεν, ἴωμεν καὶ ἀκού-
σωμεν τοῦ ἀνδρός, ἔπειτα ἀκούσαντες καὶ ἄλλοις ἀνακοι-
νωστώμεθα· καὶ γὰρ οὐ μόνος Πρωταγόρας αὐτόθι ἐστίν,
ἀλλὰ καὶ Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος—οἶμαι δὲ καὶ Πρόδικον τὸν 2
Κεῖον—καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ σοφοί.

2.2 Eigenart und Erfolg sokratischer Gespräche:

2.2.1 Sokrates über seine 'Hebammenkunst'

Theait. 150 b - e

Reich Druck!

✓ Zeichen

und Striche

im Text

hier
haben wir den
Druck nichts
zu bedeuten!]

ΣΩ. Τῇ δέ γ^ρ ἐμῇ τέχνῃ τῆς μαιεύσεως τὰ μὲν ἄλλα 150 b-5
ὑπάρχει δόσα ἐκείναις, διαφέρει δὲ τῷ τε ἄνδρας, ἀλλὰ μὴ
γυνάκας μαιεύσθαι καὶ τῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας
ἐπισκοπεῖν, ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα. μέγιστον δὲ τοῦτον ἔνι
τῇ ἡμετέρᾳ τέχνῃ, βασανίζειν διωτὸν εἶναι παντὶ τρόπῳ, ^c
πότερον ἑδῶλον καὶ ψεῦδος ἀποτίκτει τοῦ νέου ἢ διάνοια
ἢ γόνυμόν τε καὶ ἀληθέσ. Σέπει τόδε γε καὶ ἐμὸὶ ὑπάρχει,
ὅπερ ταῖς μαίαις ὥγαγονός εἴμι σοφίας, καὶ ὅπερ ἦδη πολλοί
μοι ὠνείδισαν, ὡς τοὺς μὲν ἄλλους ἐρωτῶ, αὐτὸς δὲ οὐδὲν 5
ἀποφαίνομαι [περὶ οὐδενὸς διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν σοφόν] ἀληθέσ
δινειδίζοντι. τὸ δὲ αἴτιον τούτου τόδε μαιεύσθαι με δ
θεὸς ἀναγκάζει, γεννᾶν δὲ ἀπεκάλυψεν. εἰμὶ δὴ οὖν αὐτὸς
μὲν οὐ πάνν τι σοφός, οὐδὲν τέ μοι ἔστιν εὑρήμα τοιοῦτον ^d
γεγονὸς τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἔκγονον) οἱ δὲ ἐμοὶ συγγεγνόμενοι
(τὸ μὲν πρῶτον φαίνονται ἔνιοι μὲν καὶ πάνν ἀμαθεῖς) (πάντες)
δὲ προϊούσης τῆς συνουσίας, (οὐσπερ ἂν δὲ θεὸς παρείκη)
θαυμαστὸν δοσον ἐπιδιδόντες, ὡς αἴτοις τε καὶ τοῖς ἄλλοις 5
δοκοῦσι· καὶ τοῦτο ἐναργὲς, ὅτι παρ' ἐμοῦ οὐδὲν πώποτε
μαθόντες, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' αὐτῶν πολλὰ καὶ καλὰ εὑρόντες
τε καὶ τεκόντες. τῆς μέντοι μαιεύσας δὲ θεός τε καὶ ἐγὼ
αἴτιος. | ὁδε δὲ δῆλον πολλοὶ γάρ τούτο ἀγωνίσαντες καὶ ε

2.2.2 Die Seelentherapie sokratischer Gespräche nach dem Vorbild der 'psychosomatischen' Heilkunst in Thrakien:

Sokrates erzählt Charmides, ~~mit dem er ein Gespräch führen will~~ der ~~aber~~ mitunter unter Kopfschmerzen leidet, was er von einem thrakischen Arzt erfahren hat.

Charm. 156 e - 157 c

Ἄλλα Ζάλμοξις, ἔφη, λέγει, δὸς ἡμέτερος βασιλεύς, θεὸς ὁν, 156
ὅτι ὁσπερ ὀφθαλμὸν ἄνευ κεφαλῆς οὐ δεῖ ἐπιχειρεῖν λασθαι ε
οὐδὲ κεφαλὴν ἄνευ σώματος, οὔτως οὐδὲ σῶμα ἄνευ ψυχῆς,
ἀλλὰ τοῦτο καὶ αἴτιον εἶη τοῦ διαφεύγειν τὸν παρὰ τοῖς
Ἐλλησιν ἱατροὺς τὰ πολλὰ νοσήματα, ὅτι τοῦ ὅλου ἀμελοῦν
οὐ δέοι τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, οὐ μὴ καλῶς ἔχοντος ἀδύ-
νατον εἶη τὸ μέρος εὐ ἔχειν. πάντα γὰρ ἔφη ἐκ τῆς ψυχῆς
ῷρμῆσθαι καὶ τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ τῷ σώματι καὶ παντὶ
τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιρρεῖν ὁσπερ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ
157 τὰ ὅμματα δεῖν οὖν ἐκεῖνον καὶ πρῶτον καὶ μάλιστα θερα-
πεύειν, εἰ μέλλει καὶ τὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ τοῦ ὅλου
σώματος καλῶς ἔχειν. θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχὴν ἔφη, ὡ
μακάριε, ἐπωδαῖς τισιν, τὰς δ' ἐπωδὰς ταύτας τοὺς λόγους
εἶναι τοὺς καλούς· ἐκ δὲ τῶν τοιούτων λόγων ἐν ταῖς ψυχαῖς 5
σωφροσύνην ἐγγίγνεσθαι, ἣς ἐγγενομένης καὶ παρούσης
ῥάδιον ἥδη εἶναι τὴν ὑγείαν καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ ἄλλῳ
σώματι πορίζειν. διδάσκων οὖν με τὸ τε φάρμακον καὶ τὰς
ἐπωδάς, “Οπως,” ἔφη, “τῷ φαρμάκῳ τούτῳ μηδεὶς σε
πείσει τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν θεραπεύειν, δις ἀν μὴ τὴν ψυχὴν
πρῶτον παράσχῃ τῇ ἐπωδῇ ὑπὸ σοῦ θεραπευθῆναι. καὶ γὰρ
νῦν,” ἔφη, “τοῦτ’ ἔστι τὸ ἀμάρτημα περὶ τοὺς ἀνθρώπους, 5
ὅτι χωρὶς ἐκατέρου, σωφροσύνης τε καὶ ὑγιείας, ἱατροί τινες
ἐπιχειροῦσιν εἶναι” καί μοι πάντα σφόδρα ἐνετέλλετο μήτε
πλούσιον οὔτω μηδένα εἶναι μήτε γενναῖον μήτε καλόν, δις
ἔμε πείσει ἄλλως ποιεῖν. ἐγὼ οὖν—ὅμώμοκα γὰρ αὐτῷ, 5
καί μοι ἀνάγκη πειθεῖσθαι—πείσομαι οὖν, καὶ σοί, ἐὰν
μὲν βούλῃ κατὰ τὰς τοῦ ἔνοντος ἐντολὰς τὴν ψυχὴν πρῶτον
παρασχεῖν ἐπάγαι ταῖς τοῦ Θρακὸς ἐπωδαῖς, προσοίσω τὸ
φάρμακον τῇ κεφαλῇ· εἰ δὲ μή, οὐκ ἀν ἔχοιμεν ὅτι ποιοῦμέν
σοι, ὡ φίλε Χαρμίδη.

2.2.3 Nikias und Laches über das prinzipielle Interesse des Sokrates am Menschen und über die Harmonie seines eigenen Lebens und Denkens

Lach. 187 e - 188 d

ΝΙ. Οὐ μοι δοκεῖς εἰδέναι μάζτι ὃς ἀν ἐγγύτατα Σωκράτους 187 e 5
ἢ λόγῳ ὥσπερ γένει^τ καὶ πλησιάζῃ διαλεγόμενος, ἀνάγκη
αὐτῷ, ἔτι ἄρα καὶ περὶ ἄλλου του πρότερον ἀρέηται διαλέ-
γεσθαι, μὴ παύεσθαι ὑπὸ τούτου περιαγόμενον τῷ λόγῳ,
πρὶν καν^τ ἐμπέσῃ εἰς τὸ διδόναι περὶ αὐτοῦ λόγον, ὅντινα
τρόπον νῦν τε ζῆται καὶ ὅντινα τὸν παρεληλυθότα βίον βεβί- 188
ωκεν ἐπειδὰν δὲ ἐμπέσῃ, δτι οὐ πρότερον αὐτὸν ἀφήσει
Σωκράτης, πρὶν ἀν βασανίσῃ ταῦτα εὖ τε καὶ καλῶς ἀπαντα.
ἔγω δὲ συνήθης τέ εἴμι τῷδε καὶ οὐδὲ δτι ἀνάγκη ὑπὸ τούτου
πάσχειν ταῦτα, καὶ ἔτι γε αὐτὸς δτι πείσομαι ταῦτα εὖ οἶδα·
χαίρω γάρ, ^{καὶ Δυτιμάχει} τῷ ἀνδρὶ πλησιάζων, καὶ οὐδὲν
οἶμαι κακὸν εἶναι τὸ ὑπομιμήσκεσθαι^τ μὴ καλῶς ἡ πεποιή-
καμεν ἡ ποιοῦμεν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπειτα βίον προμηθέστερον
ἀνάγκη εἶναι τὸν ταῦτα μὴ φεύγοντα ἀλλ' ἐθέλοντα κατὰ
τὸ τοῦ Σόλωνος καὶ ἀξιοῦντα μανθάνειν ἔωσπερ ἀν ζῆται, καὶ
μὴ οἰόμενον αὐτῷ τὸ γῆρας νοῦν ἔχον προστέναι. ^{ἐμοὶ} μὲν
οῦν οὐδὲν ἄηθες οὐδὲν αὖθις ὑπὸ Σωκράτους βασανίζεσθαι,
ἀλλὰ καὶ πάλαι σχεδόν τι ἡπιστάμην δτι οὐ περὶ τῶν μει-
ρακίων ἡμῶν ὁ λόγος ἔσοιτο Σωκράτους παρόντος, ἀλλὰ περὶ
ἡμῶν αὐτῶν. ὅπερ οὖν λέγω, τὸ μὲν ἐμὸν οὐδὲν κωλύει c
Σωκράτει συνδιατρίβειν ὅπως οὗτος βούλεται· Λάχητα δὲ
τόνδε ὄρα ὅπως ἔχει περὶ τοῦ τοιούτου.

ΛΑ. Ἀπλοῦν τό γ' ἐμόν, ὁ Νικία, περὶ λόγων ἐστίν, εἰ
δὲ βούλει, οὐχ ἀπλοῦν ἀλλὰ διπλοῦν· καὶ γὰρ ἀν δόξαιμί 5
τῷ φιλόλογος εἶναι καὶ αὖ μισόλογος. δταν μὲν γὰρ
ἀκούω ἀνδρὸς περὶ ἀρετῆς διαλεγομένου ἡ περὶ τινος σοφίας
ὡς ἀληθῶς ὄντος ἀνδρὸς καὶ ἀξίου τῶν λόγων ὅν λέγει,
χαίρω ὑπερφυῶς, θεώμενος ἀμα τόν τε λέγοντα καὶ τὰ d
λεγόμενα δτι πρέποντα ἀλλήλοις καὶ ἀρμόττοντά ἐστι. καὶ
κομιδῇ μοι δοκεῖ μονικὸς δ τοιοῦτος εἶναι, ἀρμονίαν καλ-
λίστην ἡρμοσμένος οὐ λύραν οὐδὲ παιδιᾶς ὄργανα, ἀλλὰ τῷ
ὄντι ζῆται ἡρμοσμένος οὐδὲ αὐτὸν αὐτοῦ τὸν βίον σύμφωνον 5
τοῦ λόγους πρὸς τὰ ἔργα, ἀτεχνῶς δωριστὶ ἀλλ' οὐκ ίαστι,
οἶμαι δὲ οὐδὲ φρυγιστὶ ρύδε λυδιστί, ἀλλ' ἥπερ μόνη Ἐλ-
ληνική ἐστιν ἀρμονία.

2.3 Die Aporie sokratischer Gespräche:

2.3.1 Sokrates versucht im Gespräch mit Menon den Allgemeinbegriff der 'Tugend' zu erfassen.

Men. 70 a - 74 a

MEN. "Εχεις μοι εἰπεῖν, ὁ Σώκρατες, ἂρα διδακτὸν ἡ ἀρετή; ἢ οὐ διδακτὸν ἀλλ' ἀσκητόν; ἢ οὔτε ἀσκητόν οὔτε μαθητόν, ἀλλὰ φύσει παραγίγνεται τοῦς ἀνθρώπους ἡ ἄλλω τινὶ τρόπῳ;

ΣΩ. "Ω Μένων, πρὸ τοῦ μὲν Θετταλοὶ εὐδόκιμοι ἦσαν 5 εὖ τοῦς Ἑλλησιν καὶ θεαυμάζοντο ἐφ' ἵπποι τε καὶ πλούτῳ, νῦν δέ, ὡς ἔμοι δοκεῖ, καὶ ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ οὐχ ἡκιστα οἱ τοῦ b σοῦ ἑταῖρου Ἀριστίππου πολῖται Λαρισαῖοι. τούτου δὲ ὑμῶν αἵτιος ἐστι Γοργίας ἀφικόμενος γὰρ εἰς τὴν πόλιν ἐραστὰς ἐπὶ σοφίᾳ ἐλῆφεν Ἀλευαδῶν τε τοὺς πρώτους, ὅν δ σὸς ἐραστής ἐστιν Ἀρίστιππος, καὶ τῶν ἄλλων Θετταλῶν. καὶ 5 δὴ καὶ τοῦτο τὸ ἔθος ὑμᾶς εἴθικεν, ἀφόβως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀποκρίνεσθαι ἐάν τις τι ἔρηται, ὥσπερ εἰκὸς τοὺς εἰδότας, ἀτε καὶ αὐτὸς παρέχων αὐτὸν ἐρωτᾶν τῶν Ἑλλήνων c τῷ βουλομένῳ ὅτι ἀν τις βούληται, καὶ οὐδενὶ ὅτῳ οὐκ ἀποκρινόμενος. ἐνθάδε δέ, ὁ φίλε Μένων, τὸ ἐναντίον περιέστηκεν ὥσπερ αὐχμός τις τῆς σοφίας γέγονεν, καὶ κινδυνεύει ἐκ τῶνδε τῶν τόπων παρ' ὑμᾶς οἰχεσθαι ἡ σοφία. εἰ 71 γοῦν τινα ἔθέλεις οὐτως ἐρέσθαι τῶν ἐνθάδε, οὐδεὶς ὅστις οὐ γελάσεται καὶ ἐρεῖ: "Ω ξένε, κιδνυεύω σοι δοκεῖν μακάριος τις εἶναι—ἀρετὴν γοῦν εἴτε διδακτὸν εἴδος ὅτῳ τρόπῳ παραγίγνεται εἰδέναι—έγὼ δὲ τοσοῦτον δέω εἴτε διδακτὸν εἴτε 5 μὴ διδακτὸν εἰδέναι, ὥστ' οὐδὲ αὐτὸς ὅτι ποτ' ἐστὶ τὸ παράπαν ἀρετὴ τυγχάνω εἰδώς."

Ἐγὼ οὖν καὶ αὐτός, ὁ Μένων, οὗτος ἔχω συμπένομαι 72 τοῖς πολίταις τούτου τοῦ πράγματος, καὶ ἔμαντὸν καταμέμφομαι ὡς οὐκ εἰδῶς περὶ ἀρετῆς τὸ παράπαν δὲ μὴ οἶδα τί ἐστιν, πῶς δὲν ὅποιόν γέ τι εἰδείην; ἡ δοκεῖ σοι οἶδον τε εἶναι, ὅστις Μένωνα μὴ γιγνώσκει τὸ παράπαν ὅστις 73 ἐστίν, τοῦτον εἰδέναι εἴτε καλὸς εἴτε πλούσιος εἴτε καὶ γενναῖος ἐστιν, εἴτε καὶ τάνατία τούτων; δοκεῖ σοι οἶδον τ' εἶναι;

MEN. Οὐκ ἔμοιγε. ἀλλὰ σύ, ὁ Σώκρατες, ἀληθῶς οὐδ' ὅτι ἀρετὴ ἐστιν οἰσθα, ἀλλὰ ταῦτα περὶ σοῦ καὶ οἴκαδε 74 ἀπαγγέλλωμεν;

ΣΩ. Μὴ μόνον γε, ὁ ἑταῖρε, ἀλλὰ καὶ ὅτι οὐδὲ ἄλλῳ πω ἐνέτυχον εἰδότι, ὡς ἔμοι δοκῶ.

MEN. Τί δέ; Γοργίᾳ οὐκ ἐνέτυχες ὅτε ἐνθάδε ἦν; 5

ΣΩ. Ἐγωγε.

MEN. Εἴτα οὐκ ἐδόκει σοι εἰδέναι;

ΣΩ. Οὐ πάνυ εἰμὶ μυῆμαν, ὁ Μένων, ὥστε οὐκ ἔχω εἰπεῖν ἐν τῷ παρόντι πῶς μοι τότε ἐδοξέν. ἀλλ' ίστως ἔκεινός τε οἶδε, καὶ σὺ δὲ ἔκεινος ἔλεγε ἀνάμυησον οὖν με πῶς ἔλεγεν. εἰ δὲ βούλει, αὐτὸς εἰπέ δοκεῖ γὰρ δήπου σοὶ ἀπερ ἔκεινῳ.

MEN. Ἐμοιγε.

ΣΩ. Ἐκεῖνον μὲν τοίνυν ἐῶμεν, ἐπειδὴ καὶ ἀπεστιν· σὺ
δὲ αὐτός, ὃ πρὸς θεῶν, Μένων, τί φῆς ἀρετὴν εἶναι; εἰπον
καὶ μὴ φθονήσῃς, ἵνα εὐτυχέστατον ψεῦσμα ἐψευσμένος ὁ,
ἄν φανῆς σὺ μὲν εἰδὼς καὶ Γοργύας, ἐγὼ δὲ εἰρηκὼς μηδενὶ⁵
πώποτε εἰδότι ἐντευχηκέναι.

MEN. Ἄλλ' οὐ χαλεπόν, ὃ Σώκρατες, εἰπεῖν. πρῶτον **e**
μέν, εἰ βούλει ἀνδρὸς ἀρετὴν, ῥάδιον, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἀνδρὸς
ἀρετὴ, ἵκανὸν εἶναι τὰ τῆς πόλεως πράττειν, καὶ πράττοντα
τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιεῖν, τοὺς δὲ ἔχθροὺς κακῶς, καὶ αὐτὸν
εὐλαβεῖσθαι μηδὲν τοιοῦτον παθεῖν. εἰ δὲ βούλει γυναικὸς **5**
ἀρετὴν, οὐ χαλεπὸν διελθεῖν, ὅτι δεῖ αὐτὴν τὴν οἰκίαν εὖ
οἰκεῖν, σφίζουσάν τε τὰ ἔνδον καὶ κατήκοον σῦσαν τοῦ ἀνδρός.
καὶ ἄλλη ἐστὶν παιδὸς ἀρετὴ, καὶ θηλείας καὶ ἄρρενος, καὶ
πρεσβυτέρου ἀνδρός, εἰ μὲν βούλει, ἐλευθέρου, εἰ δὲ βούλει,
δούλου. καὶ ἄλλαι πάμπολλαι ἀρεταί εἰσι, ὥστε οὐκ **72**
ἀπορίᾳ εἰπεῖν ἀρετῆς πέρι ὅτι ἐστίν· καθ' ἐκάστην γὰρ
τῶν πράξεων καὶ τῶν ἡλικιῶν πρὸς ἕκαστον ἔργον ἐκάστῳ
ἡμῶν ἡ ἀρετὴ ἐστιν, ὡσαύτως δὲ οἴμαι, ὃ Σώκρατες, καὶ ἡ,
κακλα.

ΣΩ. Πολλῇ γέ τινι εὐτυχίᾳ ἔοικα κεχρῆσθαι, ὃ Μένων,
εἰ μίαν ζητῶν ἀρετὴν σμῆνός τι ἀνηγρηκα ἀρετῶν παρὰ σοὶ
κείμενον. ἀτάρ, ὃ Μένων, κατὰ ταύτην τὴν εἰκόνα τὴν
περὶ τὰ σμῆνη, εἴ μου ἐρομένου μελίττης περὶ οὔσιας ὅτι **b**
ποτ' ἐστίν, πολλὰς καὶ παντοδαπὰς ἔλεγες αὐτὰς εἶναι, τί
ἄν ἀπεκρίνω μοι, εἴ σε ἡρόμην “Ἄρα τούτῳ φῆς πολλὰς
καὶ παντοδαπὰς εἶναι καὶ διαφερούσας ἀλλήλων, τῷ μελίττας
εἶναι; ἡ τούτῳ μὲν οὐδὲν διαφέρουσιν, ἄλλῳ δέ τῷ, οἷον **5**
ἡ κάλλει ἡ μεγέθει ἡ ἄλλῳ τῷ τῶν τοιούτων;” εἰπέ, τί ἀν
ἀπεκρίνω οὕτως ἐρωτηθεῖς;

MEN. Τοῦτο⁵ ἔγωγε, ὅτι οὐδὲν διαφέρουσιν, ἢ μέλιτται
εἰσίν, ἡ ἑτέρα τῆς ἑτέρας.

ΣΩ. Εἰ οὖν εἶπον μετὰ ταῦτα· “Τοῦτο τοίνυν μοι **c**
αὐτὸ διπέ, ὃ Μένων φῶ οὐδὲν διαφέρουσιν ἀλλὰ ταῦτόν
εἰσιν ἀπασται, τί τοῦτο φῆς εἶναι;” εἶχες δήπον ἄν τί μοι
εἰπεῖν;

MEN. Ἐγωγε.

ΣΩ. Οὗτῳ δὴ καὶ περὶ τῶν ἀρετῶν· καν εἰ πολλαὶ καὶ
παντοδαπαὶ εἰσιν, ἐν γέ τι εἶδος ταῦτὸν ἀπασαι ἔχουσιν
δι' ὃ εἰσὶν ἀρεταί, εἰς ὃ καλῶς που ἔχει ἀποβλέψαντα τὸν
ἀποκρινόμενον τῷ ἐρωτήσαντι ἐκεῖνο δηλῶσαι, δ τυγχάνει
d οὖσα ἀρετὴ· ἡ οὐ μανθάνεις ὅτι λέγω;

MEN. Δοκῶ γέ μοι μανθάνειν· οὐ μέντοι ὡς βούλομαι
γέ πω κατέχω τὸ ἐρωτώμενον.

ΣΩ. Πότερον δὲ περὶ ἀρετῆς μόνου σοι οὕτω δοκεῖ, ὃ
Μένων, ἄλλη μὲν ἀνδρὸς εἶναι, ἄλλῃ δὲ γυναικὸς καὶ τῶν **5**
ἄλλων, ἡ καὶ περὶ ὑγιείας καὶ περὶ μεγέθους καὶ περὶ ἴσχυος
ώσατως; ἄλλῃ μὲν ἀνδρὸς δοκεῖ σοι εἶναι ὑγίεια, ἄλλῃ
δὲ γυναικός; ἡ ταῦτὸν πανταχοῦ εἰδός ἐστιν, ἐάνπερ ὑγίεια
ἡ, ἔάντε ἐν ἀνδρὶ ἔάντε ἐν ἄλλῳ διφοῦν ἡ;

MEN. Ἡ αὐτὴ μοι δοκεῖ ὑγίειά γε εἶναι καὶ ἀνδρὸς καὶ
γυναικός.

ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ μέγεθος καὶ ἴσχυς; ἐάνπερ ἴσχυρὰ
e γυνὴ ἡ τῷ αὐτῷ εἶδει καὶ τῇ αὐτῇ ἴσχυΐ ἴσχυρὰ ἔσται; τὸ **5**
γὰρ τῇ αὐτῇ τοῦτο λέγω· οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸ ἴσχυς εἶναι
ἡ ἴσχυς, ἔάντε ἐν ἀνδρὶ ἡ ἔάντε ἐν γυναικὶ. ἡ δοκεῖ τί
σοι διαφέρει;

MEN. Οὐκ ἔμοιγε.

73 ΣΩ. 'Η δὲ ἀρετὴ πρὸς τὸ ἀρετὴν εἶναι διοίσει τι, ἐάντε 73
ἐν παιδὶ ἢ ἐάντε ἐν πρεσβύτῃ, ἐάντε ἐν γυναικὶ ἐάντε ἐν
ἀνδρὶ;

X MEN. "Εμοιγέ πως δοκεῖ, ὁ Σώκρατες, τοῦτο σύκετι
ὅμοιον εἶναι τοῖς ἄλλοις τούτοις.

ΣΩ. Τί δέ; οὐκ ἀνδρὸς μὲν ἀρετὴν ἔλεγες πόλιν εὐ⁵
διοικεῖν, γυναικὸς δὲ οἰκίαν;—MEN. "Εγωγέ.—ΣΩ. 'Αρ'
οὖν οἶόν τε εὐ διοικεῖν ἡ πόλις ἡ οἰκίαν ἢ ἄλλο ὅτιον,
μὴ σωφρόνως καὶ δικαίως διοικοῦντα;—MEN. Οὐ δῆτα.—
ΣΩ. Οὐκοῦν ἀνπερ δικαίως καὶ σωφρόνως διοικῶσιν, δι- b
καιοσύνη καὶ σωφροσύνη διοικήσουσιν;—MEN. 'Ανάγκη.

—ΣΩ. Τῶν αὐτῶν ἄρα ἀμφότεροι δέονται, εἴπερ μέλλουσιν
ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἀνήρ, δικαιοσύνης καὶ σω-
φροσύνης.—MEN. Φαίνονται.—ΣΩ. Τί δὲ πᾶντας καὶ πρε- 5
σβύτης; μῶν ἀκόλαστοι ὄντες καὶ ἀδικοὶ ἀγαθοὶ ἀν ποτε
γένονται;—MEN. Οὐ δῆτα.—ΣΩ. 'Αλλὰ σώφρονες καὶ
δίκαιοι;—MEN. Ναί.—ΣΩ. Πάντες ἄρ' ἀνθρωποι τῷ αὐτῷ c
τρόπῳ ἀγαθοὶ εἰσιν· τῶν αὐτῶν γὰρ τυχόντες ἀγαθοὶ γί-
γνονται.—MEN. "Εοικε.—ΣΩ. Οὐκ ἀν δήπον, εἰ γε μὴ ἡ
αὐτὴ ἀρετὴ ἥν αὐτῶν, τῷ αὐτῷ ἀν τρόπῳ ἀγαθοὶ ἥσαν.—
MEN. Οὐ δῆτα.

ΣΩ. 'Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ αὐτὴ ἀρετὴ πάντων ἐστίν, πειρῶ
εἴπειν καὶ ἀναμυησθῆναι τί αὐτό φησι Γοργίας εἶναι καὶ
σὺ μετ' ἐκείνουν.

MEN. Τί ἀλλο γ' ἡ ἀρχεω οἰόν τ' εἶναι τῶν ἀνθρώπων;
εἴπερ ἐν γέ τι ζητεῖς κατὰ πάντων.

ΣΩ. 'Αλλὰ μὴν ζητῶ γε. ἀλλ' ἄρα καὶ παιδὸς ἡ αὐτὴ
ἀρετή, ὁ Μένων, καὶ δούλου, ἀρχειν οἷω τε εἶναι τοῦ δε-
σπότου, καὶ δοκεῖ σοι ἔτι ἀν δοῦλος εἶναι ὁ ἀρχων;

MEN. Οὐ πάνυ μοι δοκεῖ, ὁ Σώκρατες.

ΣΩ. Οὐ γὰρ εἰκός, ὁ ἄριστε· ἔτι γὰρ καὶ τόδε σκόπει.
ἀρχειν φῆσι οἶν τ' εἶναι. οὐ προσθήσομεν αὐτόσε τὸ
δικαίως, ἀδίκως δὲ μή;

MEN. Οἶμαι ἔγωγε ἡ γὰρ δικαιοσύνη, ὁ Σώκρατες,
ἀρετὴ ἐστιν.

ΣΩ. Πότερον ἀρετή, ὁ Μένων, ἡ ἀρετή τις;

MEN. Πώς τοῦτο λέγεις;

ΣΩ. 'Ως περὶ ἄλλου ὄτουσιν. οἶον, εἰ βούλει, στρογ-
γυλότητος πέρι εἴποιμ' ἀν ἔγωγε δτι σχῆμα τί ἐστιν, οὐχ
οὔτως ἀπλῶς δτι σχῆμα. διὰ ταῦτα δὲ οὔτως ἀν εἴποιμι, 5
δτι καὶ ἄλλα ἔστι σχῆματα.

MEN. 'Ορθῶς γε λέγων σύ, ἐπεὶ καὶ ἔγὼ λέγω οὐ μόνον
δικαιοσύνην ἀλλὰ καὶ ἄλλας εἶναι ἀρετάς.

X 74 ΣΩ. Τίνας ταῦτα; εἰπέ. οἶον καὶ ἔγώ σοι εἴποιμι ἀν
καὶ ἄλλα σχῆματα, εἰ με κελεύοις· καὶ σὺ οὖν ἐμοὶ εἰπὲ
ἄλλας ἀρετάς.

MEN. 'Η ἀνδρεία τοίνυν ἔμοιγε δοκεῖ ἀρετὴ εἶναι καὶ
σωφροσύνη καὶ σοφία καὶ μεγαλοπρέπεια καὶ ἄλλαι πάμ- 5
πολλαι.

ΣΩ. Πάλιν, ὁ Μένων, ταῦτον πεπόνθαμεν πολλὰς αὐ-
ηρήκαμεν ἀρετὰς μίαν ζητοῦντες, ἄλλουν τρόπουν ἢ νυνδή-
την δὲ μίαν, ἡ διὰ πάντων τούτων ἐστίν, οὐ δυνάμεθα
ἀνευρεῖν.

2.3.1.1 Menon vergleicht Sokrates mit einem Zitterrochen.
Men. 80 a - d

MEN. Σώκρατες, ἡκουον μὲν ἔγωγε πρὸν καὶ συγγενέσθαι σοι ὅτι σὺ οὐδὲν
•••ἄλλο ἢ αὐτός τε ἀπορεῖς καὶ τὸν ἄλλον ποιεῖς ἀπορεῖν· καὶ νῦν, ὡς γέ μοι **80**
δοκεῖς, γοητεύεις με καὶ φαρμάττεις καὶ ἀτεχνῶς κατεπάδεις, ὥστε μεστὸν
ἀπορίας γεγονέναι· καὶ δοκεῖς μοι παντελῶς, εἰ δεῖ τι καὶ σκῶψαι, δμοιότατος
εἶναι τὸ τε εἶδος καὶ τὰλλα ταύτη τῇ πλατείᾳ νάρκη τῇ θαλαττίᾳ· καὶ γὰρ **5**
αὕτη τὸν ἀεὶ πλησιάζοντα καὶ ἀπιόμενον ναρκᾶν ποιεῖ, καὶ σὺ δοκεῖς μοι νῦν
ἔμε τοιοῦτόν τι πεποιηκέναι, ναρκᾶν ἀληθῶς γὰρ ἔγωγε καὶ τὴν ψυχὴν καὶ
τὸ στόμα ναρκῶν, καὶ οὐκ ἔχω ὅτι ἀποκρίνωμαι σοι. καίτοι μνημάκις γε περὶ **b**
ἀρετῆς παμπόλλους λόγους εἴρηκα καὶ πρὸς πολλούς, καὶ πάνν εῦ, ὡς γε
ἔμαντῷ ἐδόκουν· νῦν δὲ οὐδὲ ὅτι ἐστὶν τὸ παράπαν ἔχω εἰπεῖν. καὶ μοι δοκεῖς
εὖ βουλεύεσθαι οὐκ ἐκπλέων ἐνθένδε οὐδὲ ἀποδημῶν· εἰ γὰρ ξένος ἐν ἄλλῃ **5**
πόλει τοιαῦτα ποιοῖς, τάχ' ἀν ως γόης ἀπαχθείης.

ΣΩ. Πανοῦργος εἰ, ὁ Μένων, καὶ δλίγου ἔηπάτησάς με.

MEN. Τί μάλιστα, ὁ Σώκρατες;

ΣΩ. Γιγνώσκω οὐ ἔνεκά με ἥκασας.

MEN. Τίνος δὴ οἴει;

ΣΩ. Ἱνα σε ἀντεικάσω. ἔγὼ δὲ τοῦτο οἶδα περὶ πάντων
τῶν καλῶν, ὅτι χαίρουσιν εἰκάζομενοι—λυσιτελεῖ γάρ αὐτοῖς·
καλαὶ γάρ οἵματα τῶν καλῶν καὶ αἱ εἰκόνες — ἀλλ' οὐκ ἀντει-**5**
κάσομαι σε. ἔγὼ δέ, εἰ μὲν ἡ νάρκη αὐτῇ ναρκῶσα οὔτω
καὶ τοὺς ἄλλους ποιεῖ ναρκᾶν, εἴοικα αὐτῇ· εἰ δέ μή, οὔ.
οὐ γάρ εὐπορῶν αὐτὸς τοὺς ἄλλους ποιῶ ἀπορεῖν, ἀλλὰ
παντὸς μᾶλλον αὐτὸς ἀπορῶν οὔτως καὶ τοὺς ἄλλους
ποιῶ ἀπορεῖν. ~~καὶ νῦν περὶ ἀρετῆς ὃ ἔστιν ἔγω μὲν οὐκ οἶδα~~

*Καὶ νῦν περὶ ἀρετῆς, ὃ ἔστιν, εἴοι, μὲν οὐκ οἶδα, σὺ μέντοι τοιούτος σύναγος πρότερος μὲν γένοστα,
πρὶν εὑσπόλεμον τοιούτος σύναγος εἰς
οὐκ εἰδότε. σύναγος δὲ ἴδεται, μετὰ σοῦ
εκρύπτεται καὶ συγγράφεται, οὐ τοτέ ἔστιν.*

↑
Druckform wie bisher!
Keine unterschiedlichen
Lettern verwenden!

2.3.2 Sokrates sucht im Gespräch mit Laches dem Wesen der 'Tapferkeit' näher zu kommen.

Lach. 190 e - 192 c

ΣΩ. Τοῦτο τούνν πρῶτον ἐπιχειρήσωμεν, ὡς Λάχης,
εἰπεῖν, ἀνδρέα τὸ ποτ' ἔστιν· ἔπειτα μετὰ τοῦτο σκεψόμεθα
καὶ ὅτῳ ἀν τρόπῳ τοῖς νεανίσκοις παραγένοιτο, καθ' ὅσον
οἶλον τε ἐξ ἐπιτηδευμάτων τε καὶ μαθημάτων παραγενέσθαι.

190 e

ΛΑ. Οὐδὲ τὸν Δία, ὡς Σώκρατες, οὐ χαλεπὸν εἰπεῖν.
εἰ γάρ τις ἐθέλοι ἐν τῇ τάξει μένων ἀμύνεσθαι τοὺς πολε-
μίους καὶ μὴ φεύγοι, εὖ λοιπόν δι τοῦτο ἀνδρεῖος ἀν εἶη.

5

ΣΩ. Εὖ μὲν λέγεις, ὡς Λάχης· ἀλλ' ἵστως ἐγὼ αἴτιος,
οὐ σαφῶς εἰπών, τὸ σὲ ἀποκρίνασθαι μὴ τοῦτο ὁ διανοού-
μενος ἡρόμην, ἀλλ' ἔτερον.

ΛΑ. Πῶς τοῦτο λέγεις, ὡς Σώκρατες;

ΣΩ. Ἐγὼ φράσω, ἐὰν οἶος τε γένωμαι. ἀνδρεῖος που
οὗτος, ὃν καὶ σὺ λέγεις, ὃς ἀν ἐν τῇ τάξει μένων μάχηται
τοὺς πολεμίους.

191

ΛΑ. Ἐγὼ γοῦν φημι.

ΣΩ. Καὶ γὰρ ἐγώ. ἀλλὰ τί αὖ ὅδε, ὃς ἀν φεύγων
μάχηται τοὺς πολεμίους ἀλλὰ μὴ μένων;

5

ΛΑ. Πῶς φεύγων;

ΣΩ. Ὡσπέρ που καὶ Σκύθαι λέγονται οὐχ ἥπτον φεύ-
γοντες ἢ διώκοντες μάχεσθαι, καὶ Ὅμηρός που ἐπαυτῶν
τοὺς τοῦ Αἰνείου ἵππους κραιπνὰ μάλ’ ἔνθα καὶ ἔνθα
ἔφη αὐτοὺς ἐπίστασθαι διώκειν ἡδὲ φέβεσθαι· καὶ αὐτὸν
τὸν Αἰνείαν κατὰ τοῦτ’ ἐνεκωμίασε, κατὰ τὴν τοῦ φόβου
ἐπιστήμην, καὶ εἰπεν αὐτὸν εἴναι μῆστωρα φόβοιο.

666

ΛΑ. Ἀληθῆ λέγεις.

ΣΩ. Τοῦτο τούνν ὁ ἄρτι ἔλεγον, δι τοῦτο αἴτιος μὴ
καλῶς σε ἀποκρίνασθαι, δι τοῦ καλῶς ἡρόμην—βουλόμενος
γάρ σου πυθέσθαι μὴ μόνον τοὺς ἐν τῷ ὅπλιτικῷ ἀνδρείους, d
ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ ἵππικῷ καὶ ἐν σύμπαντι τῷ πολεμικῷ
εἶδει, καὶ μὴ μόνον τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν
τοῖς πρὸς τὴν θάλατταν κινδύνοις ἀνδρείους ὄντας, καὶ ὅσοι
γε πρὸς νόσους καὶ ὅσοι πρὸς πενίας ἢ καὶ πρὸς τὰ πολιτικὰ 5
ἀνδρείοις εἰσιν, καὶ ἔτι αὖ μὴ μόνον ὅσοι πρὸς λύπας ἀνδρείοις
εἰσιν ἢ φόβους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπιθυμίας ἢ ἥδονᾶς δεινοὶ

καὶ μάχεσθαι, καὶ μένοντες καὶ ἀναστρέφοντες—εἰσὶ γάρ πού ε-
τινες, ὡς Λάχης, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνδρείοις—

ΛΑ. Καὶ σφόδρα, ὡς Σώκρατες.

ΣΩ. Οὐκοῦν ἀνδρεῖοι μὲν πάντες οὗτοι εἰσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν ἡδοναῖς, οἱ δὲ ἐν λύπαις, οἱ δὲ ἐν ἐπιθυμίαις, οἱ δὲ ἐν φόβοις τὴν ἀνδρείαν κέκτηνται οἱ δέ γ' οἷμαι δειλιὰν ἐν τοῖς αὐτοῖς τούτοις.

ΛΑ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Τί ποτε δὲ ἐκάτερον τούτων; τοῦτο ἐπινθανόμην πάλιν οὖν πειρῶ εἰπεῖν ἀνδρείαν πρῶτον τί δὲ ἐν πᾶσι τούτοις ταῦτόν ἐστιν· ή οὕπω καταμανθάνεις δὲ λέγω;

ΛΑ. Οὐ πάνυ τι.

ΣΩ. Ἀλλ' ὅδε λέγω, ὥσπερ δὲ τάχος ηρώτων τί ποτ' *Ζεὺς* ἔστιν, δὲ καὶ ἐν τῷ τρέχειν τυγχάνει δὲν ἡμῖν καὶ ἐν τῷ κιθαρίζειν καὶ ἐν τῷ λέγειν καὶ ἐν τῷ μανθάνειν καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, καὶ σχεδόν τι αὐτὸς κεκτήμεθα, οὐν καὶ πέρι ἄξιον λέγειν, ή ἐν ταῖς τῶν χειρῶν πράξεσιν ή σκελῶν ή *Ζεύς* στόματός τε καὶ φωνῆς ή διανοίας· ή οὐχ οὔτω καὶ σὺ λέγεις;

ΛΑ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Εἰ τοίνυν τίς με ἔροιτο· “Ω Σώκρατες, τί λέγεις τοῦτο δὲ ἐν πᾶσιν δυναμέσις ταχυτῆτα εἶναι;” εἴποιμ δὲν αὐτῷ ὅτι τὴν ἐν δλίγῳ χρόνῳ πολλὰ διαπραττομένην δύναμιν ταχυτῆτα ἔγωγε καλῶ καὶ περὶ φωνὴν καὶ περὶ δρόμου καὶ περὶ τάλλα πάντα.

ΛΑ. Ὁρθῶς γε σὺ λέγων.

ΣΩ. Πειρῶ δὴ καὶ σύ, ὁ Λάχης, τὴν ἀνδρείαν οὕτως *Ζεύς* εἰπεῖν τίς οὖσα δύναμις ή αὐτὴ ἐν ἡδονῇ καὶ ἐν λύπῃ καὶ ἐν ἀπασιν οἷς νυνὸν ἐλέγομεν αὐτὴν εἶναι, ἔπειτα ἀνδρεία κέκληται.

ΛΑ. Δοκεῖ τοίνυν μοι καρτερία τις εἶναι τῆς ψυχῆς, εἰ τό γε διὰ πάντων [περὶ ἀνδρείας] πεφυκὸς δεῖ εἰπεῖν.

ΣΩ. Ἀλλὰ μὴν δεῖ, εἴ γε τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρινούμεθα ἡμῖν αὐτοῖς. τοῦτο τοίνυν ἔμοιγε φαίνεται· οὗτοι πᾶσά γε, ὡς ἐγώμαι, καρτερία ἀνδρεία σοι φαίνεται.

2.4

Sokrates spricht mit Kallikles über seine prinzipielle Haltung vor Gericht im Falle eines Prozesses.

Gorg. 521 c - 522 e

521 ΚΑΛ. "Ως μοι δοκεῖ, ὃ Σώκρατες, πιστεύειν μηδ' ἀν 521c
ἐν τούτων παθεῖν, ὡς οἰκῶν ἐκποδῶν καὶ οὐκ ἀν εἰσαχθεῖς
εἰς δικαστήριον ὑπὸ πάνυ ἵσως μοχθηροῦ ἀνθρώπου καὶ 5
φαύλου.

ΣΩ. Ἐνόητος ἄρα είμι, ὃ Καλλίκλεις, ὡς ἀληθῶς, εἰ μὴ
οἴομαι ἐν τῇδε τῇ πόλει ὁντινοῦν ἀν ὅτι τύχοι, τοῦτο πα-
θεῖν. τόδε μέντοι εὖ οἴδ' ὅτι, ἐάνπερ εἰσίω εἰς δικαστήριον
περὶ τούτων τινὸς κινδυνεύων, δὲ σὺ λέγεις, πονηρός τίς d
μ' ἔσται ὁ εἰσάγων – οὐδεὶς γάρ ἀν χρηστὸς μὴ ἀδικοῦντ'
ἀνθρωπον εἰσαγάγοι – καὶ οὐδέν γε ἄτοπον εἰ ἀποθάνοιμι.
βούλει σοι εἴπω δι' ὅτι ταῦτα προσδοκῶ;

ΚΑΛ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Οἶμαι μετ' ὀλίγων Ἀθηναίων, ἵνα μὴ εἴπω μόνος,
ἐπιχειρεῖν τῇ ὡς ἀληθῶς πολιτικῆ τέχνη καὶ πράττειν
τὰ πολιτικὰ μόνος τῶν νῦν· ὅτε οὖν οὐ πρὸς χάριν λέγων
τοὺς λόγους οὓς λέγω ἐκάστοτε, ἀλλὰ πρὸς τὸ βέλτιστον,
οὐ πρὸς τὸ ἥδιστον, καὶ οὐκ ἔθέλων ποιεῖν δὲ σὺ παραινεῖς, 522
τὰ κομψὰ ταῦτα, οὐχ ἔξω ὅτι λέγω ἐν τῷ δικαστηρίῳ.
Διατάξεις δέ μοι ἥκει λόγος ὅντερ πρὸς Πάλλον ἔλεγον ~~κρινοῦ-~~
μαι γάρ ὡς ἐν παιδίοις ιστρὸς ἀν κρίνοιτο κατηγοροῦντος
δύσποιοιο. Ὅκοπει γάρ, τί ἀν ἀπολογοῖτο δ τοιοῦτος ἀν-
θρωπος ἐν τούτοις ληφθεῖς, εἰ αὐτοῦ κατηγοροῖ τις λέγων 5
ὅτι “Ω παῖδες, πολλὰ ὑμᾶς καὶ κακὰ δε εἰργασται ἀνήρ
καὶ αὐτούς, καὶ τοὺς νεωτάτους ὑμῶν διαφθείρει τέμνων
τε καὶ κάων, καὶ ισχναίνων καὶ πνίγων ἀπορεῖν ποιεῖ,
πικρότατα πώματα διδούς καὶ πεινῆν καὶ διψῆν ἀναγκάζων, 522
οὐχ ὕστερ ἐγὼ πολλὰ καὶ ἀδέα καὶ παντοδαπά ηὔώχουν
ὑμᾶς.” τί ἀν οἰεὶ ἐν τούτῳ τῷ κακῷ ἀποληφθέντα ιστρὸν
ἔχειν εἰπεῖν; ή εἰ εἴποι τὴν ἀληθειῶν, ὅτι “Ταῦτα πάντα
ἐγὼ ἐποίουν, ὃ παῖδες, ὑγιεινῶς,” πόσον τι οἰεὶ ἀν ἀνα- 5
βοῆσαι τοὺς τοιούτους δικαστάς; οὐ μέγα;

ΣΩ. Τοιοῦτον μέντοι καὶ ἐγὼ οἶδα ὅτι πάθοιμι ἀν
εἰσελθῶν εἰς δικαστήριον. οὕτε γὰρ ἥδονάς ἂς ἐκπεπόρικα
ἔξω αὐτοῖς λέγειν, ἂς οὐτοὶ εὐεργεσίας καὶ ὡφελίας νομί-
ζουσιν, ἐγὼ δὲ οὕτε τοὺς πορίζουντας ζῆλῷ οὕτε οἷς πορίζεται
ἐάν τέ τις με ἡ νεωτέρους φῆ διαφθείρειν ἀπορεῖν ποιοῦντα,
ἡ τοὺς πρεσβυτέρους κακηγορεῦν λέγοντα πικροὺς λόγους ἡ
ἰδίᾳ ἡ δημοσίᾳ, οὕτε τὸ ἀληφὲς ἔξω εἰπεῖν, ὅτι Δικαίως
πάντα ταῦτα ἐγὼ λέγω, καὶ πράττω τὸ ὑμέτερον δὴ τοῦτο,
ῶ ἄνδρες δικαστά, οὕτε ἄλλο οὐδέν. ὡστε ἵσως, ὅτι ἀν
τύχω, τοῦτο πείσομαι.

ΚΑΛ. Δοκεῖ οὖν σοι, ὃ Σώκρατες, καλῶς ἔχειν ἀνθρω-
πος ἐν πόλει οὗτος διακείμενος καὶ ἀδύνατος ὡν ἔαντῷ
βοηθεῖν;

ΣΩ. Εἰ ἐκεῖνό γε ἐν αὐτῷ ὑπάρχοι, ὁ Καλλίκλεις, ὁ σὺ πολλάκις ὡμολόγησας· εἰ βεβοηθηκὼς εἴη αὐτῷ, μήτε περὶ ἀνθρώπους μήτε περὶ θεοὺς ἄδικον μηδὲν μήτε εἰρηκὼς μήτε εἰργασμένος. αὕτη γάρ τῆς βοηθείας ἔαυτῷ πολλάκις ἡμῖν ὡμολόγηται κρατίστῃ εἶναι. εἰ μὲν οὖν ἐμέ τις ἐξελέγχοι ταύτην τὴν βοηθειαν ἀδύνατον ὅντα ἐμαυτῷ καὶ ἄλλῳ βοηθεῖν, αἰσχυνοίμην δὲν καὶ ἐν πολλοῖς καὶ ἐν ὀλίγοις ἐξελεγχόμενος καὶ μόνος ὑπὸ μόνου, καὶ εἰ διὰ ταύτην τὴν ἀδυναμίαν ἀποθνήσκοιμι, ἀγανακτοίην ἄν· εἰ δὲ κολακικῆς ρήτορικῆς ἐνδείλη τελευτῶν ἔγωγε, εὐ οἶδα, ὅτι ῥᾳδίως ἵδοις ἄν με φέροντα τὸν θάνατον. Γάντο μὲν γὰρ τὸ ἀποθνήσκειν οὐδεὶς φοβεῖται, ὅστις μὴ παντάπασιν ἀλόγιστός τε καὶ ἄνανδρος ἐστιν, τὸ δὲ ἀδικεῖν φοβεῖται· πολλῶν γὰρ ἄδικημάτων γέμοντα τὴν ψυχὴν εἰς "Αἰδον ἀφικέσθαι πάντων ἔσχατον κακῶν ἐστιν.

ολ

5

ε — —

[Ende von
I Sokrates im Gespräch]

2. Teil   PERSÖNLICHKEIT, SCHICKSAL UND BEDEUTUNG DES
SOKRATES VOR DEM HINTERGRUND SEINES PROZESSES
IM JAHRE 399 VOR CHRISTUS

1.bis 5.: Prozeß, Verteidigung, Gefängnis und Tod sowie die
Würdigung seiner Persönlichkeit nach dem Zeugnis der
platonischen Dialoge 'Euthyphron', 'Apologie' (vollständig),
'Kriton', 'Phaidon' und 'Symposion'

II

1. Beginn des Dialogs 'Euthyphron':

Sokrates trifft am Tag seines Prozesses den Seher Euthyphron und erörtert mit ihm die Anklage des Meletos

Euthyphr. 2 a - 3 e

ΕΥΘΥΦΡΩΝ. Τί νεώτερον, ὁ Σώκρατες, γέγονεν, δτι σύ τάς ἐν Λυκείῳ καταλιπῶν διατριβάς ἐνθάδε νῦν διατρίβεις περὶ τὴν τοῦ βασιλέως στοάν; οὐ γάρ τίου καὶ σοὶ γε δίκη τις οὗσα τυχάνει πρὸς τὸν βασιλέα δσπερ ἔμοι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Οὕτοι δὴ Ἀθηναῖοι γε, ὁ Εὐθύφρον, δίκην 5 αὐτὴν καλοῦσιν, ἀλλὰ γραφήν.

ΕΥΘ. Τί φῆς; γραφήν σὲ τις, ὡς ἔοικε, γέγραπται; οὐ δέ γάρ ἐκεῖνό γε καταγνώσομαι ὡς σὺ ἔτερον.

ΣΩ. Οὐ γάρ οὖν.

ΕΥΘ. Ἀλλὰ σὲ ἄλλος;

ΣΩ. Πάνυ γε.

5

ΕΥΘ. Τίς οὗτος;

ΣΩ. Οὐδ' αὐτὸς πάνυ τι γιγνώσκω, ὁ Εὐθύφρον, τὸν δινδρα· νέος γάρ τίς μοι φαίνεται καὶ ἀγνῶς· δνομάζουσι μέντοι αὐτόν, ὡς ἐγῷμαι, Μέλητον· ἔστι δὲ τῶν δῆμων Πιτθεύς, εἰ τινα νῷ ἔχεις Πιτθέα Μέλητον, οἶνον τετανδριχα καὶ οὐ πάνυ εὐγένειον, ἐπίγρυπον δέ.

ΕΥΘ. Οὐκ ἔννοι, ὁ Σώκρατες· ἀλλὰ δὴ τίνα γραφήν σε γέγραπται;

c

ΣΩ. Ἡντινα; οὐκ ἀγεννῆ, ἔμοιγε δοκεῖ· τὸ γάρ νέον δντα τοσοῦτον πρᾶγμα ἔγνωκέναι οὐ φαύλον ἔστιν. Ἐκεῖνος γάρ, ὡς φησιν, οἶδε τίνα τρόπον οἱ νέοι διαφθείρονται καὶ τίνες οἱ διαφθείροντες αὐτούς· καὶ κινδυνεύει σοφός τις εῖναι, καὶ τὴν ἐμὴν ἀμαθίαν κατιδῶν ὡς διαφθείροντος. 5

τοὺς ἡλικιώτας αὐτοῦ ἔρχεται κατηγορήσων μου ὡς πρὸς μητέρα πρὸς τὴν πόλιν. Καὶ φαίνεται μοι τῶν πολιτικῶν μόνος ἔρχεσθαι δρθῶς· δρθῶς γάρ ἔστι τῶν νέων πρῶτον ἐπιμεληθῆναι δπως ἔσονται δ τι δριστοί, δσπερ γεωργὸν ἀγαθὸν τῶν νέων φυτῶν εἰκδες πρῶτον ἐπιμεληθῆναι, μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τῶν ἀλλών· καὶ δὴ καὶ Μέλητος ἵσως πρῶτον 3 μὲν ἡμᾶς ἐκκαθαίρει, τοὺς τῶν νέων τὰς βλάστας διαφθείροντας, ὡς φησιν· ἔπειτα μετὰ τοῦτο δήλον δτι τῶν πρέσβυτέρων ἐπιμεληθεῖς πλείστων καὶ μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος τῇ πόλει γενήσεται, ὡς γε τὸ εἰκδες συμβῆναι ἐκ τοιαύτης ἀρχῆς ἀρξαμένῳ.

5

ΕΥΘ. Βουλούμην ἂν; ὁ Σώκρατες, ἀλλ' δρρωδῶ μὴ τρύναντίον γένηται· ἀτεχνῶς γάρ μοι δοκεῖ ἀφ' Εστίας ἔρχεσθαι κακουργεῖν τὴν πόλιν ἐπιχειρῶν ἀδικεῖν σέ. Καὶ μοι λέγε τί καὶ ποιοῦντά σέ φησι διαφθείρειν τοὺς νέους;

b

ΣΩ. Ἀτοπα, ὁ θαυμάσιε, ὡς οὕτω γ' ἀκούσαι· φησι γάρ με ποιητὴν εἶναι θεῶν, καὶ ὡς καινούς ποιοῦντα θεούς, τοὺς δ' ἀρχαίους οὐ νομίζοντα, ἐγράψατο τούτων αὐτῶν ἔνεκα, ὡς φησιν.

8

II

51

[nach 2. Teil]

ΕΥΘ. Μανθάνω, ως Σώκρατες· δτι δὴ σὺ τὸ δαιμόνιον φῆς σαυτῷ ἐκάστοτε γίγνεσθαι. Ὡς οὖν καὶ νομοθέτος σου περὶ τὰ θεῖα γέγραπται ταύτην τὴν γραφήν, καὶ ὡς διαθαλῶν δὴ ἔρχεται εἰς τὸ δικαστήριον εἰδῶς δτι εὐδίλιολα τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς πολλούς. Καὶ ἔμοι γάρ τοι, δταν τι λέγω ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τῶν θείων προλέγων αὐτοῖς τὰ μέλλοντα, καταγελῶσιν ὡς μαινομένου· καίτοι οὐδὲν δ τι οὐκ ἀληθές εἴρηκα ὃν προεἶπον, ἀλλ’ ὅμως φθονοῦσιν ἥμιν πάσι τοῖς τοιούτοις· ἀλλ’ οὐδὲν αὐτῶν χρὴ φροντίζειν, ἀλλ’ δμόσει ιέναι.

ΣΩ. Ὡ φίλε Εὐθύφρον, ἀλλὰ τὸ μὲν καταγελασθῆναι ίσως οὐδὲν πρᾶγμα. Ἀθηναίοις γάρ τοι, ὡς ἔμοι δοκεῖ, οὐ σφόδρα μέλει, ἂν τινα δεινὸν οἰωνται εἶναι, μή μέντοι διδασκαλικὸν τῆς αὐτοῦ σοφίας· δν δ’ ἂν καὶ ἄλλους οἰωνται ποιεῖν τοιούτους, θυμοῦνται, εἴτ’ οὖν φθόνῳ, ὡς σὺ λέγεις, εἴτε δι’ ἄλλο τι.

ΕΥΘ. Τούτου οὖν πέρι ὅπως ποτὲ πρὸς ἔμε ἔχουσιν, οὐ πάνυ ἐπιθυμῶ πειραθῆναι.

ΣΩ. Ισως γάρ σὺ μὲν δοκεῖς σπάνιον σεαυτὸν παρέχειν καὶ διδάσκειν οὐκ ἔθέλειν τὴν σεαυτοῦ σοφίαν· εγὼ δὲ φοβοῦμαι μή ὑπὸ φύλανθρωπίας δοκῶ αὐτοῖς δ τι περ ἔχω ἐκκεχυμένως παντὶ ἀνδρὶ λέγειν, οὐ μόνον ἄνευ μισθοῦ, ἀλλὰ καὶ προστιθεὶς ἀν ἡδέως εἰ τίς μου ἔθέλοι ἀκούειν. Εἰ μὲν οὖν, δ νυνδὴ ἔλεγον, μέλλοιέν μου καταγελᾶν, ὥσπερ σὺ φῆς σαυτοῦ, οὐδὲν ἀν εἴη ἀηδές παιζοντας καὶ γελῶντας ἐν τῷ δικαστηρίῳ διαγαγεῖν· εἰ δὲ σπουδάσσονται, τοῦτ’ ἥδη δπῃ ἀποβήσεται ἀδηλον, πλὴν ὅμιν τοῖς μάντεσιν.

ΕΥΘ. Ἀλλ’ ίσως οὐδὲν ἔσται, ως Σώκρατες, πρᾶγμα, ἀλλὰ σύ τε κατὰ νοθν ἀγωνιῇ τὴν δίκην, οἵμαι δὲ καὶ ἔμε τὴν ἔμήν.

2. Die Apologie des Sokrates (399 v. Chr.)

2.1 Erste Rede: Ist Sokrates im Sinne der Anklage des Meletos schuldig oder nicht (I - XXIV)?

Einleitende Worte des Angeklagten an die Richter:
Sokrates erläutert die Voraussetzungen und Gesichtspunkte seiner Verteidigung (I).

Apol. 17 a - 18 a

I ΣΩ.

~~ΣΩ~~ "Οτι μὲν ὑμεῖς, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πεπόνθατε ὑπὸ τῶν 17
ἡμῶν κατηγόρων, οὐκ οἶδα· ἔγώ δ' οὖν καὶ αὐτὸς ὑπ'

αὐτῶν δλίγου ἐμαυτοῦ ἐπελαθόμην· οὔτω πιθανῶς ἔλεγον. καίτοι ἀληθές γε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὐδὲν εἰρήκασιν. μάλιστα δὲ αὐτῶν ἐν ἔθαμασσα τῶν πολλῶν ὅν ἐψεύσαντο, 5

τοῦτο, ἐν φέλεγον, ὡς χρὴ ὑμᾶς εὐλαβεῖσθαι, μὴ ὑπ' ἐμοῦ
ἐξαπατηθῆτε ὡς δεινοῦ ὅντος λέγειν. τὸ γάρ μὴ αἰσχυνθῆναι, 6

X διατίκα ὑπ' ἐμοῦ ἐξελεγχθήσονται ἔργω, ἐπειδάν μηδ' ὅπωστιοῦν φαίνωμαι δεινὸς λέγειν, τοῦτο μοι

ἔδοξεν αὐτῶν ἀναισχυντότατον εἶναι, εἰ μὴ ἀρα δεινὸν καλοῦσιν οὗτοι λέγειν τὸν τάληθη λέγοντα· εἰ μὲν γάρ τοῦτο

λέγουσιν, δύμολογοίν τιν ἔγωγε οὐ κατὰ τούτους εἶναι 5
ρήτωρ. οὗτοι μὲν οὖν, ὥσπερ ἔγώ λέγω, η τι η οὐδὲν

ἀληθές εἰρήκασιν· ὑμεῖς δέ μου ἀκούσεσθε πᾶσαν τὴν
ἀλήθειαν – οὐ μέντοι μὰ Δία, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κεκαλλι-

πημένους γε λόγους, ὥσπερ οἱ τούτων, ρήμασί τε καὶ
δύναμασιν οὐδὲ κεκοσμημένους, ἀλλ' ἀκούσεσθε εἰκῇ λεγό-

X μενα τοῖς ἐπιτυχοῦσιν δύναμασιν – πιστεύω γάρ δίκαια
εἶναι ἀ λέγω – καὶ μηδεὶς ὑμῶν προσδοκησάτω ἀλλως·
οὐδὲ γάρ ἀν δήπου πρέποι, ὃ ἄνδρες, τῇδε τῇ ἡλικίᾳ
ώσπερ μειρακίῳ πλάττοντι λόγους εἰς ὑμᾶς εἰσιέναι. 5

καὶ μέντοι καὶ πάνυ, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο ὑμῶν δέομαι
καὶ παρίειμαι· ἐάν διὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἀκούητε μου ἀπο-

λογούμενου, δι' ὅντερ εἴωθα λέγειν καὶ ἐν ἀγορᾷ ἐπὶ τῶν
τραπέζων, ίνα ὑμῶν πολλοὶ ἀκηκόασι, καὶ ἀλλοθι, μήτε

θαυμάζειν μήτε θορυβεῖν τούτου ἔνεκα. ἔχει γάρ οὔτωσί. νῦν
ἔγώ πρῶτον ἐπὶ δικαστήριον ἀναβέβηκα, ἔτη γεγονὼς
ἔβδομήκοντα· ἀτεχνῶς οὖν ξένως ἔχω τῆς ἐνθάδε λέξεως.

X οὐσπερ οὖν ἄν, εἰ τῷ ὅντι ξένος ἐτύγχανον διν, ξυνεγιγνώ- 5
σκετε δήπου ἄν μοι, εἰ ἐν ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τε καὶ τῷ τρόπῳ
ἔλεγον, ἐν οἴσπερ ἐτεθράμμην, καὶ δὴ καὶ νῦν τοῦτο ὑμῶν 18
δέομαι δίκαιον, ὡς γέ μοι δοκῶ, τὸν μὲν τρόπον τῆς λέξεως
ἐάν – ἵσως μὲν γάρ χείρων, ἵσως δὲ βελτίων ἄν εἴη – αὐτὸς
δὲ τοῦτο σκοπεῖν καὶ τούτῳ τὸν νοῦν προσέχειν, εἰ δίκαια
λέγω η μή· δικαστοῦ μὲν γάρ αὐτῇ ἀρετῇ, ρήτορος δὲ 5

τάληθη λέγειν.

Anklage I Die Verleumder als erste Ankläger und die Formulierung ihrer gleichsam ersten, fiktiven Klage. Sokrates war - abweichend vom Bild, das Aristophanes von ihm zeichnete - nie Naturphilosoph oder Sophist (II - IV).

18 b - 20 c

πρῶτον μὲν οὖν δίκαιός εἰμι ἀπολογήσασθαι, ω̄ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρὸς τὰ πρῶτά μου ψευδῆ κατηγορημένα καὶ τοὺς πρώτους κατηγόρους, ἔπειτα δὲ πρὸς τὰ ὑστέρον καὶ τοὺς ὑστέρους. ἐμοῦ γάρ πολλοὶ κατήγοροι γεγόνασι πρὸς ὑμᾶς καὶ πάλαι πολλὰ ἡδη̄ ἔτη καὶ οὐδὲν ἀληθὲς λέγοντες, οὓς ἔγω μᾶλλον φοβοῦμαι ἢ τοὺς ἀμφὶ Ἀνυτον, καίπερ ὄντας καὶ τούτους δεινούς· ἀλλ’ ἐκεῖνοι δεινότεροι, ω̄ ἄνδρες, οἱ ὑμῶν τοὺς πολλοὺς ἐκ παίδων παραλαμβάνοντες 5
ἔπειθόν τε καὶ κατηγόρουν ἐμοῦ οὐδὲν ἀληθές, ω̄ ἔστιν τις Σωκράτης σοφὸς ἀνήρ, τὰ τε μετέωρα φροντιστής καὶ τὰ ὑπὸ γῆς πάντα ἀνεζητηκὼς καὶ τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιῶν. οὔτοι, ω̄ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οἱ ταῦτην τὴν φήμην κατασκεδάσαντες, οἱ δεινοὶ εἰσὶν μου κατήγοροι· οἱ γάρ ἀκούοντες ἥγοῦνται τοὺς ταῦτα ζητοῦντας οὐδὲ θεοὺς νομίζειν. ἔπειτά εἰσιν οὔτοι οἱ κατήγοροι πολλοὶ καὶ πολὺν χρόνον ἡδη̄ κατηγορηκότες, ἔτι δὲ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ λέγοντες πρὸς ὑμᾶς, ἐν ἢ ἀν μάλιστα ἐπιστεύσατε, 5
παῖδες ὄντες ἔνιοι ὑμῶν καὶ μειράκια, ἀτεχνῶς ἐρήμην κατηγοροῦντες ἀπολογουμένου οὐδενός. ὅ δὲ πάντων ἀλογώτατον, δτὶ οὐδὲ τὰ δύναματα οἵον τε αὐτῶν εἰδέναι καὶ εἰπεῖν, πλὴν εἴ τις κωμῳδοποιὸς τυγχάνει ὁν. ὅσοι δὲ φθόνω καὶ διαβολῆ χρώμενοι ὑμᾶς ἀνέπειθον – οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ πεπεισμένοι ἀλλους πειθόντες – οὔτοι πάντες ἀπορώτατοι εἰσιν· οὐδὲ γάρ ἀναβιβάσασθαι οἵον τ' ἔστιν αὐτῶν ἐνταυθοὶ οὐδὲ ἐλέγξαι οὐδένα, ἀλλ' ἀνάγκη ἀτεχνῶς ὕσπερ σκιαμαχεῖν ἀπολογούμενόν τε καὶ ἐλέγχειν μηδενὸς ἀποκρινομένου. 10
Ἔξιώσατε οὖν καὶ ὑμεῖς, ὕσπερ ἔγω λέγω, διττούς μου τοὺς κατηγόρους γεγονέναι, ἔτέρους μὲν τοὺς ἄρτι κατηγορήσαντας, ἔτέρους δὲ τοὺς πάλαι, οὓς ἔγω λέγω, καὶ οἱήθητε δεῖν πρὸς ἐκείνους πρῶτον με ἀπολογήσασθαι· καὶ γάρ ὑμεῖς ἐκείνων πρότερον ἡκούσατε κατηγορούντων καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τῶνδε τῶν ὑστερον.

19
Εἰεν· ἀπολογητέον δή, ω̄ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπιχειρητέον ὑμῶν ἔξελέσθαι τὴν διαβολήν, ἦν ὑμεῖς ἐν πολλῷ 19
χρόνῳ ἔσχετε, ταῦτην ἐν οὔτως ὀλίγῳ χρόνῳ. βουλοίμην μὲν οὖν ἀν τοῦτο οὔτως γενέσθαι, εἴ τι ἀμεινον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοί, καὶ πλέον τί με ποιῆσαι ἀπολογούμενον· οἷμαι δὲ αὐτὸς χαλεπὸν εἶναι, καὶ οὐ πάνυ με λανθάνει οἵον ἔστιν. 5
ὅμως τοῦτο μὲν ἵτω ὅπῃ τῷ θεῷ φίλον, τῷ δὲ νόμῳ πειστέον καὶ ἀπολογητέον.

III Ἀναλάβωμεν οὖν ἐξ ἀρχῆς, τίς ἡ κατηγορία ἐστίν, ἐξ
b ἡς ἡ ἐμὴ διαβολὴ γέγονεν, ἥ δὴ καὶ πιστεύων Μέλητός με
ἐγράψατο τὴν γραφήν ταύτην. εἰεν· τί δὴ λέγοντες δι-
έβαλλον οἱ διαβάλλοντες; ὡσπερ οὖν κατηγόρων τὴν ἀντ-
ωμοσίαν δεῖ ἀναγνῶναι αὐτῶν· “Σωκράτης ἀδικεῖ καὶ περι-
εργάζεται ζητῶν τὰ τε ὑπὸ γῆς καὶ οὐράνια καὶ τὸν ἥπτω
λόγον κρείττω ποιῶν καὶ ἄλλους τὰ αὐτὰ ταῦτα διδά-
c σκων.” τοιαύτη τίς ἐστιν ~~ταῦτα~~ γάρ ἔωρᾶτε καὶ αὐτοὶ ἐν ~~τῇ~~
τῇ Ἀριστοφάνους κωμῳδίᾳ, Σωκράτη τινὰ ἐκεῖ περιφε-
ρόμενον, φάσκοντά τε ἀεροβιστεῖν καὶ ἄλλην πολλὴν φυλα-
ρίαν φυλαροῦντα, ὃν ἐγὼ οὐδὲν οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν
πέρι ἐπιτίθημεν. καὶ οὐχ ὡς ἀτιμάζων λέγω τὴν τοιαύτην
e περιστήμην, εἴ τις περὶ τῶν τοιούτων σοφός ἐστιν — μή
πως ἐγὼ ὑπὸ Μελήτου τοσαύτας δίκας φύγοιμι — ἀλλὰ
γάρ ἐμοὶ τούτων, ὃς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδὲν μέτεστιν.
d μάρτυρας δ' αὐτὸν τοὺς πολλοὺς παρέχομαι, καὶ
ἄξιῶ νῦντος ἀλλήλους διδάσκειν τε καὶ φράζειν, ὅσοι ἐμοῦ ~~μη~~
πώποτε ἀκηκόατε διαλεγομένου — πολλοὶ δὲ νῦν οἱ
τοιοῦτοι εἰσιν — φράζετε οὖν ἀλλήλοις, εἴ πώποτε ἦ μικρὸν
ἡ μέγα ἡκουσέ τις νῦντος περὶ τῶν τοιούτων διαλεγο-
μένου· καὶ ἐκ τούτων γνώσεσθε, στὶ τοιαῦτ' ἐστὶ καὶ ταῦτα **5**
περὶ ἐμοῦ, ἢ οἱ πολλοὶ λέγουσιν.

IV Ἀλλὰ γάρ οὔτε τούτων οὐδὲν ἐστιν, οὐδέ γ' εἴ τινος
ἀκηκόατε, ὡς ἐγὼ παιδεύειν ἐπιχειρῶ ἀνθρώπους καὶ
χρήματα πράττομαι, οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. ἐπεὶ καὶ τοῦτό **e**
γέ μοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, εἴ τις οἵος τ' εἴη παιδεύειν ἀνθρώ-
πους ὡσπερ Γοργίας τε ὁ Λεοντίνος καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος
καὶ Ἰππίας ὁ Ἡλείος. τούτων γάρ ἔκαστος, ὃς ἄνδρες, οἵος
τ' ἐστιν ἵων εἰς ἔκαστην τῶν πόλεων τοὺς νέους — οἵος **5**
ἔξεστι τῶν ἑαυτῶν πολιτῶν προϊκα ἔννείναι ~~ῷ~~ ἀν βού-
λωνται — τούτους πείθουσι τὰς ἔκεινων ξυνουσίας ἀπο-
λιπόντας σφίσιν ξυνεῖναι χρήματα διδόντας καὶ χάριν προσ-
eιδέναι. ~~ἴστει~~ καὶ ἄλλος ἀνήρ ἐστι Πάριος ἐνθάδε σοφός, ὃν
ἐγὼ ἡσθόμην ἐπιδημοῦντα· ἔτυχον γάρ προσελθών ἀνδρί,
ὅς τετέλεκε χρήματα σοφισταῖς πλείω ἢ ξύμπαντες οἱ ἄλλοι,
Καλλίχ τῷ Ἰππονίκου· τοῦτον οὖν ἀνηρόμην — ἐστὸν γάρ **5**
αὐτῷ δύο υἱεῖ — “δῶ Καλλία,” ἥν δ' ἐγώ, “εἰ μέν σου τῷ
υἱεῖ πώλω ἢ μόσχω ἔγενεσθην, εἴχοιμεν δὲν αὐτοῖν ἐπιστάτην
λαβεῖν καὶ μισθώσασθαι, δος ἔμελλεν αὐτῷ καλώ τε καὶ
ἀγαθώ ποιήσειν τὴν προσήκουσαν ἀρετήν· ἥν δ' ἀν οὗτος **b**
ἡ τῶν Ἰππικῶν τις ἡ τῶν γεωργικῶν· νῦν δ' ἐπειδὴ ἀνθρώ-
πω ἐστόν, τίνα αὐτοῖν ἐν νῷ ἔχεις ἐπιστάτην λαβεῖν; τίς
τῆς τοιαύτης ἀρετῆς, τῆς ἀνθρωπίνης τε καὶ πολιτικῆς,
ἐπιστήμων ἐστίν; οἷμαι γάρ σε ἐσκέφθαι διὰ τὴν τῶν νιέων **5**
κτῆσιν. ἐστιν τις;” ἔφην ἐγώ, “ἥ οὖ;” “πάνυ γε”, ἥ δ' ὅς.
“τίς;” ἥν δ' ἐγώ, “καὶ ποδαπός, καὶ πόσου διδάσκει;”
“Εὔηνος,” ἔφη, “ὦ Σωκράτες, Πάριος, πέντε μνῶν.” καὶ
ἐγὼ τὸν Εὔηνον ἐμμελῶς διδάσκει. ἐγὼ οὖν καὶ αὐτὸς **c**
ἐκαλλυνόμην τε καὶ ἡβρυνόμην ἄν, εἰ ἡ πιστάμην ταῦτα·
ἀλλ' οὐ γάρ ἐπίσταμαι, ὃς ἄνδρες Ἀθηναῖοι.

Wie konnten Irrtum und Verleumdung entstehen? Die angebliche und durch das Orakel in Delphi bestätigte 'Weisheit' des Sokrates stellt sich als Einsicht in die Nichtigkeit des menschlichen Wissens heraus. Sokrates prüft im Dienst des Orakelgottes Apollon Politiker, Dichter und Handwerker und macht sich dabei verhaßt (V - IX).

20 c - 23 b

(selbst)

✓ "Υπολόφοι ἀν οὖν τις ύμῶν Ἰσως· ‘ἀλλ’, δὲ Σώκρατες, τὸ σὸν τί ἔστι πρᾶγμα; πόθεν οἱ διαβολαὶ σοι αὗται γεγόνασιν; οὐ γάρ δήπου σοῦ γε οὐδὲν τῶν ἄλλων περιττότερον

5

πραγματευομένου ἐπειτα τοσαύτη φήμη τε καὶ λόγος γέγονεν, εἰ μή τι ἐπραττες ὄλλοιον ἢ οἱ πολλοὶ λέγε οὖν ἡμῖν, τί ἔστιν, ἵνα μὴ ἡμεῖς περὶ σοῦ αὐτοσχεδιάζωμεν."

a

ταυτί μοι δοκεῖ δίκαια λέγειν δὲ λέγων, κάγω ύμην πειράσομαι καὶ ἀποδεῖξαι, τί ποτ’ ἔστιν τοῦτο δὲ ἐμοὶ πεποίηκεν τό τε δῆμον καὶ τὴν διαβολήν. ἀκούετε δή, καὶ Ἰσως μὲν δόξω τισὶν ύμῶν παίζειν εὖ μέντοι ἴστε, πᾶσαν ύμην τὴν ἀλήθειαν ἔρω. ἔγω γάρ, δὲ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δι’ οὐδὲν δὲλλ’ ἢ διὰ σοφίαν τινὰ τοῦτο τὸ δῆμον ἔσχηκα. ποίαν δὴ σοφίαν ταύτην; ἥπερ ἔστιν Ἰσως ἀνθρωπίη σοφία. τῷ δὲ τοῦτι γάρ κινδυνεύω ταύτην εἶναι σοφός. οὔτοι δὲ τάχ’ ἀν, οὓς ἄρτι

5

βέλεγον, μείζω τινὰ ἢ κατ’ ἀνθρωπον σοφίαν σοφοὶ εἴεν, ἢ οὐκ ἔχω, τί λέγω· οὐ γάρ δὴ ἔγωγε αὐτῇ ἐπίσταμαι, ἀλλ’

e

ὅστις φησὶ ψεύδεται τε καὶ ἐπὶ διαβολῇ τῇ ἔμῃ λέγει. καὶ μοι, δὲ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ θορυβήστε, μηδ’ ἐάν δόξω τι

5

ύμην μέγα λέγειν οὐ γάρ ἐμὸν ἔρω τὸν λόγον, ὃν ἀν λέγω, ἀλλ’ εἰς ἀξιόχρεων ύμην τὸν λέγοντας ἀνοίσω. τῆς γάρ ἔμης,

21

εἰ δὴ τὶς ἔστιν σοφία καὶ οἵσα, μάρτυρα ύμην παρέξομαι τὸν θεόν τὸν ἐν Δελφοῖς. Χαιρεφῶντας γάρ ἴστε που. οὔτος ἔμός τε

5

έταῖρος ἦν ἐκ νέου καὶ ύμῶν τῷ πλήθει ἔταῖρός τε καὶ ξυ-
έφυγε τὴν φυγὴν ταύτην καὶ μεθ’ ύμῶν κατῆλθε. καὶ ἴστε δή,
οἷος ἦν Χαιρεφῶν, ὡς σφοδρὸς ἔφ’ ὅτι ὀρμήσειεν. καὶ δὴ
ποτε καὶ εἰς Δελφούς ἐλθὼν ἐτόλμησε τοῦτο μαντεύσασθαι –
καὶ, ὥπερ λέγω, μὴ θορυβεῖτε, δὲ ἄνδρες – ἥρετο γάρ δή, εἰ

5

τις ἔμοι εἴη σοφώτερος. ἀνείλεν οὖν ἢ Πυθία μηδένα σοφώτε-

ρον εἶναι. καὶ τούτων πέρι δὲ ἀδελφὸς ύμην αὐτοῦ οὔτοι

5

μαρτυρήσει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος τετελεύτηκεν.

b

✓ νι Σκέψασθε δέ, ὃν ἔνεκα ταῦτα λέγω. μέλλω γάρ ύμᾶς

5

διδάξειν, δθεν μοι ἢ διαβολή γέγονεν. ταῦτα γάρ ἔγω
ἀκούσας ἐνεθυμούμην οὔτωσι· “τί ποτε λέγει δὲ θεός, καὶ τί

c

ποτε οἰνίττεται; ἔγω γάρ δὴ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν
ξύνοιδα ἐμαυτῷ σοφὸς ὃν· τί οὖν ποτε λέγει φάσκων ἐμὲ

5

σοφώτατον εἶναι; οὐ γάρ δήπου ψεύδεται γε· οὐ γάρ
θέμις αὐτῷ.” καὶ πολὺν μὲν χρόνον ἤπειρον, τί ποτε λέγει.

d

ἐπειτα μόγις πάνυ ἐπὶ ζήτησιν αὐτοῦ τοιαύτην τινὰ
ἐτραπόμην. ἥλθον ἐπὶ τινα τῶν δοκούντων σοφῶν εἶναι,

e

ώς ἐνταῦθα, εἴπερ που, ἔλεγχον τὸ μαντεῖον καὶ ἀποφανῶν
τῷ χρησμῷ, δτι “οὔτοσι ἔμοι σοφώτερός ἐστι, σὺ δὲ ἐμὲ
ἔφησθα.” διασκοπῶν οὖν τοῦτον – δνόματι γάρ οὐδὲν
δέομαι λέγειν, ἦν δέ τις τῶν πολιτικῶν, πρὸς δὲν ἔγω σκοπῶν

f

τοιοῦτον τι ἔπαθον, δὲ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ διαλεγόμενος
αὐτῷ, – ἔδοξε μοι οὔτος δὲν δοκεῖν μὲν εἶναι σοφὸς ἄλλοις

5

τε πολλοῖς ἀνθρώποις καὶ μάλιστα ἐσαυτῷ, εἶναι δὲ οὐ·
κατείτα ἐπειρώμην αὐτῷ δεικνύναι, δτι οἴοιτο μὲν εἶναι

g

σοφός, εἴη δὲ οὐ. ἐντεῦθεν οὖν τοῦτῷ τε ἀπηγθόμην καὶ
πολλοῖς τῶν παρόντων, πρὸς ἐμαυτὸν δὲ οὖν ἀπιών ἐλογι-

h

ζόμην, δτι τούτου μὲν τοῦ ἀνθρώπου ἔγω σοφώτερός εἰμι·
κινδυνεύει μὲν γάρ ήμῶν οὐδέτερος οὐδὲν καλὸν κάγαθὸν
εἰδέναι, ἀλλ’ οὔτος μὲν οἴεται τι εἰδέναι οὐκ εἰδώς, ἔγω δὲ,
ῶσπερ οὖν οὐκ οἴδα, οὐδὲ οἴομαι· ἔοικα γοῦν τούτου γε

i

σμικρῷ τινι αὐτῷ τούτῳ σοφώτερος εἶναι, δτι δὲ οἴδα
οὐδὲ οἴομαι εἰδέναι. ἐντεῦθεν ἐπ’ ἄλλον ἦταν τῶν ἐκείνου

j

δοκούντων σοφώτερων εἶναι, καὶ μοι ταῦτα ταῦτα ἔδοξε·

k

καὶ ἐνταῦθα κάκείνω καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἀπηγθόμην.

l

VII → ~~Μ~~ Μετὰ ταῦτ' οὖν ἡδη ἐφεξῆς ἦα, αἰσθανόμενος μὲν — καὶ λυπούμενος καὶ δεδιώς — ὅτι ἀπηγχθανόμην, ὅμως δὲ ἀναγκαῖον ἐδόκει εἶναι τὸ τοῦ θεοῦ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι — ἵτεον οὖν, σκοποῦντι τὸν χρησμὸν τί λέγει, ἐπὶ ἀπαντας τούς τι δοκοῦντας εἰδέναι. καὶ νὴ τὸν κύνα, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι — δεῖ γάρ πρὸς ὑμᾶς τάληθῇ λέγειν — ἥ μήν ἔγω ἔπαθόν τι τοιοῦτον· οἱ μὲν μάλιστα εὐδοκιμοῦντες ἔδοξάν μοι δλίγου δεῖν τοῦ πλείστου ἐνδεεῖς εἶναι ζητοῦντι κατὰ τὸν θεόν, ἄλλοι δὲ δοκοῦντες φαυλότεροι ἐπιεικέστεροι εἶναι ἄνδρες 5 πρὸς τὸ φρονίμως ἔχειν. δεῖ δὴ ὑμῖν τὴν ἐμὴν πλάνην ἐπιδεῖξαι ὡσπερ πόνους τινάς πνοοῦντος, ἵνα μοι καὶ ἀνέλεγκτος ἡ μαντεία γένοιτο. ~~μετὰ~~ γάρ τοὺς πολιτικοὺς ἦα ἐπὶ τοὺς ποιητὰς τούς τε τῶν τραγῳδιῶν καὶ τοὺς τῶν διθυράμβων καὶ τοὺς ἄλλους, ὡς ἐνταῦθα ἐπ' αὐτοφώρῳ b καταληψόμενος ἐμαυτὸν ἀμαθέστερον ἐκείνων δντα. ἀναλαμβάνων οὖν αὐτῶν τὰ ποιήματα, ἣ μοι ἐδόκει μάλιστα πεπραγματεῦσθαι αὐτοῖς, διηρώτων ἀν αὐτούς, τί λέγοιεν, ἵν' ἄμα τι καὶ μανθάνοιμ παρ' αὐτῶν. αἰσχύνομαι οὖν ὑμῖν 5 εἰπεῖν, ὡς ἄνδρες, τάληθῇ ὅμως δὲ ρήτεον. ὡς ἔπος γάρ εἰπεῖν δλίγου αὐτῶν ἀπαντες οἱ παρόντες ἀν βέλτιον ἔλεγον περὶ ὃν αὐτοὶ ἐπεποιήκεσαν. ἔγνων οὖν αὖ καὶ περὶ τῶν ποιητῶν ἐν δλίγω τοῦτο, ὅτι οὐ σοφίᾳ ποιοῖεν ἢ ποιοῖεν, ἄλλα φύσει τινὶ καὶ ἐνθουσιάζοντες, ὡσπερ οἱ θεομάντεις καὶ οἱ χρησιμῷοι· καὶ γάρ οὗτοι λέγουσι μὲν πολλὰ καὶ καλά, ίσασιν δὲ ούδεν ὃν λέγουσι. τοιοῦτον τί μοι ἐφάνησαν πάθος καὶ οἱ ποιηταὶ πεπονθότες, καὶ ἄμα ἡσθόμην αὐτῶν διὰ τὴν ποίησιν οἰομένων καὶ τάλλα σοφωτάτων εἶναι ἀνθρώπων, ἢ οὐκ ἡσαν. ἀπῆα οὖν καὶ ἐντεῦθεν τῷ αὐτῷ οἰόμενος περιγεγονέναι φύτερ καὶ τῶν πολιτικῶν.

VIII → ~~Μ~~ Τελευτῶν οὖν ἐπὶ τοὺς χειροτέχνας ἦα ἐμαυτῷ γάρ ξυνήδη οὐδὲν ἐπισταμένῳ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τούτους δὲ γ' d ἡδη ὅτι εὑρήσοιμι πολλὰ καὶ καλὰ ἐπισταμένους. καὶ τούτου μὲν οὐκ ἐψεύσθην, ἀλλ' ἡπίσταντο ἢ ἔγω οὐκ ἡπιστάμην καὶ μου ταύτη σοφώτεροι ἡσαν. ἀλλ', ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταύτον μοι ἔδοξαν ἔχειν ἀμάρτημα, ὅπερ καὶ οἱ ποιηταί, καὶ 5 οἱ ἀγαθοὶ δημιουργοί — διὰ τὸ τὴν τέχνην καλῶς ἔξεργάζεσθαι ἔκαστος ἡξίου καὶ τάλλα τὰ μέγιστα σοφώτατος εἶναι — καὶ αὐτῶν αὐτῇ ἡ πλημμέλεια ἐκείνην τὴν σοφίαν ἀποκρύπτειν· ὡστε με ἐμαυτὸν ἀνερωτᾶν ὑπὲρ τοῦ χρησμοῦ, πότερα δεξαίμην ἀν οὔτως ὡσπερ ἔχω ἔχειν, μήτε τι σοφὸς ὃν τὴν ἐκείνων σοφίαν μήτε ἀμαθής τὴν ἀμάθιαν, ἢ ἀμφότερα ἢ ἐκείνοι ἔχουσιν ἔχειν. ἀπεκρινάμην οὖν ἐμαυτῷ καὶ τῷ χρησμῷ, ὅτι μοι λυσιτελοὶ ὡσπερ ἔχω ἔχειν. 5

~~Μ~~ 'Εκ ταυτησὶ δὴ τῆς ἐξετάσεως, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολλαι 23 μὲν ἀπέχθειαί μοι γεγόνασι καὶ οἵσι χαλεπώταται καὶ βαρύταται, ὡστε πολλὰς διαβολὰς ἀπ' αὐτῶν γεγονέναι, οὕνομα δὲ τοῦτο λέγεσθαι, σοφὸς εἶναι. οἴονται γάρ με ἐκάστοτε οἱ παρόντες ταῦτα αὐτὸν εἶναι σοφόν, ἢ ἀν ἄλλον ἔξελέγχω^{τό} δὲ κινδυνεύει, ὡς ἄνδρες, τῷ δντι. δ θεὸς σοφὸς εἶναι, καὶ ἐν τῷ χρησμῷ τούτῳ τοῦτο λέγειν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία δλίγου τινὸς ἀξία ἔστιν καὶ οὐδενός· καὶ φαίνεται τοῦτον λέγειν τὸν Σωκράτη, προσκεχρῆσθαι δὲ τῷ ἐμῷ δνόματι, ἐμὲ παράδειγμα ποιούμενος, ὡσπερ ἀν εὶ εἴποι ὅτι b "οὔτος ὑμῶν, ὡς ἀνθρώποι, σοφώτατός ἔστιν, δστις ὡσπερ Σωκράτης ἔγνωκεν, ὅτι οὐδενὸς ἀξίος ἔστι τῇ ἀληθείᾳ πρὸς σοφίαν." ~~Ταῦτ'~~ οὖν ἔγω μὲν ἔτι καὶ νῦν περιιών ζητῶ καὶ ἐρευνῶ κατὰ τὸν θεόν, καὶ τῶν ἀστῶν καὶ ξένων ἀν τινα 5 οἴωμαι σοφὸν εἶναι· καὶ ἐπειδάν μοι μὴ δοκῇ, τῷ θεῷ βοηθῶν ἐνδείκνυμαι, ὅτι οὐκ ἔστι σοφός. καὶ ύπὸ ταύτης τῆς ἀσχολίας οὔτε τι τῶν τῆς πόλεως πρᾶξαί μοι σχολὴ γέγονεν ἀξιον λόγου οὔτε τῶν οἰκείων, ἀλλ' ἐν πενίᾳ c μυρίᾳ είμι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν.

(zu dem)
Wie Sokrates ~~in dem~~ Ruf kam, ein 'Jugendverderber' zu sein (X).

23 c - 24 b

X Πρὸς δὲ τούτοις οἱ νέοι μοι ἐπακολουθοῦντες – οἵς μάλιστα σχολή ἔστιν, οἱ τῶν πλουσιωτάτων – αὐτόμαστοι χαίρουσιν ἀκούοντες ἔξεταζομένων τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτοὶ πολλάκις ἐμὲ μιμοῦνται, εἴτα ἐπιχειροῦσιν ἄλλους ἔξετάζειν· 5
κατπειτα, οἷμαι, εὐρίσκουσι πολλὴν ἀφθονίαν οἰομένων μὲν εἰδέναι τι ἀνθρώπων, εἰδότων δὲ ὅλιγα ἢ οὐδέν. ἐντεῦθεν οὖν οἱ ὑπ’ αὐτῶν ἔξεταζόμενοι ἐμοὶ ὄργιζονται, οὐχ αὐτοῖς, καὶ λέγουσιν, ὡς Σωκράτης τίς ἔστι μιαρώτατος καὶ διαφείρει τοὺς νέους· καὶ ἐπειδάν τις αὐτοὺς ἔρωτῷ, δτι ποιῶν d
καὶ διδάσκων, ἔχουσι μὲν οὐδέν εἰπεῖν, ἀλλ’ ἀγνοοῦσιν, ήνα δὲ μὴ δοκῶσιν ἀπορεῖν, τὰ κατὰ πάντων τῶν φιλοσοφούντων πρόχειρα ταῦτα λέγουσιν ὅτι “τὰ μετέωρα καὶ τὰ ὑπὸ γῆς” καὶ “θεοὺς μὴ νομίζειν” καὶ “τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖν.” τὰ γάρ ἀληθῆ, οἷμαι, οὐκ ἀν ἐθέλοιεν λέγειν, δτι κατάδηλοι γίγνονται προσποιούμενοι μὲν εἰδέναι, εἰδότες δὲ οὐδέν. ἀτε οὖν, οἷμαι, φιλότιμοι ὄντες καὶ e
σφιδροὶ καὶ πολλοί, καὶ ξυντεταμένως καὶ πιθανῶς λέγοντες περὶ ἐμοῦ, ἐμπεπλήκασιν ὑμῶν τὰ ὕτα καὶ πάλαι καὶ σφιδρῶς διαβάλλοντες. ἐκ τούτων καὶ Μέλητός μοι ἐπέθετο καὶ “Ανυτος καὶ Λύκων, Μέλητος μὲν ὑπὲρ τῶν ποιητῶν ἀχθόμενος, “Ανυτος δὲ ὑπὲρ τῶν δημιουργῶν καὶ τῶν 5
πολιτικῶν, Λύκων δὲ ὑπὲρ τῶν βρητόρων· ὥστε, ὅπερ 24
ἀρχόμενος ἐγὼ ἔλεγον, θαυμάζοιμ· ἀν, εἰ οὕς τ’ εἶην ἐγὼ
ὑμῶν ταῦτην τὴν διαβολὴν ἔξελέσθαι ἐν οὔτως ὅλιγῳ
χρόνῳ οὔτω πολλὴν γεγονοῦσαν. ταῦτ’ ἔστιν ὑμῖν, ὃ ἄνδρες
’Αθηναῖοι, τόληθῆ, καὶ ὑμᾶς οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν ἀποκρυψάμενος ἐγὼ λέγω οὐδ’ ὑποστειλάμενος. καίτοι οἰδα σχεδόν, δτι αὐτοῖς τούτοις ἀπεχθάνομαι· δ καὶ τεκμήριον, δτι ὀληθῆ λέγω καὶ δτι αὕτη ἔστιν ἡ διαβολὴ ἡ ἐμὴ καὶ τὰ αἴτια ταῦτα 6
ἔστιν. καὶ ἔντε νῦν ἔάντε αὗθις ζητήσητε ταῦτα οὔτως εύρήσετε.

Satirische

Die Anklage des Meletos und deren Widerlegung:
Logische Fehler in den Behauptungen des Meletos; Meletos unterschiebt Sokrates die Ansichten des Anaxagoras (XI - XV).

24 b - 27 e

XI Περὶ μὲν οὖν ὁν οἱ πρῶτοι μου κατήγοροι κατηγόρουν αὐτῇ ἔστω ἵκανὴ ἀπολογία πρὸς ὑμᾶς. πρὸς δὲ Μέλητον τὸν ἀγαθὸν τε καὶ φιλόπολιν, ὃς φησι, καὶ τοὺς ὑστέρους μετὰ ταῦτα πειράσομαι ἀπολογεῖσθαι. αὔθις γάρ δή, ὥσπερ ἔτέρων τούτων ὄντων κατηγόρων, λάβωμεν αὖ τὴν τούτων ἀντωμοσίαν. ἔχει δέ πως ὅδε· Σωκράτη φησὶν ἀδικεῖν τοὺς νέους διαφείροντα καὶ θεοὺς οὓς ἡ πόλις νομίζει οὐ νομίζοντα, ἔτερα δὲ δαιμόνια καὶνά. τὸ μὲν δὴ ἔγκλημα τοιοῦτον 5
ἔστιν· τούτου δὲ τοῦ ἔγκλήματος ἐν ἔκαστον ἔξετάσωμεν.

Φησὶ γάρ δή τοὺς νέους ἀδικεῖν με διαφείροντα. ἐγὼ δέ γε, ὃ ἄνδρες ’Αθηναῖοι, ἀδικεῖν φημι Μέλητον, δτι σπουδῇ χαριεντίζεται, ρᾳδίως εἰς ὅγῶνα καθιστάς ἀνθρώπους, περὶ πραγμάτων προσποιούμενος σπουδάζειν καὶ κήδεσθαι, ὃν οὐδέν τούτῳ πώποτε ἐμέλησεν. ὡς δὲ τοῦτο οὔτως ἔχει, πειράσομαι καὶ ὑμῖν ἐπιδεῖξαι.

¶ Καὶ μοι δεῦρο, ὡς Μέλητε, εἰπέ· ἄλλο τι ἢ περὶ πλείστου ποιῆ, ὅπως ὡς βέλτιστοι οἱ νεώτεροι ἔσονται; — "Ἐγωγε. — Ιθὶ δή νυν εἰπὲ τούτοις, τίς αὐτοὺς βελτίους ποιεῖ; δῆλον γάρ ὅτι οἰσθα, μέλον γέ σοι. τὸν μὲν γάρ διαφθείροντα ἔξευρών, ὡς φῆς, ἐμέ, εἰσάγεις τουτοισὶ καὶ κατηγορεῖς· τὸν δὲ δὴ βελτίους ποιοῦντα ἵθι εἰπὲ καὶ μήνυσσον αὐτοῖς, τίς ἔστιν. — δρᾶς, ὡς Μέλητε, ὅτι στιγάζεις καὶ οὐκ ἔχεις εἰπεῖν; καίτοι οὐκ αἰσχρόν σοι δοκεῖ εἶναι καὶ ίκανὸν τεκμήριον οὐ δὴ ἔγω λέγω, ὅτι σοι οὐδὲν μεμέληκεν; ἀλλ' εἰπέ, ὡγαθέ, τίς αὐτοὺς ἀμείνους ποιεῖ; Οἱ νόμοι. — Ἄλλ' οὐ τοῦτο ἐρωτῶ, ὡς βέλτιστε, ἀλλὰ τίς ἀνθρωπός, δόστις πρῶτον καὶ αὐτὸ τοῦτο οἴδε, τοὺς νόμους; Οὗτοι, ὡς Σώκρατες, οἱ δικασταί. Πῶς λέγεις, ὡς Μέλητε; οἵδε τοὺς νέους παιδεύειν οἵδι τέ εἰσι καὶ βελτίους ποιοῦσιν; Μάλιστα. — Πότερον ἀπαντεῖς, ἢ οἱ μὲν αὐτῶν, οἱ δ' οὓς; — "Απαντεῖς. — Εὖ γε νὴ τὴν Ἡραν λέγεις, καὶ πολλὴν ἀφθονίαν τῶν ὀφελούντων. τί δὲ δή; οἱ δὲ ἀκροσταὶ βελτίους ποιοῦσιν ἢ οὓς; — Καὶ οὗτοι. — Τί δέ, οἱ βουλευταί; — Καὶ οἱ θεοφόροι; — Ἄλλ' ἄρα, ὡς Μέλητε, μὴ οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ ἐκκλησιασταί, διαφθείρουσι τοὺς νεωτέρους; ἢ κάκεῖνοι βελτίους ποιοῦσιν ἀπαντεῖς; — Κάκεῖνοι. — Πάντες ἄρα, ὡς ἔοικεν, Ἀθηναῖοι καλοὺς κόρυθοὺς ποιοῦσι πλὴν ἐμοῦ, ἔγὼ δὲ μόνος διαφθείρω. οὔτω λέγεις; — Πάνυ σφόδρα ταῦτα λέγω. Πολλήν γέ μου κατέγνωκας δυστυχίαν. καὶ μοι ἀπόκριναι· ἢ καὶ περὶ ἵππους οὕτω σοι δοκεῖ ἔχειν; οἱ μὲν βελτίους ποιοῦντες αὐτοὺς πάντες ἀνθρωποι εἶναι, εἰς δέ τις διαφθείρων; ἢ τούναντίον τούτου πᾶν εἰς μέν τις δὲ βελτίους οἵδις τ' ὃν ποιεῖν ἢ πάνυ ὀλίγοι, οἱ ἵππικοι, οἱ δὲ πολλοὶ ἐάνπερ ξυνῶσι καὶ χρῶνται ἵπποις, διαφθείρουσιν; οὐχ οὔτως ἔχει, ៥ δὲ Μέλητε, καὶ περὶ ἵππων καὶ τῶν ὄλλων ἀπάντων ζώων; πάντως δήπου, ἔάντε σὺ καὶ "Ανυτος οὐ φῆτε ἔάντε φῆτε· πολλὴ γάρ ἦν τις εὐδαιμονία εἴη περὶ τοὺς νέους, εἰ εἴς μὲν μόνος αὐτοὺς διαφθείρει, οἱ δ' ὄλλοι ὀφελοῦσιν. ἀλλὰ γάρ, ὡς Μέλητε, ίκανῶς ἐπιδείκνυσαι, ὅτι οὐδεπώποτε c ἐφρόντισας τῶν νέων, καὶ σαφῶς ἀποφαίνεις τὴν σαυτοῦ ἀμέλειαν, ὅτι οὐδὲν σοι μεμέληκεν περὶ ὃν ἐμὲ εἰσάγεις.

¶ "Ετι δὲ ἡμῖν εἰπέ, ὡς πρὸς Διὸς Μέλητε, πότερον ἔστιν οἰκεῖν ἄμεων ἐν πολίταις χρηστοῖς ἢ πονηροῖς; ὥ τάν, ἀπόκριναι· οὐδὲν γάρ τοι χαλεπὸν ἐρωτῶ. οὐχ οἱ μὲν πονηροὶ κακοί τι ἐργάζονται τοὺς ἀεὶ ἐγγυτάτῳ αἰτῶν ὅγτας, οἱ δ' ἀγαθοὶ ἀγαθόν τι;

Ηάνν γε.

"Ἐστιν οὖν ὅστις βούλεται ὑπὸ τῶν συνόντων βλάπτεσθαι d μᾶλλον ἢ ὀφελεῖσθαι; ἀποκρίνουν, ὡς ἀγαθέ· καὶ γὰρ ὁ νόμος κελεύει ἀποκρίνεσθαι. ἔσθ' ὅστις βούλεται βλάπτεσθαι;

Οὐ δῆτα.

Φέρε δή, πότερον ἐμὲ εἰσάγεις δεῦρο ὡς διαφθείροντα τοὺς 5 νέους καὶ πονηροτέρους ποιοῦντα ἐκόντα ἢ ἄκοντα;

Ἐκόντα ἔγωγε.

Τί δῆτα, ὁ Μέλητε; τοσοῦτον σὺ ἐμοῦ σοφώτερος εἶ τη-
λικούτου ὄντος τηλικόσδε ὡν, ὥστε σὺ μὲν ἔγνωκας ὅτι οἱ
μὲν κακοὶ κακού τι ἐργάζονται ἀεὶ τὸν μάλιστα πλησίον τοῦ
ἐαυτῶν, οἱ δὲ ἀγαθοὶ ἀγαθόν, ἐγὼ δὲ δὴ εἰς τοσοῦτον ἀμα-
θίας ἦκα ώστε καὶ τοῦτ' ἀγνοῶ, ὅτι ἐάν τινα μοχθηρὸν
ποιήσω τῶν συνόντων, κινδυνεύσω κακού τι λαβεῖν ὑπ' αὐτοῦ,
ώστε τοῦτο <τὸ> τοσοῦτον κακὸν ἐκῶν ποιῶ, ὡς φῆς σύ;
ταῦτα ἐγώ σοι οὐ πείθομαι, ὁ Μέλητε, οἵμαι δὲ οὐδὲ ἄλλον 5
ἀνθρώπων οὐδένα· ἀλλ' ἡ οὐ διαφθείρω, ἢ εἰ διαφθείρω,
ἄκων, ώστε σύ γε κατ' ἀμφότερα ψεύδῃ. εἰ δὲ ἄκων δια- 26 φθείρω, τῶν τοιούτων [καὶ ἀκούσιων] ἀμαρτημάτων οὐ δεῦρο
νόμος εἰσάγειν ἐστίν, ἀλλὰ ἰδίᾳ λαβόντα διδάσκειν καὶ νου-
θετεῖν· δῆλον γάρ ὅτι ἐάν μάθω, παύσομαι ὅ γε ἄκων ποιῶ.
σὺ δὲ συγγενέσθαι μὲν μοι καὶ διδάξαι ἔφυγες καὶ οὐκ 5
ἡθέλησας, δεῦρο δὲ εἰσάγεις, οἱ νόμος ἐστὶν εἰσάγειν τὸν
κολάσεως δεομένους ἀλλ' οὐ μαθήσεως.

XIV 'Αλλὰ γάρ, ὁ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο μὲν ἥδη δῆλον
οὐγὰ ἔλεγον, ὅτι Μελήτῳ τούτων οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν τοῦ 6
πώποτε ἐμέλησεν. ὅμως δὲ δὴ λέγε ἡμῖν, πῶς με φῆς δια-
φθείρειν, ὁ Μέλητε, τοὺς νεωτέρους; ἡ δῆλον δὴ ὅτι κατὰ
τὴν γραφήν, ἦν ἐγράψω, θεοὺς διδάσκοντα μὴ νομίζειν
οὓς ἡ πόλις νομίζει, ἔτερα δὲ δαιμόνια κατινά; οὐ ταῦτα 5
λέγεις, ὅτι διδάσκων διαφθείρω; Πάνυ μὲν οὖν σφόδρα
ταῦτα λέγω. Πρὸς αὐτῶν τοῖνυν, ὁ Μέλητε, τούτων
τῶν θεῶν, ὃν νῦν δὲ λόγος ἐστίν, εἰπὲ ἔτι σαφέστερον καὶ
ἔμοι καὶ τοῖς ἀνδράσιν τούτοις. ἐγὼ γάρ οὐ δύναμαι
μαθεῖν, πότερον λέγεις διδάσκειν με νομίζειν εἴναι τινας
θεούς – καὶ αὐτὸς ἄρα νομίζω εἶναι θεούς καὶ οὐκ εἰμὶ τὸ
παρόπαν ἄτθεος οὐδὲ ταῦτη ἀδικῶ – οὐ μέντοι οὕσπερ γε
ἡ πόλις, ἀλλὰ ἔτέρους, καὶ τοῦτ' ἐστιν ὃ μοι ἐγκαλεῖς, 5
ὅτι ἔτέρους, ἡ παντάπασί με φῆς οὔτε αὐτὸν νομίζειν θεούς
τούς τε ἄλλους ταῦτα διδάσκειν. Ταῦτα λέγω, ὡς τὸ
παρόπαν οὐ νομίζεις θεούς. Ω θαυμάστε Μέλητε, οὐα
τί ταῦτα λέγεις; οὐδὲ ἥλιον οὐδὲ σελήνην ἄρα νομίζω
θεούς εἶναι, ωσπερ οἱ ἄλλοι ἀνθρωποι; Μὰ Δί', ὁ ἄνδρες

δικασταί, ἐπεὶ τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶν εἶναι, τὴν δὲ σελήνην γῆγε⁵ Ἀναξαγόρου οἱεὶ κατηγορεῖν, ὃ φίλε Μέλητε; καὶ οὕτω καταφρονεῖς τῶνδε καὶ οἱεὶ αὐτοὺς ἀπειρους γραμμάτων εἶναι, ὡστε οὐκ εἰδέναι, ὅτι τὰ Ἀναξαγόρου βιβλία τοῦ Κλαζομενίου γέμει τούτων τῶν λόγων; καὶ δὴ καὶ οἱ νέοι ταῦτα παρ’ ἔμοι μανθάνουσιν, ἢ ἔξεστιν ἐνίστε, εἰ πάνυ πολλοῦ, δραχμῆς ἐκ τῆς ὀρχήστρας πριαμένοις Σωκράτους καταγελᾶν, ἐὰν προσποιηταὶ ἑαυτοῦ εἶναι, ἄλλως τε καὶ οὕτως ἀποπταῖνται; ἀλλ’, ὡς πρὸς Διός, οὔτωσί σοι δοκῶ; οὐδένα νομίζω θεὸν εἶναι;⁵ Οὐ μέντοι μὰ Δία οὐδὲ ὅπωστιον.⁵ "Απιστός γ' εἴ, ὃ Μέλητε,⁵ καὶ ταῦτα μέντοι, ὡς ἔμοι δοκεῖς, σαυτῷ. ἔμοι γάρ δοκεῖ οὐτοσί, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πάνυ εἶναι ὕβριστοις καὶ ἀκόλαστος, καὶ ἀτεχνῶς τὴν γραφὴν ταύτην ὕβρει τινὶ καὶ ἀκόλασίᾳ καὶ νεότητι γράψασθαι. ἔοικεν γάρ ὥσπερ αἰνιγμα τυντιθέντι διαπειρωμένῳ 'ἄρα γνώσεται Σωκράτης ὁ σοφὸς δὴ ἔμοι χαριεντίζομένου καὶ ἐναντίον τούς ἄκούοντας,' οὗτος γάρ ἔμοι φαίνεται τὰ ἐναντία λέγειν οὐτὸς ἑαυτῷ ἐν τῇ γραφῇ, ὥσπερ ὃν εἰ εἴποι· 'ἄδικει Σωκράτης θεούς οὐ νομίζων, ἄλλὰ θεούς νομίζων.' καίτοι τοῦτο ἐστι παίζοντος.

XV Συνεπισκέψασθε δή, ὃ ἄνδρες, ἢ μοι φαίνεται ταῦτα λέγειν· σὺ δὲ ἡμῖν ἀπόκριναι, ὃ Μέλητε. ὑμεῖς δὲ, ὅπερ κατ’ ἀρχὰς ὑμᾶς παρητησάμην, μέμυησθε μοι μὴ θορυβεῖν, ^b ἐαν ἐν τῷ εἰωθότι τρόπῳ τοὺς λόγους ποιῶμαι.

Ἐστιν ὅστις ἀνθρώπων, ὃ Μέλητε, ἀνθρώπεια μὲν νομίζει πράγματ’ εἶναι, ἀνθρώπους δὲ οὐ νομίζει; ἀποκρινέσθω, ὃ ἄνδρες, καὶ μὴ ἄλλα καὶ ἄλλα θορυβεῖτω· ἔσθ’ ὅστις ἵππους μὲν οὐ νομίζει, ἵππικὰ δὲ πράγματα; ἢ αὐλιγτὰς μὲν οὐ νομίζει εἶναι, αὐλιγτικὰ δὲ πράγματα; οὐκέτι ἔστιν, ὃ ἄριστε ἀνδρῶν· εἰ μὴ σὺ βούλει ἀποκρίνεσθαι, ἐγὼ σοὶ λέγω καὶ τοῖς ἄλλοις τουτοισί. ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τούτῳ γε ἀπόκριναι· ἔσθ’ ὅστις δαιμόνια μὲν νομίζει πράγματ’ εἶναι, δαιμονας δὲ οὐ νομίζει;

Οὐκ ἔστιν.

Ως ὡνησας ὅτι μόγις ἀπεκρίνω ὑπὸ τουτωνὶ ἀναγκαζύμενος. οὐκοῦν δαιμόνια μὲν φῆς με καὶ νομίζειν καὶ διδάσκειν, εἴτ’ οὖν καὶνά εἴτε παλαιά, ἀλλ’ οὖν δαιμόνιά γε νομίζω κατὰ τὸν σὸν λόγον, καὶ ταῦτα καὶ διωμόσω ἐν τῇ ἀντιγραφῇ. εἰ δὲ δαιμόνια νομίζω, καὶ δαιμονας δήπον πολλὴ ἀνάγκη νομίζειν μέν ἔστιν οὐχ οὕτως ἔχει; ἔχει δὴ τιθημι γάρ σε ὁμολογοῦντα, ἐπειδὴ οὐκ ἀποκρίνῃ. τοὺς δὲ δαιμονας οὐχὶ ἥτοι θεούς γε ἥγονύμεθα ἢ θεῶν παῖδας; φῆς ^c ἢ οὐ;

Πάνυ γε.

Οὐκοῦν εἴπερ δαίμονας ἡγοῦμαι, ὡς σὺ φήσ, εὶ μὲν θεοί
 τινές εἰσιν οἱ δαίμονες, τοῦτ' ἀν εἴη δὲ ἐγώ φημί σε αἰνίτ- 5
 τεσθαι καὶ χαριεντίζεσθαι, θεοὺς οὐχ ἡγούμενον φάναι με
 θεοὺς αὐτὸν ἡγεῖσθαι πάλιν, ἐπειδήπερ γε δαίμονας ἡγοῦμαι.
 εὶ δὲ αὖ οἱ δαίμονες θεῶν παῖδες εἰσιν νόθοι τινὲς ή ἐκ νυμ-
 φῶν η ἔκ τινων ἄλλων ὅν δὴ καὶ λέγονται, τίς ἀν ἀνθρώ-
 πων θεῶν μὲν παῖδες ἡγοῦτο εἶναι, θεοὺς δὲ μή; διοίως γάρ
 πων ἄποπον εἴη ὥσπερ ἀν εἴ τις ἵππων μὲν παῖδες ἡγοῦτο
 η καὶ ὄντων, τοὺς ἡμιόνους, ἵππους δὲ καὶ ὄντος μὴ ἡγοῦτο
 εἶναι. [ ] ἀλλ', ὁ Μέλητε, οὐκ ἔστιν ὅπως σὺ ταῦτα οὐχὶ
 ἀποπειρώμενος ἡμῶν ἐγράψω τὴν γραφὴν ταύτην η ἀπορῶν
 ὅτι ἐγκαλοῦς ἐμοὶ ἀληθὲς ἀδίκημα· δῆπας δὲ σύ τινα πείθοις 5
 ἀν καὶ σμικρὸν νοῦν ἔχοντα ἀνθρώπων, ὡς οὐ τοῦ αὐτοῦ
 ἔστιν καὶ δαιμόνια καὶ θεῖα ἡγεῖσθαι, καὶ αὖ τοῦ αὐτοῦ μήτε
 δαιμόνας μήτε θεὸν μήτε ἥρωας, οὐδεμία μηχανή ἔστιν. 28
[ ]

Sokrates verteidigt in dem nun folgenden zentralen Hauptteil seiner
 Rede sein eigentliches Anliegen: die sittliche Besserung seiner
 Mitmenschen im Dienste des Gottes (XVI - XVIII).

28 a - 31 c

[ ]
 Ἀλλὰ γάρ, οὐδὲν ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὡς μὲν ἐγώ οὐκ ἀδικῶ
 κατὰ τὴν Μελήτου γραφὴν, οὐ πολλῆς μοι δοκεῖ εἶναι
 ἀπολογίας, ἀλλὰ ἱκανὰ καὶ ταῦτα· δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐμ-
 προσθεν ἔλεγον, διτὶ πολλή μοι ἀπέχθεια γέγονεν καὶ πρὸς
 πολλούς, εὗ ἵστε διτὶ ἀληθές ἔστιν. καὶ τοῦτ' ἔστιν, δὲ ἐμὲ
 αἵρησει, ἐάνπερ αἵρῃ, οὐ Μέλητος οὐδὲ "Ἄνυτος, ἀλλ' η
 τῶν πολλῶν διαβολή τε καὶ φθόνος. δὲ δὴ πολλούς καὶ
 ἄλλους καὶ ἄγαθούς ἄνδρας ἥρηκεν, οἷμαι δὲ καὶ αἵρησει·
 οὐδὲν δὲ δεινόν, μὴ ἐν ἐμοὶ στῇ. [ ]

[ ]
 Ισως δ' ἀν οὗν εἴποι τις· "εἰτ' οὐκ αἰσχύνη, οὐδὲν
 τοιοῦτον ἐπιτίθεμα ἐπιτίθεντας, ἐξ οὗ κινδυνεύεις
 νῦνὶ ἀποθανεῖν;" ἐγὼ δὲ τούτῳ ἀν δίκαιον λόγον ἀντεί-
 ποιμι διτὶ "οὐ καλῶς λέγεις, οὐδὲν κινδυνον
 ὑπολογίζεσθαι τοῦ ζῆν η τεθνάναι ἄνδρα, διτού τι καὶ
 σμικρὸν ὄφελός ἔστιν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνο μόνον σκοπεῖν, διταν
 πράττῃ, πότερα δίκαια η ἀδικα πράττει, καὶ ἀνδρὸς
 ἀγαθοῦ ἔργα η κακοῦ. φαῦλοι γάρ ἀν τῷ γε σῷ λόγῳ εἴεν
 τῶν ἡμιθέων δισοι ἐν Τροίᾳ τετελευτήκασιν οἵ τε ἄλλοι
 καὶ δ τῆς Θέτιδος νίός, δις τοσοῦτον τοῦ κινδύνου κατεφρό-
 νησεν παρὰ τῷ αἰσχρόν τι ὑπομεῖναι, ὡστε ἐπειδή εἴπεν
 η μήτηρ αὔτῷ προθυμουμένω "Ἐκτορα ἀποκτεῖναι, θεὸς
 οὖσα, οὔτωσί πως, ὡς ἐγώ οἷμαι" [ ] παῖ, εὶ τιμωρήσεις 5
 Πατρόκλω τῷ ἑταίρῳ τὸν φόνον καὶ "Ἐκτορα ἀποκτενεῖς,
 αὔτὸς ἀποθανῇ – αὔτικα γάρ τοι," φησί, 'μεθ' "Ἐκτορα
 πότμος ἐτοίμος" – δὲ τοῦτο ἀκούσας τοῦ μὲν θανάτου
 καὶ τοῦ κινδύνου ὠλιγώρησε, πολὺ δὲ μᾶλλον δείσας τὸ
 ζῆν κακὸς ὃν καὶ τοῖς φίλοις μὴ τιμωρεῖν, 'αὔτικα,' φησί,
 'τεθναίην δίκην ἐπιθεῖς τῷ ἀδικοῦντι, ίνα μὴ ἐνθάδε μένω
 καταγέλαστος παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν ἄχθος ἀρούρης.' μὴ
 αὔτὸν οἴει φροντίσαι θανάτου καὶ κινδύνου;" [ ]

Οὔτω γάρ ἔχει, οὐδὲν ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῇ ἀληθείᾳ οὐ
 ἀν τις ἔαυτὸν τάξῃ ἡγησάμενος βέλτιστον εἶναι η ὑπ'
 ἀρχοντος ταχθῆ, ἐνταῦθα δεῖ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μένοντα κιν-
 δυνεύειν, μηδὲν ὑπολογίζόμενον μήτε θάνατον μήτε ἄλλο
 μηδὲν πρὸ τοῦ αἰσχροῦ.

(Ilias XVIII, 95 ff.):

XVII Έγώ οὖν δεινά ἀν εἴην εἰργασμένος, ως ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ, ὅτε μέν με οἱ ἄρχοντες ἔταπτον, οὓς ὑμεῖς εἰλεσθε ἄρχειν ε μου, καὶ ἐν Ποτειδαίᾳ καὶ ἐν Ἀμφιπόλει καὶ ἐπὶ Δηλίῳ, τότε μὲν οὗ ἐκεῖνοι ἔταπτον ἔμενον ὥσπερ καὶ ἄλλος τις καὶ ἐκινδύνευον ἀποθανεῖν, τοῦ δὲ θεοῦ τάπτοντος, ως ἔγω ὡήθην τε καὶ ὑπέλαβον, φιλοσοφοῦντά με δεῖν ζῆν 5 καὶ ἐξετάζοντα ἐμαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ἐνταῦθα δὲ φοβηθεὶς ἢ θάνατον ἢ ἄλλο διοιύν πρᾶγμα λίποιμι τὴν 29 τάξιν. δεινὸν τὰν εἴη, καὶ ως ἀληθῶς τότε ἄν με δικαίως

εἰσάγοι τις εἰς δικαστήριον, δτι οὐ νομίζω θεούς εἶναι ἀπειθῶν τῇ μαντείᾳ καὶ δεδιώς θάνατον καὶ οἰόμενος σοφὸς εἶναι οὐκ ὕν. **T**ὸ γάρ τοι θάνατον δεδιέναι, ως ἄνδρες, οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἢ δοκεῖν σοφὸν εἶναι μὴ ὄντα· δοκεῖν 5 γάρ εἰδέναι ἔστιν ἀ οὐκ οἶδεν. οἶδε μὲν γάρ οὐδεῖς τὸν θάνατον οὐδ' εἰ τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ πάντων μέγιστον ὃν τῶν ἀγαθῶν, δεδίασι δ' ως εὗ εἰδότες, δτι μέγιστον τῶν κακῶν ἔστι. καὶ τοῦτο πῶς οὐκ ἀμαθία ἔστιν αὔτη ἢ ἐπονείδιστος, **b** ἢ τοῦ οἰεσθαι εἰδέναι ἀ οὐκ οἶδεν; ἔγω δ', ως ἄνδρες, τούτῳ καὶ ἐνταῦθα ἵσως διαφέρω τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰ δή τῷ σοφώτερός του φαίνην εἶναι, τούτῳ ἄν, δτι οὐκ εἰδώς ίκανῶς περὶ τῶν ἐν "Αἰδου οὔτω καὶ οἴομαι οὐκ 5 εἰδέναι· τὸ δὲ ἀδικεῖν καὶ ἀπειθεῖν τῷ βελτίονι, καὶ θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ, δτι κακὸν καὶ αἰσχρόν ἔστιν οἶδα.

Πρὸ οὖν τῶν κακῶν, ὕν οἶδα ὅτι κακά ἔστιν, ἀ μὴ οἶδα εἰ ἀγαθὰ ὄντα τυγχάνει οὐδέποτε φοβήσομαι οὐδὲ φεύξομαι· ὅστε οὐδ' εἴ με νῦν ὑμεῖς ἀφίετε Ἀνύτῳ ἀπιστήσαντες, δς ἔφη ἢ τὴν ἀρχὴν οὐ δεῖν ἐμὲ δεῦρο εἰσελθεῖν ἢ, ἐπειδὴ εἰσῆλθον, οὐχ οἰόν τ' εἶναι τὸ μὴ ἀποκτεῖναι με, λέγων πρὸς ὑμᾶς ως, εἰ διαφευξόμην, ἥδη ὑμῶν οἱ υἱεῖς ἐπιτηδεύοντες ἢ Σωκράτης διδάσκει πάντες παντάπασι 5 διαφθαρήσονται, — εἴ μοι πρὸς ταῦτα εἴποιτε: "ὦ Σωκράτες, νῦν μὲν Ἀνύτῳ οὐ πεισόμεθα, ἀλλ' ἀφίεμέ σε, ἐπὶ τούτῳ μέντοι, ἔφ' ὅτε μηκέτι ἐν τούτῃ τῇ ζητήσει διατρίβειν μηδὲ φιλοσοφεῖν· ἐάν δὲ ἀλλούς ἔτι τοῦτο πράττων, ἀποθανῆ" — εἴ οὖν με, ὅπερ εἴπον, ἐπὶ τούτοις ἀφίοιτε, **d** εἴποιμ "ἄν ὑμῖν δτι "ἔγω ὑμᾶς, ως ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ὑμῖν, καὶ ἔωσπερ ἄν. ἐμπινέω καὶ οἶός τε ὁ, οὐ μὴ παύσωμαι φιλοσοφῶν καὶ ὑμῖν παρακελευόμενός τε καὶ ἐνδεικνύμενος, 5 ὅτῳ ἀν ἀεὶ ἐντυγχάνω ὑμῶν, λέγων οἴάπερ εἰωθα, δτι "ὦ ἄριστε ἀνδρῶν, Ἀθηναῖος ὕν, πόλεως τῆς μεγίστης καὶ εὐδοκιμωτάτης εἰς σοφίαν καὶ ἰσχύν, χρημάτων μὲν οὐκ αἰσχύνη ἐπιμελούμενος, ὅπως σοι ἔσται ως πλεῖστα, καὶ δόξης καὶ τιμῆς, φρονήσεως δὲ καὶ ἀληθείας καὶ τῆς ψυχῆς, **e**

ὅπως ως βελτίστη ἔσται, οὐκ ἐπιμελῇ οὐδὲ φροντίζεις; καὶ ἐάν τις ὑμῶν ἀμφισβήτησῃ καὶ φῇ ἐπιμελεῖσθαι, οὐκ εὐθὺς ἀφήσω αὐτὸν οὐδ' ἀπειμι, ἀλλ' ἐρήσομαι αὐτὸν καὶ ἐξετάσω καὶ ἐλέγξω, καὶ ἐάν μοι μὴ δοκῇ κεκτῆσθαι ἀρετήν, **f** φάναι δὲ, δονειδῶ, δτι τὰ πλείστου ἄξια περὶ ἐλαχίστου 30 ποιεῖται, τὰ δὲ φαυλότερα περὶ πλείονος. **T**αῦτα καὶ νεωτέρῳ καὶ πρεσβυτέρῳ, ὅτῳ ἀν ἐντυγχάνω, ποιήσω, καὶ ξένῳ καὶ ἀστῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς ἀστοῖς, δσω μου ἐγγυτέρῳ ἔστε γένει. ταῦτα γάρ κελεύει δ θεός, εὗ ἔστε, καὶ ἔγω οἴομαι οὐδέν πω ὑμῖν μεῖζον ἀγαθὸν γενέσθαι ἐν τῇ 5 πόλει ἢ τὴν ἐμήν τῷ θεῷ ὑπηρεσίαν. οὐδὲν γάρ ἄλλο πράττων ἔγω περιέρχομαι ἢ πειθων ὑμῶν καὶ νεωτέρους καὶ πρεσβυτέρους μήτε σωμάτων ἐπιμελεῖσθαι μήτε χρημάτων πρότερον μηδὲ οὔτω σφόδρα ως τῆς ψυχῆς, ὅπως **b** ως ἀρίστη ἔσται, λέγων δτι 'οὐκ ἐκ χρημάτων ἀρετὴ γίγνεται, ἀλλ' ἔξ ἀρετῆς χρημάτα καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀπαντα καὶ ίδια καὶ δημοσίᾳ.' εἰ μὲν οὖν ταῦτα λέγων διαφθείρω τοὺς νέους, ταῦτ' ἄν εἴη βλαβερά· 5 εἰ δέ τις μέ φησιν ἄλλα λέγειν ἢ ταῦτα, οὐδὲν λέγει. πρὸς ταῦτα," φαίην ἄν, "ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἢ πειθεσθε Ἀνύτῳ ἢ μὴ καὶ ἢ ἀφίετε με ἢ μὴ ως ἐμοῦ οὐκ ἀν ποιήσαντος ἄλλα, οὐδ' εἰ μέλλω πολλάκις τεθνάναι."

XVII Μή θορυβεῖτε, ὃς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὀλλά' ἐμμείναστέ μοι
οἵς ἔδεήθην ὑμῶν, μὴ θορυβεῖν ἐφ' οὓς ἂν λέγω, ὀλλά' ἀκούειν·
καὶ γάρ, ὡς ἔγὼ οἴμαι, ὀνήσεσθε ἀκούοντες. μέλλω γάρ
οῦν ἀττα ὑμῖν ἔρειν καὶ ἀλλα, ἐφ' οὓς ἵσως βοήσεσθε· ὀλλὰ
μηδαμῶς ποιεῖτε τοῦτο. εὐ γάρ ἴστε, ἐάν με ἀποκτείνητε
τοιοῦτον ὄντο, οἷον ἔγὼ λέγω, οὐκ ἔμε μείζω βλάψετε ἢ
ὑμᾶς αὐτούς· ἔμε μὲν γάρ οὐδὲν ἂν βλάψειεν οὔτε Μέλητος
οὔτε Ἀνυτος· οὐδὲ γάρ ἂν δύνασιτο· οὐ γάρ οἴμαι θεμιτὸν
εἶναι ἀμείνονι ἄνδρι ὑπὸ χείρονος βλάπτεσθαι. ἀποκτεί-
νειε μέντ' ἂν ἵσως ἢ ἔξελάσειν ἢ ἀτιμώσειν· ὀλλὰ ταῦτα
οὔτος μὲν ἵσως οἴεται καὶ ἀλλος τίς που μεγάλα κακά,
ἔγὼ δ' οὐκ οἴμαι, ὀλλὰ πολὺ μᾶλλον ποιεῖν & ούτοσὶ νῦν
ποιεῖ, ἄνδρα ἀδίκως ἐπιχειρεῖν ἀποκτεινύσαι. ὕν οὖν, 5
ὅς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολλοῦ δέω ἔγὼ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ἀπο-
λογεῖσθαι, ὡς τις ἂν οἴοιτο, ὀλλὰ ὑπὲρ ὑμῶν, μὴ τι ἔξ-
αμάρτητε περὶ τὴν τοῦ θεοῦ δόσιν ὑμῖν ἐμοῦ καταψηφισά-
μενοι. ἐάν γάρ ἔμε ἀποκτείνητε, οὐ ράδίως ὀλλον τοιοῦτον
εύρηστε, ἀτεχνῶς – εἰ καὶ γελοιότερον εἰπεῖν – προσκεί-
μενον τῇ πόλει ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὥσπερ ἵππω μεγάλῳ μὲν
καὶ γενναίῳ, ὑπὸ μεγέθους δὲ νωθεστέρῳ καὶ δεομένῳ
ἔγειρεσθαι ὑπὸ μύωπός τινος· οἷον δή μοι δοκεῖ ὁ θεός
ἔμε τῇ πόλει προστεθηκέναι τοιοῦτόν τινα, ὃς ὑμᾶς ἐγείρων
καὶ πείθων καὶ ὀνειδίζων ἔνα ἕκαστον οὐδὲν παύοματ τὴν 31
ἡμέραν ὅλην πανταχοῦ προσκαθίζων. τοιοῦτος οὖν ὀλλος
οὐ ράδίως ὑμῖν γενήσεται, ὃς ἄνδρες, ὀλλά' ἐάν ἔμοι πείθησθε,
φείσεσθε μου· ὑμεῖς δ' ἵσως τάχ' ἂν ἀχθόμενοι, ὥσπερ οἱ
νυστάζοντες ἐγειρόμενοι, κρούσαντες ἂν με, πειθόμενοι
Ἀνύτῳ, ράδίως ἂν ἀποκτείναστε, εἴτα τὸν λοιπὸν βίον 5
καθεύδοντες διατελοῖτε ἀν, εἰ μὴ τινα ὀλλον ὁ θεός ὑμῖν
ἐπιπέμψειεν κηδόμενος ὑμῶν. ὅτι δ' ἔγὼ τυγχάνω ὡν τοιοῦ-
τος, οἷος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδόσθαι, ἐνθένδε ἂν
κατανοήσαιτε· οὐ γάρ ἀνθρωπίνῳ ἔοικε τὸ ἔμε τῶν μὲν
ἐμαυτοῦ ἀπάντων ἡμεληκέναι καὶ ἀνέχεσθαι τῶν οἰκείων
ἀμελουμένων τοσαῦτα ἥδη ἔτη, τὸ δὲ ὑμέτερον πράττειν
ἄει, ίδια ἐκάστῳ προσιόντα ὥσπερ πατέρα ἢ ἀδελφὸν
πρεσβύτερον, πείθοντα ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς. καὶ εἰ μέν τι
ἀπὸ τούτων ἀπέλαυνον καὶ μισθὸν λαμβάνων ταῦτα παρ-
εκελευόμην, εἴχον ἂν τινα λόγον· νῦν δὲ ὁρᾶτε δή καὶ
αὐτοί, ὅτι οἱ κατίγοροι τάλλα πάντα ἀναισχύντως οὗτω
κατηγοροῦντες τοῦτο γε οὐκ οἴοι τε ἔγένοντο ἀπαναισχυ-
τῆσαι παρασχόμενοι μάρτυρα, ὡς ἔγὼ ποτέ τινα ἢ ἐπραξά-
μην μισθὸν ἢ ἥτησα. ίκανὸν γάρ, οἴμαι, ἔγὼ παρέχομαι
τὸν μάρτυρα, ὡς ἀληθῆ λέγω, τὴν πενίαν.

Sokrates und das staatliche Leben seiner Zeit: die warnende Stimme seines Daimonions. Die konsequente Haltung des Sokrates beim Arginusenprozeß(406 v.Chr.) und unter der Regierung der Dreißig Tyrannen(403):
XIX - XX

31 c - 32 c

XIX Ἰσως ἀν οὐν δόξειεν ἄτοπον εἶναι, ὅτι δὴ ἐγὼ ίδίᾳ μὲν ταῦτα ξυμβουλεύω περιών καὶ πολυπραγμονῶ, δη- 5 μοσίᾳ δὲ οὐ τολμῶ ἀναφείνων εἰς τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον ξυμβουλεύειν τῇ πόλει. τούτου δὲ αἵτιόν ἔστιν ὁ ὑμεῖς ἐμοῦ πολλάκις ἀκηκόστε πολλαχοῦ λέγοντος, ὅτι μοι θείόν τι καὶ δαιμόνιον γίγνεται, ὁ δὴ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἐπικωμιδῶν Μέλητος ἐγράψατο. Ἐμοὶ δὲ τοῦτ' ἔστιν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον, φωνή τις γιγνομένη, ἥ διαν γένηται, ἀεὶ ἀποτρέπει με τοῦτο ὃ ἀν μέλλω πράττειν, προτρέπει δὲ οὔποτε. τοῦτ' ἔστιν ὃ μοι ἐναντιοῦται τὰ πολιτικὰ πράττειν, 5 καὶ παγκάλως γέ μοι δοκεῖ ἐναντιοῦσθαι· εὖ γάρ ιστε, ω̄ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ἐγὼ πάλαι ἐπεχείρησα πράττειν τὰ πολιτικὰ πράγματα, πάλαι ἀν ἀπολώλη καὶ οὗτ' ἀν ὑμᾶς ὠφελήκη οὐδὲν οὕτ' ἀν ἐμαυτόν. καὶ μοι μὴ ἀχθεοθε 32 λέγοντι τάληθη· οὐ γάρ ἔστιν ὅστις ἀνθρώπων σωθήσεται οὔτε ὑμῖν οὔτε ἀλλῷ πλήθει οὐδὲν γνησίως ἐναντιούμενος καὶ διακαλύπων πολλὰ ἄδικα καὶ παράνομα ἐν τῇ πόλει γίγνεσθαι, ἀλλ' ἀναγκαῖόν ἔστι τὸν τῷ ὄντι μαχούμενον ὑπὲρ τοῦ δικαίου, καὶ εἰ μέλλει ὀλίγον χρόνον σωθήσεσθαι, 32 X ἴδιωτεύειν ἀλλὰ μὴ δημοσιεύειν.

XI Μεγάλα δ' ἐγώγε ὑμῖν τεκμήρια παρέχομαι τούτων, οὐ λόγους, ἀλλ' ὃ ὑμεῖς τιμᾶτε, ἔργα. ἀκούσατε δὴ μόνι τὰ 5 μείοι ξυμβεβήκότα, ἵνα εἰδῆτε, ὅτι οὐδὲν ἀν ἐνὶ ὑπεικάθοιμι παρὰ τὸ δίκαιον δείσας θάνατον, μὴ ὑπείκων δὲ ἀμ' ἀν καὶ ἀπολοίμην. ἐρῶ δὲ ὑμῖν φορτικά μὲν καὶ δικανικά, ἀληθῆ δέ. 5 ἐγὼ γάρ, ω̄ Ἀθηναῖοι, ἀλλην μὲν ἀρχὴν οὐδεμίαν πώποτε ἤρξα ἐν τῇ πόλει, ἐβούλευσα δέ· καὶ ἔτυχεν 32 b ἡμῶν ἡ φυλὴ Ἀντιοχὶς πρυτανεύουσα, ὅτε ὑμεῖς τοὺς δέκα στρατηγούς τοὺς οὐκ ἀνελομένους τοὺς ἐκ τῆς ναυμαχίας ἐβούλευσθε ὀθρόους κρίνειν, παρανόμως, ώς ἐν τῷ ὑστέρῳ χρόνῳ πᾶσιν ὑμῖν ἔδοξεν. τότε ἐγὼ μόνος τῶν 5 πρυτάνεων ἡναντιώθην ὑμῖν μηδὲν ποιεῖν παρὰ τοὺς νόμους καὶ ἐναντία ἐψηφισάμην· καὶ ἐτοίμων ὅντων ἐνδεικνύναι με καὶ ὀπάγειν τῶν ὅρτόρων, καὶ ὑμῶν κελευόντων καὶ βοώντων, μετὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ δικαίου φυμην μᾶλλόν με δεῖν διακινδυνεύειν ἡ μεθ' ὑμῶν γενέσθαι μὴ δίκαια βουλευομένων, φοβηθέντα δεσμὸν ἡ θάνατον. καὶ ταῦτα μὲν ἦν ἔτι δημοκρατουμένης τῆς πόλεως· 5 ἐπειδὴ δὲ ὀλιγαρχία ἐγένετο, οἱ τριάκοντα αὖ μεταπεμψάμενοί με πέμπτον αὐτὸν εἰς τὴν θόλον προσέταξαν ἀγαγεῖν ἐκ 5 Σαλαμίνος Λέοντα τὸν Σαλαμίνιον, ἵνα ἀποθάνοι· οἷα δὴ καὶ ἄλλοις ἐκείνοι πολλοῖς πολλὰ προσέταττον, βουλόμενοι ώς πλείστους ἀναπλῆσαι αἵτιων. τότε μέντοι ἐγὼ οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ αὐτὸν ἐνεδειχάμην, ὅτι ἐμοὶ θαυάτου μὲν μέλει, εἰ μὴ ἀγροικότερον ἦν εἰπεῖν, οὐδὲ διτοῦν, τοῦ δὲ μηδὲν ἄδικον μηδὲ δινόσιον ἔργαζεσθαι, τούτου δὲ τὸ πᾶν μέλει. ἐμὲ γάρ ἐκείνη ἡ ἀρχὴ οὐκ ἐξέπληξεν, οὔτως Ισχυρά οὖσα, ὥστε ἀδικόν τι ἔργασσασθαι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ τῆς θόλου ἐζήλθομεν, οἱ μὲν τέτταρες φέροντο εἰς Σαλα- 5 μῖνα καὶ ἡγαγον Λέοντα, ἐγὼ δὲ φέρομην ἀπιών οἴκαδε. καὶ Ἰσως ἀν διὰ ταῦτα ἀπέθανον, εἰ μὴ ἡ ἀρχὴ διὰ ταχέων κατελύθη. καὶ τούτων ὑμῖν ἔσονται πολλοὶ μάρτυρες. 5 e

Sokrates stellt das Verhältnis zu seinen Schülern klar.
Hinweis auf die im Gerichtssaal anwesenden Freunde und Schüler
(XXI - XXII)

32 e - 34 b

XXI
XXII

Αρ' οὐν ἂν με οἰεσθε τοσάδε ἔτη διαγενέσθαι εἰ ἔπραττον
τὰ δημόσια, καὶ πράττων ἀξίως ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ἐβοήθουν
τοῖς δικαιοῖς καὶ ὡσπερ χρὴ τούτῳ περὶ πλείστου ἐποιούμην;
πολλοῦ γε δεῖ, ὁ ἄνδρες Ἀθηναῖοι οὐδὲ γὰρ ἀν ἄλλος 5
ἀνθρώπων οὐδείς. ἀλλ' ἐγὼ διὰ παντὸς τοῦ βίου δημοσίᾳ 33
τε εἰ πού τι ἔπραξα τοιῶτος φανοῦμαι, καὶ ἴδιᾳ δὲ αὐτὸς
οὐτος, οὐδεὶν πώποτε συγχωρήσας οὐδέν παρὰ τὸ δίκαιον
οὔτε ἄλλῳ οὔτε τούτων οὐδενὶ οὖς δὴ διαβάλλοντες ἐμέ
φασι ἐμοὺς μαθητὰς εἶναι. [ἐγὼ δὲ διδάσκαλος μὲν οὐδενὸς 5
πώποτ' ἐγενόμην· εἰ δέ τις μου λέγοντος καὶ τὰ ἐμαυτοῦ
πράττοντος ἐπιθυμοῦ ἀκούειν, εἴτε νεώτερος εἴτε πρεσβύτερος,
οὐδεὶν πώποτε ἐφθόνησα, οὐδὲ χρήματα μὲν λαμβάνων διαλέ-
γομαι μὴ λαμβάνων δὲ οὐ, ἀλλ' ὅμοίως καὶ πλουσίῳ καὶ b
πένητι παρέχω ἐμαυτὸν ἐρωτᾶν, καὶ ἐάν τις βούληται
ἀποκριώμενος ἀκούειν ὃν δὲ λέγω. καὶ τούτων ἐγὼ εἴτε
τις χρηστὸς γίγνεται εἴτε μῆ, οὐκ ἀν δικαίως τὴν αἰτίαν
ὑπέχοιμι, ὃν μήτε ὑπεσχόμην μηδενὶ μηδὲν πώποτε μάθημα 5
μήτε ἐδίδαξα· εἰ δέ τις φησι παρ' ἐμοῦ πώποτε τι μαθεῖν ἢ
ἀκοῦσται ἴδιᾳ δὲ τι μὴ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, εὐ ιστε, ὅτι οὐκ
ἀληθῆ λέγει.

XXII Ἀλλὰ διὰ τί δὴ ποτε μετ' ἐμοῦ χαίρουσί τινες πολὺν
χρόνον διατρίβοντες; ἀκηκόατε, ὁ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πᾶσαν c
ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ἐγὼ εἰπον· δὲ τι ἀκούοντες χαίρουσιν
ἔξεταξομένοις τοῖς οἰομένοις μὲν εἶναι σοφοῖς, οὖσι δὲ οὐ.
ἔστι γὰρ οὐκ ἀηδέσ. ἐμοὶ δὲ τοῦτο, ὡς ἐγώ φημι, προστέ-

X τακται ὅπο τοῦ θεοῦ πράττειν καὶ ἐκ μαντείων καὶ ἐξ ἐνυπνίων 5
καὶ παντὶ τρόπῳ φέρει τίς ποτε καὶ ἄλλη θεία μοῦρα ἀνθρώπῳ
καὶ διοῦν προσέταξε πράττειν. [ταῦτα, ὁ ἄνδρες Ἀθηναῖοι,
καὶ ἀληθῆ ἔστιν καὶ εὐέλεγκτα. εἰ γὰρ δὴ ἐγώγε τῶν νέων

X τοὺς μὲν διαφθέρω τοὺς δὲ διεφθαρκα, χρῆν δήπου, εἴτε
τινὲς αὐτῶν πρεσβύτεροι γενούμενοι ἐγνωσαν δὲ τι νέοις οὖσιν
αὐτοῖς ἐγὼ κακὸν πώποτε τι συνεβούλευσα, νυνὶ αὐτοὺς
ἀναβαίνοντας ἐμοῦ κατηγορεῖν καὶ τιμωρεῖσθαι εἰ δὲ μὴ

X αὐτοὶ ἥθελον, τῶν οἰκείων τινὰς τῶν ἐκείνων, πατέρας καὶ
ἀδελφοὺς καὶ ἄλλους τοὺς προσήκουτας, εἴπερ νότιον τι
κακὸν ἐπεπόνθεσαν αὐτῶν οἱ οἰκείοι, νῦν μεμνήσθαι καὶ
τιμωρεῖσθαι. [πάντως δὲ πάρεισιν αὐτῶν πολλοὶ ἐνταυθοὶ
οὓς ἐγὼ δρῶ, πρῶτον μὲν Κρίτων οὐτοσί, ἐμὸς ἡλικιώτης

X καὶ δημότης, Κριτοβούλου τοῦδε πατήρ, ἔτι δὲ Ἀντιφῶν δ Κηφι-
σιεὺς οὐτοσί, Ἐπιγένους πατήρ, ἄλλοι τοίνυν οὗτοι ὃν οἱ
ἀδελφοὶ ἐν ταύτῃ τῇ διατριβῇ γεγόνασιν, Νικόστρατος

X Θεοζοτίδον, ἀδελφὸς Θεοδότου—καὶ δὲ μὲν Θεόδοτος τετε-
λεύτηκεν, ὥστε οὐκ ἀν ἐκείνος γε αὐτοῦ καταδεηθεῖ—καὶ
Παράλιος ὅδε, δ Δημοδόκου, οὐ δὲ Θεάγης ἀδελφός· ὅδε δὲ

X Ἀδείμαντος, δ Ἀρίστωνος, οὐ διελφός οὐτοσὶν Πλάτων, καὶ
Αιαντόδωρος, οὐ διελφός· [καὶ ἄλλους

πολλοὺς ἐγὼ ἔχω ὑμῖν εἰπεῖν, ὃν τινα ἔχρην μάλιστα μὲν ἐν
τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ παρασχέσθαι Μέλητον μάρτυρα· εἰ δὲ τότε
ἐπελάθετο, νῦν παρασχέσθω—ἐγὼ παραχωρῶ—καὶ λεγέτω 5
εἰ τι ἔχει τοιῶτον. ἀλλὰ τούτον πάν τοιναντίν εὐρίστε,
ὁ ἄνδρες, πάντας ἐμοὶ βοηθεῖν ἐτοίμους τῷ διαφθείροντι, τῷ
κακᾷ ἐργαζομένῳ τοὺς οἰκείους αὐτῶν, ὡς φασι Μέλητος καὶ
Ἀνυτος. αὐτοὶ μὲν γὰρ οἱ διεφθαρμένοι τάχ' ἀν λόγον b
ἔχουσιν βοηθοῦντες· οἱ δὲ ἀδιάφθαρτοι, πρεσβύτεροι ηδη
ἄνδρες, οἱ τούτων προσήκουτες, τίνα ἄλλον ἔχουσι λόγον
βιηθοῦντες ἐμοὶ δὲ ἄλλ' ἡ τὸν δρθόν τε καὶ δίκαιον, ὅτι
τινισταὶ Μελήτῳ μὲν ψευδομένῳ, ἐμοὶ δὲ ἀληθεύοντι;

5

34

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

5

Sokrates rechtfertigt die aufrechte Art seiner Verteidigung im Unterschied zur üblichen Gerichtspraxis in Athen und schließt den ersten Teil seiner Rede mit dem Hinweis auf seinen unbedingten Glauben an die Götter (XXIII - XXIV).

34 c - 35 d

XXIII

Εἰεν δή, ω̄ ἄνδρες· ἀ μὲν ἐγώ ἔχοιμ⁵ ἀν ἀπολογεῖσθαι,
σχεδόν ἐστι ταῦτα καὶ ἄλλα ἵσως τοιαῦτα. τάχα δ' ἀν τις
ύμῶν ἀγανακτήσειεν ἀναμνησθεὶς ἑαυτοῦ, εἰ ὁ μὲν καὶ
ἐλάττω τουτοῦ τοῦ ἀγῶνος ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος ἐδεήθη τε
καὶ ἱκέτευσε τοὺς δικαστὰς μετὰ πολλῶν δακρύων, παιδία τε
αὐτοῦ ἀναβιβασάμενος, ἵνα ὅτι μάλιστα ἐλεηθείη, καὶ ἄλλους
τῶν οἰκείων καὶ φίλων πολλούς, ἐγώ δὲ οὐδὲν ἄρα τούτων
ποιήσω, καὶ ταῦτα κινδυνεύων, ὡς ἀν δόξαιμι, τὸν ἔσχατον
κίνδυνον. τάχ' οὖν τις ταῦτα ἐνυοήσας αὐθαδέστερον ἀν
πρός με σχοίη καὶ ὀργισθεὶς αὐτοῖς τούτοις θεῖτο ἀν μετ'
ὀργῆς τὴν ψῆφον. εἰ δή τις ίμῶν οὔτως ἔχει – οὐκ ἄξιω μὲν
γάρ ἔγωγε, εἰ δ' οὖν –, ἐπιεικῆ ἀν μοι δοκῶ πρὸς τούτον
λέγειν λέγων, ὅτι “ἔμοι, ω̄ ἄριστε, εἰσὶν μέν πού τινες καὶ
οἰκεῖοι· καὶ γάρ τοῦτο αὐτὸ τὸ τοῦ ‘Ομήρου, οὐδ' ἐγώ ἀπὸ
δρυός οὐδ' ἀπὸ πέτρης⁵ πέφυκα, ἀλλ' ἐξ ἀνθρώπων, ὥστε
καὶ οἰκεῖοι μοί εἰσι καὶ υἱεῖς γε, ω̄ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τρεῖς, εἰς
μὲν μειράκιον ἥδη, δύο δὲ παιδία· ἀλλ' ὅμως οὐδένα αὐτῶν
δεῦρο ἀναβιβασάμενος δεήσομαι ίμῶν ἀποψηφίσασθαι.”
τί δή οὖν οὐδέν τούτων ποιήσω; οὐκ αὐθαδίζόμενος, ω̄
Ἀθηναῖοι, οὐδ' ίμᾶς ἀτιμάζων, ἀλλ' εἰ μὲν θαρραλέως ἐγώ
ἔχω πρὸς θάνατον ἥ μή, ἄλλος λόγος, πρὸς δ' οὖν δόξαν καὶ
ἔμοι καὶ ίμιν καὶ δλη τῇ πόλει οὐ μοι δοκεῖ καλὸν εἶναι ἐμὲ
τούτων οὐδὲν ποιεῖν καὶ τηλικόνδε ὄντα καὶ τοῦτο τούνομα
ἔχοντα, εἴτ' οὖν ἀληθές εἴτ' οὖν ψεῦδος, ἀλλ' οὖν δεδογ-
μένον γέ ἐστι τῷ Σωκράτῃ διαφέρειν τῶν πολλῶν ἀνθρώ-
πων. εἰ οὖν ίμῶν οἱ δοκοῦντες διαφέρειν εἴτε σοφίᾳ εἴτε
ἀνδρείᾳ εἴτε ἄλλῃ ἥτινιούν ἀρετῇ τοιοῦτοι ἔσονται, αἰσχρὸν
ἀν εἴη· οἷουστερ ἐγώ πολλάκις ἐώρακά τινας, ὅταν κρίνων-
ται, δοκοῦντας μέν τι εἶναι, θαυμάσια δὲ ἐργαζομένους, ω̄
δεινόν τι οἰομένους πείσεσθαι εἰ ἀποθανοῦνται, ὥστερ
ἀθανάτων ἐσομένων, ἀν ίμεῖς αὐτούς μή ἀποκτείνητε⁵ οἱ
ἔμοι δοκοῦσιν αἰσχύνην τῇ πόλει περιάπτειν, ὥστ' ἀν τινα
καὶ τῶν ξένων ίπολαβεῖν, ὅτι οἱ διαφέροντες Ἀθηναίων εἰς
ἀρετήν, οὓς αὐτοὶ ἑαυτῶν ἔν τε ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἄλλαις
τιμαῖς προκρίνουσιν, οὗτοι γυναικῶν οὐδέν διαφέρουσι. ταῦ-
τα γάρ, ω̄ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ίμᾶς χρή ποιεῖν τοὺς
δοκοῦντας καὶ δτοῦν εἶναι, οὔτ', ἀν ήμεῖς ποιῶμεν, ίμᾶς
ἐπιτρέπειν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτὸ ἐνδείκνυσθαι, ὅτι πολὺ μᾶλλον
καταψηφίεσθε τοῦ τὰ ἐλεεινὰ ταῦτα δράματα εἰσάγοντος
καὶ καταγέλαστον τὴν πόλιν ποιοῦντος ἥ τοῦ ἡσυχίαν
ἄγοντος.

XXIV Χωρὶς δὲ τῆς δόξης, ω̄ ἄνδρες, οὐδὲ δίκαιον μοι δοκεῖ εἶναι
δεῖσθαι τοῦ δικαστοῦ οὐδὲ δεόμενον ἀποφεύγειν, ἀλλὰ
διδάσκειν καὶ πείθειν. οὐ γάρ ἐπὶ τούτῳ κάθηται ὁ δικαστής,
ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν
ταῦτα· καὶ ὁμώμοκεν οὐ χαριεῖσθαι οἵς ἀν δοκεῖ αὐτῷ, ἀλλὰ
δικάσειν κατὰ τοὺς νόμους.⁵ οὐκούν χρή οὔτε ήμᾶς ἐθίζειν
ίμᾶς ἐπιορκεῖν οὐθ' ίμᾶς ἐθίζεσθαι· οὐδέτεροι γάρ ἀν ίμῶν
εύσεβοῖεν. μή οὖν ἀξιοῦτέ με, ω̄ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοιαῦτα
δεῖν πρὸς ίμᾶς πράττειν, ἢ μήτε ἡγοῦμαι καλὰ εἶναι μήτε
δίκαια μήτε δσια, ἀλλως τε μέντοι νή Δία πάντως καὶ
ἀσεβείας φεύγοντα ύπτο Μελήτου τουτοῦ. σαφῶς γάρ ἀν,
εἰ πείθοιμι ίμᾶς καὶ τῷ δεῖσθαι βιαζοίμην ὁμωμοκότας,
θεοὺς ἀν διδάσκοιμι μή ἡγεῖσθαι ίμᾶς εἶναι, καὶ ὀτεχνῶς
ἀπολογούμενος κατηγοροίην ἀν ἐμαυτοῦ, ω̄ς θεοὺς οὐ
νομίζω⁵ ἀλλὰ πολλοῦ δεῖ οὔτως ἔχειν· νομίζω τε γάρ, ω̄
ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ω̄ς οὐδεὶς τῶν ίμῶν κατηγόρων, καὶ ίμιν
ἐπιτρέπω καὶ τῷ θεῷ κρίναι περὶ ἐμοῦ ὅπῃ μέλλει ἐμοὶ τε
ἄριστα εἶναι καὶ ίμιν.

Zweite Rede: Antrag auf Art und Höhe der Strafe

Die Richter haben mit geringer Mehrheit (280 : 220 Stimmen) Sokrates für schuldig befunden. Nach dem Antrag des Meletos auf Todesstrafe, plädiert Sokrates erst auf eine hohe Belohnung (Speisung im Prytaneion), schließlich auf eine mäßige Geldbuße (XXV - XXVIII).

36 a - 38 b

XIX Τὸ μὲν μὴ ἀγανακτεῖν, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐπὶ τούτῳ τῷ εἰ γεγονότι, ὅτι μου κατεψηφίσασθε, ἀλλὰ τέ μοι πολλὰ 36
ξυμβάλλεται, καὶ οὐκ ἀνέπιστόν μοι γέγονεν τὸ γεγονός X 27
τοῦτο, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον θαυμάζω ἑκατέρων τῶν ψήφων
τὸν γεγονότα ἀριθμόν. οὐ γάρ ὕδη μην ἔγωγε οὔτω παρ'
δλίγον ἔσεσθαι, ἀλλὰ παρὰ πολύ· νῦν δέ, ὡς ἔοικεν, εἰ 3
τριάκοντα μόνα μετέπεσον τῶν ψήφων, ἀπεπεφεύγη ἄν.
Μέλητον μὲν οὖν, ὡς ἐμοὶ δοκῶ, καὶ νῦν ἀποπέφευγα, καὶ
οὐ μόνον ἀποπέφευγα, ἀλλὰ παντὶ δῆλον τοῦτό γε, ὅτι, εἰ
μὴ ἀνέβη Ἀνυτος καὶ Λύκων κατηγορήσοντες ἐμοῦ, καν
ῶφλε χιλίας δραχμάς, οὐ μεταλαβὼν τὸ πέμπτον μέρος τῶν
ψήφων.

XVI Τιμᾶται δ' οὖν μοι ὃ ἀνήρ θανάτου. εἰν· ἔγώ δὲ δὴ τίνος
ὑμῖν ἀντιτιμήσομαι, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι; ἢ δῆλον ὅτι τῆς
ἀξίας; τί οὖν; τί ἀξίος εἰμι παθεῖν ἢ ἀποτεῖσαι, ὅτι μαθὼν
ἐν τῷ βίῳ οὐχ ἡσυχίαν ἦγον, ἀλλ' ἀμελήσας ὠνπερ οἱ
πολλοί, χρηματισμοῦ τε κοινονομίας καὶ στρατηγιῶν
καὶ δημηγοριῶν καὶ τῶν ἀλλων ἀρχῶν καὶ ξυνωμοσιῶν
καὶ στάσεων τῶν ἐν τῇ πόλει γιγνομένων, ἡγησάμενος
ἔμαυτὸν τῷ ὄντι ἐπιεικέστερον είναι ἢ ὥστε εἰς ταῦτ' ἰόντα
σώζεσθαι, ἐνταῦθα μὲν οὐκ ἦσα, οἴ λαθὼν μήτε ὑμῖν μήτε
ἔμαυτῷ ἔμελον μηδὲν ὅφελος είναι, ἐπὶ δὲ τὸ ίδια ἔκαστον
εὐεργετεῖν τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν, ὡς ἔγώ φημι, ἐνταῦθα
ἦσα, ἐπιχειρῶν ἔκαστον ὑμῶν πείθειν μὴ πρότερον μήτε τῶν
ἔαυτοῦ μηδενὸς ἐπιμελεῖσθαι, πρὶν ἔαυτοῦ ἐπιμεληθείη, ὅπως
ὡς βέλτιστος καὶ φρονιμώτατος ἔσοιτο, μήτε τῶν τῆς
πόλεως, πρὶν αὐτῆς τῆς πόλεως, τῶν τε ἀλλων οὔτω κατὰ
τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπιμελεῖσθαι - τί οὖν εἰμι ἀξίος παθεῖν
τοιοῦτος ὡν; ἀγαθόν τι, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ δεῖ γε κατὰ
τὴν ἀξίαν τῇ ἀληθείᾳ τιμᾶσθαι· καὶ ταῦτά γε ἀγαθὸν
τοιοῦτον, ὅτι ἀν πρέποι ἐμοί. τί οὖν πρέπει ἀνδρὶ πένητι
εὐεργέτῃ, δεομένῳ ἀγειν σχολήν ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ παρακελεύ-
σει; οὐκ ἔσθ' ὅτι μᾶλλον, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρέπει οὔτως,
ὡς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα ἐν πρυτανείᾳ σιτεῖσθαι, πολύ γε
μᾶλλον ἢ εἰ τις ὑμῶν ἴππω ἢ ξυνωρίδι ἢ ζεύγει νενίκηκεν
Ολυμπίασιν· δὲ μὲν γάρ ὑμᾶς ποιεῖ εύδαιμονας δοκεῖν είναι,
ἔγώ δὲ είναι, καὶ ὃ μὲν τροφῆς οὐδὲν δεῖται, ἔγώ δὲ δέομαι.
εἰ οὖν δεῖ με κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τούτου
τιμῶμαι, ἐν πρυτανείᾳ σιτήσεως.

37

XXVII

"Ισως οὖν καὶ ταυτὶ λέγων παραπλησίως δοκῶ λέγειν
ωσπερ περὶ τοῦ οἴκτου καὶ τῆς ἀντιβολῆσεως, ἀπαυθαδιζό-
μενος· τὸ δὲ οὐκ ἔστιν, ὁ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοιούτον ἀλλὰ
τοιώνδε μᾶλλον. πέπεισμαι ἐγὼ ἐκῶν εἶναι μηδένα ἀδικεῖν
ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὑμᾶς τοῦτο οὐ πείθω· ὅλίγον γὰρ χρόνου
ἀλλήλοις διειλέγμεθα. ἐπει, ὡς ἐγῷμαι, εἰ ἦν ὑμῖν νόμος,
ωσπερ καὶ ἄλλοις ἀνθρώποις, περὶ θανάτου μὴ μίαν ἡμέραν
μόνον κρίνειν ἀλλὰ πολλάς, ἐπείσθητε ἀν· νῦν δ' οὐ βάδιον
ἐν χρόνῳ ὅλίγῳ μεγάλας διαβολὰς ἀπολύεσθαι. πεπεισμέ-
νος δὴ ἐγὼ μηδένα ἀδικεῖν πολλοῦ δέω ἐμαυτόν γε ἀδικήσειν
καὶ κατ' ἐμαυτοῦ ἐρεύνη αὐτὸς ὡς ἀξιός εἰμι τον κακοῦ καὶ
τιμήσεσθαι τοιούτου τινὸς ἐμαυτῷ. τί δείσας; ἢ μὴ πάθω
τοῦτο οὐ Μέλητός μοι τιμάται, ὁ φῆμι οὐκ εἰδέναι οὔτ' εἰ
ἀγαθὸν οὔτ' εἰ κακόν ἔστιν; ἀντὶ τούτου δὴ ἔλωμαι ὡν εὖ
οὐδά τι κακῶν ὄντων τούτου τιμησάμενος; πότερον δεσμοῦ;
καὶ τί με δεῖ ζῆν ἐν δεσμωτηρίᾳ, δουλεύοντα τῇ ἀεὶ καθι-
σταμένῃ ἀρχῇ, τοῖς ἔνδεκα; ἀλλὰ χρημάτων καὶ δεδέσθαι
ἔως ἀν ἐκτείσω; ἀλλὰ ταῦτόν μοι ἔστιν ὅπερ νυμδὴ ἐλεγον-
οὐ γὰρ ἔστι μοι χρήματα δύποθεν ἐκτείσω. ἀλλὰ δὴ φυγῆς
τιμήσωμαι; Ισως γὰρ ἀν μοι τούτου τιμήσαιτε. πολλὴ 5
μεντὸν με φιλοψυχία ἔχοι, ὁ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ οὔτως
ἀλόγιστός εἰμι ὥστε μὴ δύνασθαι λογίζεσθαι, ὅτι ὑμεῖς μὲν
ὄντες πολὺταί μου οὐχ οἶοι τε ἐγένεσθε ἐνεγκεῖν τὰς ἐμὰς
διατριβὰς καὶ τοὺς λόγους, ἀλλ' ὑμῖν βαρύτεραι γεγόνασιν
καὶ ἐπιφθονώτεραι, ὥστε ζητεῖτε αὐτῶν νυνὶ ἀπαλλαγῆναι;
ἄλλοι δὲ ἄρα αὐτὰς οἴσουσι βραδίως; πολλοῦ γε δεῖ, ὁ ἄνδρες
Ἀθηναῖοι. καλὸς οὖν ἀν μοι ὁ βίος εἴη ἐξελθόντι τηλικῷδε
ἀνθρώπῳ ἄλλην ἐξ ἄλλης πόλεως ἀμειβομένῳ καὶ ἐξελαυνο-
μένῳ ζῆν. εὖ γὰρ οὖδ' ὅτι ὅποι ἀν ἐλθω, λέγοντος ἐμοῦ
ἀκρούσονται οἱ νέοι ὥσπερ ἐνθάδε· καν μὲν τούτους ἀπ-
ελαύνω, οὐτοὶ με αὐτοὶ ἐξελώσι πείθοντες τοὺς πρεσβυτέρους..
ἐάν δὲ μὴ ἀπελαύνω, οἱ τούτων πατέρες δὲ καὶ οἰκεῖοι δι' e
αὐτοὺς τούτους.

5

6

XXVII Ισως οὖν ἀν τις εἶποι: "σιγῶν δὲ καὶ ἡσυχίαν ἄγων, ὃς Σώκρατες, οὐχ οἰός τ' ἔσῃ ἡμῖν ἐξελθών ζῆν;" τούτι δή ἐστι πάντων χαλεπώτατον πεῖσαι τινας ὑμῶν. ἐάντε γάρ λέγω, ὅτι τῷ θεῷ ἀπειθεῖν τοῦτ' ἐστὶν καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατον ἡσυχίαν ἄγειν, οὐ πείσεσθέ μοι ὡς εἰρωνευομένῳ.
 ✕ 38 ἐάντ' αὖ λέγω, ὅτι καὶ τυγχάνει μέγιστον ἀγαθὸν ὃν ἀνθρώπῳ τοῦτο, ἐκάστης ἡμέρας περὶ ἀρετῆς τοὺς λόγους ποιεῖσθαι καὶ τῶν ἀλλων, περὶ δὲν ὑμεῖς ἐμοῦ ἀκούετε διαλεγομένου καὶ ἐμαυτὸν καὶ ἄλλους ἐξετάζοντος, δὲ ἀνεξέταστος
 βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ, ταῦτα δὲ ἔτι ἡττον πείσεσθέ μοι λέγοντι. τὰ δὲ ἔχει μὲν οὔτως, ὡς ἔγω φημι, ὃς ἄνδρες, πείθειν δὲ οὐ ράφδιον. καὶ ἔγὼ ἀμα οὐκ εἴθισμαι ἐμαυτὸν ἀξιοῦν κακοῦ οὐδενός. εἰ μὲν γάρ ἦν μοι χρήματα, ἐτιμησάμην ἀν χρημάτων, ὅσα ἔμελλον ἐκτείσειν. οὐδὲν γάρ ἀν ἐβλάβην· νῦν δὲ οὐ γάρ ἐστιν, εἰ μὴ ἄρα ὅσον ἀν ἔγω δυναίμην ἐκτείσαι, τοσούτου βούλεσθέ μοι τιμῆσαι. ισως δ' ἀν δυναίμην ἐκτείσαι ὑμῖν μνᾶν ἀργυρίου· τοσούτου οὖν τιμῶμαι.

Πλάτων δὲ δε, ὃς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ Κρίτων καὶ Κριτόβουλος καὶ Ἀπολλόδωρος κελεύουσί με τριάκοντα μνῶν τιμήσασθαι, αὐτοὶ δ' ἔγγυάσθαι· τιμῶμαι οὖν τοσούτου, ἔγγυηται δὲ οὐδὲν ἔσονται τοῦ ἀργυρίου οὗτοι ἀξιόχρεω.

2.3 Dritte Rede: Schlußworte des Sokrates an die Richter

Die Richter haben nun Sokrates mit 300 : 200 Stimmen zum Tode verurteilt. Dieser spricht zuerst zu denen, die ihre Stimme gegen ihn, hierauf zu jenen, die ihre Stimme für ihn abgegeben haben (XXIX - XXX, bzw. XXXI - XXXIII). Sokrates hebt im zweiten Teil seiner Schlußworte die seltsame Rolle des Daimonions hervor, das während der gesamten Verteidigungsrede geschwiegen habe, und schließt mit einer optimistischen Einschätzung seines Schicksals und des Todes überhaupt.

38 c - 42 a

XXIX Οὐ πολλοῦ γ' ἔνεκα χρόνου, ὃς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅνομα ἔξετε καὶ αἵτιαν ὑπὸ τῶν βουλομένων τὴν πόλιν λοιδορεῖν, ὡς Σωκράτη ἀπεκτόνατε, ἄνδρα σοφόν· φήσουσι γάρ δή με σοφὸν είναι, εἰ καὶ μή είμι, οἱ βουλόμενοι οὐδὲν ὀνειδίζειν. εἰ γοῦν περιεμένατε ὀλίγον χρόνον, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἀν 5 οὐδὲν τοῦτο ἐγένετο· δρᾶτε γάρ δὴ τὴν ἡλικίαν ὅτι πόρρω ἥδη ἐστὶ τοῦ βίου, θανάτου δὲ ἔγγυς. λέγω δὲ τοῦτο οὐ πρὸς πάντας οὐδέν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐμοῦ καταψηφισαμένους
 θάνατον. λέγω δὲ καὶ τόδε πρὸς τοὺς αὐτοὺς τούτους. ισως με οἰεσθε, ὃς ἄνδρες, ἀπορίᾳ λόγων ἔαλωκέναι τοιούτων, οἵς ἀν οὐδέν ἔπεισα, εἰ δημην δεῖν ἀπαντα ποιεῖν καὶ λέγειν, ὡστε ἀποφυγεῖν τὴν δίκην. πολλοῦ γε δεῖ. ἀλλ' ἀπορίᾳ μὲν 5 ἔαλωκα, οὐ μέντοι λόγων, ἀλλὰ τόλμης καὶ ἀναισχυντίας καὶ τοῦ ἐθέλειν λέγειν πρὸς οὐδέν τοιαῦτα, οἵς ἀν οὐδὲν ἥδιστα ἦν ἀκούειν - θρηνοῦντός τέ μου καὶ ὀδυρομένου καὶ ἄλλα ποιοῦντος καὶ λέγοντος πολλὰ καὶ ἀνάξια ἐμοῦ, ὡς ἔγώ

φημι, οῖσα δὴ καὶ εἴθισθε ὑμεῖς τῶν ἄλλων ἀκούειν. ἀλλὰ ὁ ὅτε
τότε ὡήθην δεῖν ἔνεκα τοῦ κινδύνου πρᾶξαι οὐδὲν ἀνελεύ-
θερον, οὔτε νῦν μοι μεταμέλει οὕτως ἀπολογησαμένῳ, ἀλλὰ
πιὸν μᾶλλον αἱροῦμαι δῆδε ἀπολογησάμενος τεθνάναι ἦ
ἔκείνως ζῆν. οὔτε γάρ ἐν δίκῃ οὔτ' ἐν πολέμῳ οὔτ' ἐμὲ οὔτ'
ἄλλον οὐδένα δεῖ τοῦτο μηχανᾶσθαι, ὅπως ἀποφεύξεται πᾶν
ποιῶν θάνατον. καὶ γάρ ἐν ταῖς μάχαις πολλάκις δῆλον
γίγνεται, δῆτι τό γε ἀποθανεῖν ἄν τις ἔκφύγοι καὶ ὅπλα
ἀφεῖς καὶ ἐφ' ἵκετείαν τραπόμενος τῶν διωκόντων· καὶ ἄλλαι
μηχαναὶ πολλάκις εἰσὶν ἐν ἔκάστοις τοῖς κινδύνοις, ὡστε
διαφεύγειν θάνατον, ἐάν τις τολμᾷ πᾶν ποιεῖν καὶ λέγειν.
ἀλλὰ μὴ οὐ τοῦτ' ἦ χαλεπόν, δὲ ἄνδρες, θάνατον ἐκφυγεῖν,
ἀλλὰ πιὸν χαλεπώτερον πονηρίαν· θάττον γάρ θανάτου
θεῖ. καὶ νῦν ἐγὼ μὲν ἀτε βραδὺς ὕν καὶ πρεσβύτης ὑπὸ τοῦ
βραδυτέρου ἄλλων, οἵ δὲ ἐμοὶ κατήγοροι ἀτε δεινοὶ καὶ
δῆεις ὅντες ὑπὸ τοῦ θάττονος, τῆς κακίας. καὶ νῦν ἐγὼ μὲν
ἀπειμι ὑφ' ὑμῶν θανάτου δίκην ὀφλών, οὔτοι δὲ ὑπὸ τῆς
ἀληθείας ὡφληκότες μοχθηρίαν καὶ ὀδικίαν. καὶ ἔγωγε τῷ
τιμήματι ἐμμένω καὶ οὔτοι. ταῦτα μὲν που ἴσως οὕτως καὶ
ἔδει σχεῖν, καὶ οἷμαι αὐτὰ μετρίως ἔχειν.

xxx Τὸ δὲ δὴ μετὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ ὑμῖν χρησιμῷδῆσαι, δὲ
καταψηφισάμενοί μου· καὶ γάρ εἰμι ἥδη ἐνταῦθα, ἐν φῷ
μάλιστα ἀνθρωποι χρησιμῷδοῦσιν, ὅταν μέλλωσιν ἀποθανεῖ-
σθαι. φημὶ γάρ, δὲ ἄνδρες, οἵ ἐμὲ ἀπεκτόνατε, τιμωρίαν
ὑμῖν ἥξειν εὐθὺς μετὰ τὸν ἔμὸν θάνατον πιὸν χαλεπωτέραν
νὴ Δία ἦ οἵαν ἐμὲ ἀπεκτόνατε· νῦν γάρ τοῦτο εἰργασθε
οἰόμενοι μὲν ἀποαλλάξεσθαι τοῦ διδόναι ἔλεγχον τοῦ βίου,
τὸ δὲ ὑμῖν πιὸν ἐναντίον ἀποβήσεται, ὡς ἐγώ φημι. πλείους
ἔσονται ὑμᾶς οἵ ἐλέγχοντες, οὓς νῦν ἐγὼ κατεῖχον, ὑμεῖς δὲ
οὐκ ἥσθάνεσθε· καὶ χαλεπώτεροι ἔσονται, δσφ νεώτεροι εἰσιν,
καὶ ὑμεῖς μᾶλλον ἀγανακτήσετε. εἰ γάρ οἴεσθε ἀποκτείνοντες
ἀνθρώπους ἐπισχήσειν τοῦ δνειδίζειν τινὰ ὑμῖν, δτι οὐκ
ὅρθῶς ζῆτε, οὐ καλῶς διανοεῖσθε· οὐ γάρ ἔσθ' αὔτη ἦ
ἀποαλλαγὴ οὔτε πάνυ δυνατή οὔτε καλή, ἀλλὰ ἔκείνη καὶ
καλλίστη καὶ ῥάστη, μὴ τοὺς ἄλλους κολούειν, ἀλλὰ ἔαυτὸν

παρασκευάζειν, ὅπως ἔσται ὡς βέλτιστος. ταῦτα μὲν οὖν
ὑμῖν τοῖς καταψηφισαμένοις μαντευσάμενος ἀποαλλάττομαι.

ΑΠΚΙ Τοῖς δὲ ἀποψηφισαμένοις ἥδεως ἄν διαλεχθείην ὑπὲρ τοῦ
γεγονότος τουτού πράγματος, ἐν φῷ οἵ ἀρχοντες ἀσχολίαν
ἄγουσι καὶ οὕπω ἔρχομαι οἵ ἐλθόντα με δεῖ τεθνάναι. ἀλλὰ
μοι, δὲ ἄνδρες, παραμείνατε τοσοῦτον χρόνον· οὐδὲν γάρ
κωλύει διαμυθολογῆσαι πρός ἀλλήλους, ἔως ἔξεστιν. ὑμῖν
γάρ ὡς φίλοις οὔσιν ἐπιδεῖξαι ἐθέλω τὸ νυνὶ μοι ἔμβεβηκός
τί ποτε νοεῖ. ἐμοὶ γάρ, δὲ ἄνδρες δικασταί – ὑμᾶς γάρ
δικαστάς καλῶν ὄρθῶς ἀν καλοίην – θαυμάσιόν τι γέγονεν.
ἡ γάρ εἰωθύσα μοι μαντικὴ ἦ τοῦ δαιμονίου ἐν μὲν τῷ πρόσ-
θεν χρόνῳ παντὶ πάνυ πυκνὴ ἀεὶ ἦν καὶ πάνυ ἐπὶ σμικροῖς
ἐναντιουμένη, εἰ τι μέλλοιμι μὴ ὄρθως πράξειν. νυνὶ δὲ
ἔμβεβηκέ μοι, ἀπερ δρᾶτε καὶ αὔτοί, ταυτὶ δὲ γε δὴ οἴηθείη
ἄν τις καὶ νομίζεται ἔσχατα κακῶν εἶναι· ἐμοὶ δὲ οὔτε ἔξιόντι
ἔωθεν οἰκοθεν ἡναντιώθη τὸ τοῦ θεοῦ σημεῖον, οὔτε ἡνίκα
ἀνέβαινον ἐνταυθοὶ ἐπὶ τὸ δικαστήριον, οὔτε ἐν τῷ λόγῳ
οὐδαμοῦ μέλλοντί τι ἔρειν. καίτοι ἐν ἄλλοις λόγοις πολλαχοῦ
δὴ με ἐπέσχε λέγοντα μεταξύ· νῦν δὲ οὐδαμοῦ περὶ αὐτὴν
τὴν πρᾶξιν οὔτ' ἐν ἔργῳ οὐδενὶ οὔτ' ἐν λόγῳ ἡναντιώται
μοι. τί οὖν αἴτιον εἶναι ὑπολαμβάνω; ἐγὼ ὑμῖν ἔρω·
κινδυνεύει γάρ μοι τὸ ἔμβεβηκός τοῦτο ἀγαθὸν γεγονέναι,
καὶ οὐκ ἔσθ' ὅπως ὑμεῖς ὄρθως ὑπολαμβάνομεν, δσοι οἰόμεθα
κακὸν εἶναι τὸ τεθνάναι. μέγα μοι τεκμήριον τούτου γέγονεν·
οὐ γάρ ἔσθ' ὅπως οὐκ ἡναντιώθη ἦν μοι τὸ εἰωθός σημεῖον,
εἰ μή τι ἔμελλον ἐγὼ ἀγαθὸν πράξειν.

~~XVII~~ Ἐννοήσωμεν δὲ καὶ τῆδε, ὡς πολλὴ ἐλπίς ἔστιν ἀγαθὸν αὐτὸν εἶναι. δυοῖν γάρ θάτερόν ἔστιν τὸ τεθνάναι· ἢ γάρ 5 οἵον μηδὲν εἶναι μηδὲ αἰσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν τεθνεῶτα, ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα καὶ μετοίκησις τῇ ψυχῇ τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἰσθησίς ἔστιν, ἀλλ’ οἴον σπουδής, ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ’ ὅναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἀν εἴη ὁ θάνατος – ἐγὼ γάρ ἀν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα, ἐν τῇ οὔτω κατέδαρθν, ωστε μηδὲ ὅναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτη τῇ νυκτὶ δέοι 5 σκεψάμενον εἴπειν, πόσας ἄμεινον καὶ ἥδιον ἡμέρος καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ, οἶμαι ἀν μὴ ὅτι ἴδιώτην τινά, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἀν εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας e ἡμέρας καὶ νύκτας – εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἔστιν, κέρδος ἐγωγε τέλεως· καὶ γάρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὔτω δὴ εἶναι ἢ μία νύξ eī δ’ αὖ οἴον ἀποδημῆσαι ἔστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἔστιν τὰ 5 λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσιν ἀπαντεῖς οἱ τεθνεῶτες, τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη ἀν, ὃ ἄνδρες δικαστάι; εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς Ἀιδου, ἀπαλλαγεῖς τουτωνὶ τῶν φασκόντων 41 δικαστῶν εἶναι, εὐρήσει τοὺς ὡς ἀληθῶς δικαστάς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε καὶ Ῥαδάμανθυς καὶ Αἰακὸς καὶ Τριπτόλεμος καὶ ἄλλοι οἱ δοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ὅρα φαύλη ἀν εἴη ἢ ἀποδημία; 5 ἢ αὖ Ὁρφεῖ ἔντελονέσθαι καὶ Μουσαίῳ καὶ Ἡσιόδῳ καὶ Ὄμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἀν τις δέξαιτ’ ἀν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν γάρ πολλάκις ἔθέλω τεθνάναι, εἰ ταῦτ’ ἔστιν ἀληθῆ. ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστή ἀν εἴη ἢ διατριβὴ αὐτόθι, ὅπότε ἐντύχοιμι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν διὰ κρίσιν ἀδικον τέθνηκεν, ἀντιπαραβάλλοντι τὰ ἐμαυτοῦ πάθη πρὸς τὰ ἐκείνων – ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐκ ἀν ἀηδές εἴη – καὶ δὴ τὸ μέγιστον, τοὺς ἐκεῖ ἔξετάζοντα καὶ 5 ἔρευνδντα ὥσπερ τοὺς ἐνταῦθα διάγειν, τίς αὐτῶν σοφός ἔστιν καὶ τίς οἴεται μέν, ἔστιν δ’ οὐ. ἐπὶ πόσῳ δ’ ἀν τις, ὃ ἄνδρες δικαστάι, δέξαιτο ἔξετάσαι τὸν ἐπὶ Τροίαν ἀγαγόντα τὴν πολλὴν στρατιὰν ἢ Ὄδυσσεα ἢ Σίσυφον, ἢ c ὄλλους μυρίους ἀν τις εἴποι καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οἵς ἐκεῖ διαλέγεσθαι καὶ ξυνεῖναι καὶ ἔξετάζειν ἀμήχανον ἀν εἴη εὐδαιμονίας; πάντως οὐ δήπου τούτου γε ἔνεκα οἱ ἐκεῖ ἀποκτείνουσι· τά τε γάρ ἄλλα εὐδαιμονέστεροι εἰσιν οἱ 5 ἐκεῖ τῶν ἐνθάδε, καὶ ἥδη τὸν λοιπὸν χρόνον ἀθάνατοι εἰσιν, εἴπερ γε τὰ λεγόμενα ἀληθῆ.

~~XVIII~~ Ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς χρή, ὃ ἄνδρες δικαστάι, εὐέλπιδας εἶναι πρὸς τὸν θάνατον, καὶ ἐν τι τοῦτο διανοεῖσθαι ἀληθές, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακὸν οὐδὲν οὔτε ζῶντι οὔτε τελευτήσαντι, οὐδὲ ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τούτου πράγματα· οὐδὲ τὰ ἐμάτην ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γέγονεν, ἀλλὰ μοι δῆλον ἔστι τοῦτο, ὅτι ἥδη τεθνάναι καὶ ἀπηλλάχθαι πραγμάτων βέλτιον ἦν μοι. διὰ τοῦτο καὶ ἐμὲ οὐδαμοῦ ἀπέτρεψεν τὸ σημεῖον, καὶ ἐγωγε τοῖς καταψηφισαμένοις μου καὶ τοῖς κατηγόροις οὐ πάντα χαλεπαίνω. καίτοι οὐ ταύτη τῇ διανοίᾳ κατεψηφίζοντό μου καὶ κατηγόρουν, ἀλλ’ οἴδεμοι βλάπτειν τοῦτο αὐτοῖς ἀξιον μέμφεσθαι. Τοσόνδε μέντοι αὐτῶν δέομαι· τοὺς υἱεῖς μου, ἐπειδὴν ἥβήσωσι, τιμωρήσασθε, ὃ ἄνδρες, ταύτα ταῦτα λυποῦντες, ἀπέρ ἐγὼ ὑμᾶς ἐλύπουν, ἐάντι μὲν δοκῶσιν ἢ χρημάτων ἢ ἄλλου του πρότερον ἐπιμελεῖσθαι ἢ ἀρετῆς, καὶ ἐάντι δοκῶσι τι εἶναι μηδὲν ὅντες, ὀνειδίζετε αὐτοῖς, ὥσπερ ἐγὼ ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἐπιμελοῦνται διν δεῖ, καὶ οἰονται τι εἶναι ὅντες οὐδενὸς ἀξιον. καὶ ἐάν ταῦτα ποιῆτε, δίκαιαι πεποιθώς ἐγὼ ἔσομαι ύπ’ ὑμῶν αὐτός τε καὶ οἱ υἱεῖς, ἀλλὰ γάρ ἥδη ὥρα ἀπιέναι, οἷοι μὲν ἀποθανουμένω, ὑμῖν δὲ βιωσομένοις ὅπότεροι δὲ ὑμῶν ἔρχονται ἐπὶ διμειον πρᾶγμα, ἀδηλον παντὶ πλὴν ἢ τῷ θεῷ.

3. Aus dem Dialog 'Kriton':

Sokrates lehnt in einem Gespräch mit Kriton die ihm gebotene Möglichkeit, aus dem Gefängnis zu entfliehen, ab und begründet seinen Entschluß mit der Treue zu den Gesetzen seiner Stadt.—

3.1

Die Ausgangssituation: Die unveränderte seelische Verfassung des Sokrates. Kritons Fluchtplan und seine Argumente hiefür.

43 a - 46 c

~~ΣΩ.~~ Τί τηνικάδε ἀφίξαι, ὃ Κρίτων; ή οὐ πρῷ ἔτι
ἔστιν; KP. Πάνυ μὲν οὖν. ΣΩ. Πηγίκα μάλιστα;
KP. Ὁρθρος βαθύς. ΣΩ. Θαυμάζω, δπως ἡθέλησέ 5
σοι ὃ τοῦ δεσμωτηρίου φύλαξ ὑπακοῦσαι.

KP. Συνήθης ἡδη μοί ἔστιν, ὃ Σώκρατες, διὰ τὸ πολ-
λάκις δεῦρο φοιτᾶν, καὶ τι καὶ εὐεργέτηται οὐπ' ἐμοῦ.

ΣΩ. Ἀρτὶ δὲ ἥκεις ἡ πάλαι; (X) KP. Ἐπιεικῶς πάλαι.

ΣΩ. Είτα πῶς οὐκ εὐθὺς ἐπήγειράς με, ἀλλὰ σιγῇ
παρακάθησαι;

KP. Οὐ μὰ τὸν Δία, ὃ Σώκρατες, οὐδ' ἂν αὔτὸς ἡθελον
ἐν τοσαύτῃ τε ἀγρυπνίᾳ καὶ λύπῃ εἰναι. ἀλλὰ καὶ σοῦ
πάλαι θαυμάζω αἰσθανόμενος, ὃς ἡδέως καθεύδει· καὶ
ἐπίτηδές σε οὐκ ἥγειρον, ίνα ὡς ἡδιστα διάγης. καὶ
πολλάκις μὲν δὴ σε καὶ πρότερον ἐν παντὶ τῷ βίῳ εὐδαι-
μόνισα τοῦ τρόπου, πολὺ δὲ μάλιστα ἐν τῇ νυνὶ παρ-
εστώσῃ συμφορᾷ, ὃς ῥαδίως αὔτὴν καὶ πράως φέρεις.
ΣΩ. Καὶ γάρ ἂν, ὃ Κρίτων, πλημμελές εἴη ἀγανακτεῖν
τηλικοῦτον ὄντα, εἰ δεῖ ἡδη (X) τελευτᾶν.

KP. Καὶ ἄλλοι, ὃ Σώκρατες, τηλικοῦτοι ἐν τοιαύταις
συμφοραῖς ἀλίσκονται, ἀλλ' οὐδὲν αὔτοὺς ἐπιλύεται ἡ
ἥλικία τὸ μὴ οὐχὶ ἀγανακτεῖν τῇ παρούσῃ τύχῃ.

ΣΩ. Ἐστι ταῦτα. ἀλλὰ τί δὴ οὗτο πρῷ ἀφίξαι;

KP. Ἀγγελίαν, ὃ Σώκρατες, φέρων χαλεπήν, οὐ σοί, 5
ώς ἐμοὶ φαίνεται, ἀλλ' ἐμοὶ καὶ τοῖς σοῖς ἐπιτηδείοις
πᾶσιν καὶ χαλεπήν καὶ βαρεῖαν, ἦν ἔγώ, ὃς ἐμοὶ δοκῶ,
ἐν τοῖς βαρύτατ' ἂν ἐνέγκαιμι.

ΣΩ. Τίνα ταύτην; ἢ τὸ πλοῖον ἀφίκται ἐκ Δήλου, οὐ
δεῖ (X) ἀφικομένου τεθνάναι με;

KP. Οὕτοι δὴ ἀφίκται, ἀλλὰ δοκεῖ μέν μοι ἥξειν τήμερον,
ἔξ ὧν ἀπαγγέλλουσιν ἥκοντές τινες ἀπὸ Σουνίου καὶ
καταλιπόντες ἔκει αὐτό. δῆλον οὖν ἐκ τούτων τῶν
ἀγγελιῶν, ὅτι ἥξει τήμερον, καὶ ἀνάγκη δὴ εἰς αὔριον 5
ἔσται, ὃ Σώκρατες, τὸν βίον σε τελευτᾶν.

ΣΩ. Ἄλλ', ὃ Κρίτων, τύχῃ ἀγαθῇ. εἰ ταύτῃ τοῖς
θεοῖς φίλοιν, ταύτῃ ἔστω. οὐ μέντοι οἷμαι ἥξειν αὔτὸ-
~~τηλικοῦτοι~~ τήμερον. KP. Πόθεν τοῦτο τεκμαίρει;

ΣΩ. Ἔγώ σοι ἐρῶ. τῇ γάρ που ύστεραίᾳ δεῖ με ἀπο-
θνήσκειν ἢ ἢ ἂν ἐλθῃ τὸ πλοῖον.

KP. Φασί γέ τοι δὴ οἱ τούτων κύριοι.

ΣΩ. Οὐ τοίνυν τῆς ἐπιούστης ἡμέρας οἷμαι αὐτὸς ἥξειν, 5
ἀλλὰ τῆς ἐτέρας. τεκμαίρομαι δὲ ἐκ τινος ἐνυπνίου, ὃ
ἐώρακα ὀλίγον πρότερον ταύτης τῆς νυκτός· καὶ κιν-
δυνεύεις ἐν καιρῷ τινι οὐκ ἐγεῖραί με.

KP. Ἡν δὲ δὴ τί τὸ ἐνύπνιον; ΣΩ. Ἐδόκει τίς μοι
γυνὴ προσελθοῦσα καλὴ καὶ εὐειδής, λευκὰ ίμάτια
ἔχουσα, καλέσαι με (X) καὶ εἰπεῖν· ὃ Σώκρατες,

‘ἥματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίθωλον ίκοιο’ (Ilias IX, 363)

KP. Ἀτοπον τὸ ἐνύπνιον, ὃ Σώκρατες.

ΣΩ. Ἐναργές μὲν οὖν, ὃς γέ μοι δοκεῖ, ὃ Κρίτων.

ΚΡ. Λίσαν γε, ώς ἔοικεν. ἀλλ', ωδαιμόνιε Σώκρατες, 5
ἔτι καὶ νῦν ἐμοὶ πείθου καὶ σώθητι· ώς ἐμοί, ἐὰν σὺ
ἀποθάνῃς, οὐ μία συμφορά ἔστιν, ἀλλὰ χωρὶς μὲν τοῦ
ἐστερῆσθαι τοιούτου ἐπιτηδείου, οἷον ἐγὼ οὐδένα μή
ποτε εὔρήσω, ἔτι δὲ καὶ πολλοῖς δόξω, οἱ ἐμὲ καὶ σὲ μὴ
σαφῶς ἴστασιν, ώς οἶός τ' ὃς ὡν σε σώζειν, εἰ ἡθελον
ἀναλίσκειν χρήματα, ἀμελῆσαι. καί τοι τίς διν αἰσχίων
εἴη ταύτης δόξα η δοκεῖν χρήματα περὶ πλείονος ποιεῖ-
σθαι η φίλους; οὐ γάρ πείσονται οἱ πολλοί, ώς σὺ
αὐτὸς οὐκ ἡθέλησας ἀπιέναι ἐνθένδε ήμῶν προθυμου- 5

ΣΩ. Ἀλλὰ τί ήμιν, ωδαιρίε Κρίτων, οὗτω τῆς τῶν
πολλῶν δόξης μέλει; οἱ γάρ ἐπιεικέστατοι, ών μᾶλλον
ἄξιον φροντίζειν, ήγήσονται αὐτὰ οὐτώ πεπράχθαι,
ῶσπερ δι πραχθῆ.

ΚΡ. Ἀλλ' ὁρᾶς δὴ ὅτι ἀνάγκη, ωδαιρατες, καὶ τῆς τῶν πολλῶν δόξης μέλειν. αὐτὰ δὲ δῆλα τὰ παρόντα νῦν ὅτι οἱοί τ' εἰσὶν οἱ πολλοί οὐ τὰ σμικρότατα τῶν κακῶν ἔξεργαζεσθαι
ἀλλὰ τὰ μέγιστα σχεδόν, ἐάν τις ἐν αὐτοῖς διαβεβλημένος ἦ.

ΣΩ. Εἰ γάρ ὥφελον, ωδαιρατων, οἱοί τ' εἰναι οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἔργαζεσθαι, ἵνα οἱοί τ' ἡσαν καὶ ἀγαθὰ τὰ μέγιστα, καὶ καλῶς ἀν εἶχεν. νῦν δὲ οὐδέτερα οἱοί τε οὔτε γάρ φρόνιμον οὔτε ἄφρονα δυνατοὶ ποιῆσαι, ποιουσι δὲ τοῦτο δὴ ἀν τύχωσι.

ΚΡ. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἔχέτω· τάδε δέ, ωδαιρατες, εἰπέ μοι. ἀρά γε μὴ ἐμοῦ προμηθῆ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων μή, ἐάν σὺ ἐνθένδε ἔξελθης, οἱ συκοφάνται ἡμῖν πράγματα παρέχωσι ώς σὲ ἐνθένδε ἔκκλεψασι, καὶ ἀναγκασθῶμεν ἦ καὶ πᾶσαν τὴν οὐσίαν ἀποβαλεῖν ἦ συχνὰ 5
χρήματα, ἦ καὶ ἄλλο τι πρὸς τούτους παθεῖν; εἰ γάρ τι τοιούτον φοβῇς, ἔστοι αὐτὸς χαίρειν ἡμεῖς γάρ που δίκαιοι 45
ἐσμεν σώσαντές σε κιδωνεύειν τοῦτον τὸν κίνδυνον καὶ ἐάν δέη ἔτι τούτου μείζω. ἀλλ' ἐμοὶ πείθου καὶ μὴ ἄλλως ποίει. 5
ΣΩ. Καὶ ταῦτα προμηθοῦμαι, ωδαιρατων, καὶ ἄλλα πολλά.

ΚΡ. Μήτε τούννυ ταῦτα φοβοῦ—καὶ γάρ οὐδὲ πολὺ τύργνύριον ἔστω διθέλουσι λαβόντες τιὲς σῶσαι σε καὶ ἔξαγαγεῖν ἐνθένδε. ἔπειτα οὐχ ὁρᾶς τούτους τοὺς συκοφάντας ώς εὐτελεῖς, καὶ οὐδὲν ἀν δέοι ἐπ' αὐτοὺς πολλοῦ ἀργυρίου; σοὶ δὲ ὑπάρχει μὲν τὰ ἐμὰ χρήματα, ώς ἐγὼ οἶμαι, ίκανά. 5
ἔπειτα καὶ εἴ τι ἐμοῦ κηδόμενος οὐκ οἰεὶ δεῖν ἀναλίσκειν τάμα, ξένοι οὐτοι ἐνθάδε ἔτοιμοι ἀναλίσκειν] εἰς δὲ καὶ κεκόμικεν ἐπ' αὐτὸς τοῦτο ἀργύριον ίκανόν, Σιμίλας δι Θη-
βαῖος, ἔτοιμος δὲ καὶ Κέβης καὶ ἄλλοι πολλοὶ πάνω. 5
ῶστε, διπερ λέγω, μήτε ταῦτα φοβούμενος ἀποκάμης σαυτὸν σῶσαι, μήτε, δι ἔλεγες ἐν τῷ δικαστηρίῳ, δυσχερές σοι γενέσθω ὅτι οὐκ ἀν ἔχοις ἔξελθὼν ὅτι χρῆσι σαυτῷ πολ-
λαχοῦ μὲν γὰρ καὶ ἄλλοσε ὅποι ἀν ἀφίκη ἀγαπήσουσί σε· 5
ἐὰν δὲ βούλῃ εἰς Θετταλίαν λέναι, εἰσὶν ἐμοὶ ἐκεῖ ξένοι οἱ σε περὶ πολλοῦ ποιήσονται καὶ ἀσφάλειά σοι παρέξονται, ὥστε σε μηδένα λυπεῖν τῶν κατὰ Θετταλίαν.

Ἐτι δέ, ὃ Σώκρατες, οὐδὲ δίκαιόν μοι δοκεῖς ἐπιχειρεῖν πρᾶγμα, σαυτὸν προδοῦναι, ἔξὸν σωθῆναι· καὶ τοιαῦτα σπίευδεις περὶ σαυτὸν γενέσθαι, ἀπέρ ἀν καὶ οἱ ἔχθροί σου σπεύσαιεν τε καὶ ἔσπευσάν σε διαφθεῖραι βουλόμενοι. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοὺς υἱεῖς τοὺς σαυτοῦ ἔμοιγε δοκεῖς προδιδόναι, οὓς σοι ἔξὸν καὶ ~~λ~~ ἐκθρέψαι καὶ ἐκπαιδεῦσαι οἰχήσει καταλιπών, καὶ τὸ σὸν μέρος, ὅτι ἀν τύχωσι, τούτο πράξουσιν· τεύξονται δέ, ὡς τὸ εἰκός, τοιούτων οἴάπερ εἰωθεν γίγνεσθαι ἐν ταῖς ὁρφανίαις περὶ τοὺς ὁρφανούς. ἦ γάρ οὐ χρὴ ποιεῖσθαι παῖδας ἥ συνδιαταλαιπωρεῖν καὶ τρέφοντα καὶ παιδεύοντα· σὺ δέ μοι δοκεῖς τὰ ῥᾳδυμότατα αἱρεῖσθαι· χρὴ δέ, ἀπέρ ἀν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἀνδρεῖος ἔλοιτο, ταῦτα αἱρεῖσθαι, φάσκοντά γε δὴ ἀρετῆς διὰ παντὸς τοῦ βίου ἐπιμελεῖσθαι· ὡς ἔγωγε καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ~~λ~~ ἡμῶν τῶν σῶν ἐπιτηδείων αἰσχύνομαι, μὴ δόξῃ ἀπαν τὸ πρᾶγμα τὸ περὶ σὲ ἀναδρίχ τινὶ τῇ ἡμετέρᾳ πεπράχθαι, καὶ ἡ εἰσόδος τῆς δίκης εἰς τὸ δικαστήριον, ὡς εἰσῆλθεν ἔξὸν μὴ εἰσελθεῖν, καὶ αὐτὸς δ ὄγών τῆς δίκης, ὡς ἔγένετο, καὶ τὸ τελευταῖον δὴ τουτί, ὡσπερ κατάγελως τῆς πράξεως, κακίς τινὶ καὶ ἀναδρίχ τῇ ἡμετέρᾳ διαπεφευγέναι ~~λ~~ ἡμᾶς δοκεῖν, οἵτινές σε οὐχὶ ἐσώσαμεν οὐδὲ σὺ σαυτόν, οἶόν τε δὲν καὶ δυνατόν, εἴ τι καὶ μικρὸν ἡμῶν ὅφελος τινα. ταῦτα οὖν, ὃ Σώκρατες, δρα μὴ δίκα τῷ κακῷ καὶ αἰσχρά ἥ σοι τε καὶ ἡμίν. ἀλλὰ βουλεύεσθαι. μία δὲ βουλή· τῆς γάρ ἐπιούστης νυκτὸς πάντα ταῦτα δεῖ πεπράχθαι. εἰ δὲν ἔτι περιμενοῦμεν, ἀδύνατον καὶ οὐκέτι οἶόν τε. ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ, ὃ Σώκρατες, πειθοῦ μοι καὶ μηδαμῶς ἀλλως ποίει.

~~λ~~ ΣΩ. Ὡ φίλε Κρίτων, ἡ προθυμία σου πολλοῦ ἀξία, εἰ μετά τινος ὀρθότητος εἴη· εἰ δὲ μή, δσω μείζων, τοσούτῳ χαλεπωτέρα. σκοπεῖσθαι οὖν χρὴ ἡμᾶς, εἴτε ταῦτα πρακτέον εἴτε μή· ὡς ἔγω ὡν νῦν πρῶτον ἀλλὰ καὶ δει τοιοῦτος, οἷος τῶν ἐμῶν μηδενὶ ἀλλῷ πειθεῖσθαι. ἥ τῷ λόγῳ, ὃς ἀν μοι λογιζομένῳ βέλτιστος φαίνηται. τοὺς δὴ λόγους, οὓς ἔν τῷ ἐμπροσθεν ἔλεγον, οὐ δύναμαι νῦν ἐκβαλεῖν, ἐπειδή μοι ἥδε ἥ τύχη γέγονεν, ἀλλὰ σχεδόν τι ὅμοιοι φαίνονται μοι, καὶ τοὺς αὐτοὺς πρεσβεύω ~~λ~~ καὶ τιμῶ οὔστερ καὶ πρότερον· ὃν ἔὰν μὴ βελτίω ἔχωμεν λέγειν ἐν τῷ παρόντι, εὗ ἵσθι δτι οὐ μή σοι συγχωρήσω, οὐδὲν ἀν πλείω τῶν νῦν παρόντων ἥ τῶν πολλῶν δύναμις ὡσπερ παῖδας ἡμᾶς μορμολύττηται, δεσμούς καὶ θανάτους ἐπιπέμπουσα καὶ χρημάτων ~~λ~~ ἀφαιρέσεις. πῶς οὖν ἀν μετριώτερα σκοπούμενος εἴη;

Die Gegenargumente des Sokrates: es komme bei allem Tun nicht auf die Meinung der Leute schlechthin, sondern auf die des jeweils Sachverständigen an. Hier geht es um die Frage, die Sokrates selbst zu stellen und zu beantworten hat: Ist es gerecht oder ungerecht, zu fliehn und das Gerichtsurteil der Athener nicht anzuerkennen?

48 c - 50 a

ΣΩ. Οὐκοῦν ἐκ τῶν δμολογουμένων τοῦτο σκεπτέον, πότερον δίκαιον ἐμὲ ἐνθένδε πειράσθαι ἔξιναι μὴ ~~ἀ~~ ἀφιέντων Ἀθηναίων ἢ οὐ δίκαιον· καὶ ἔὸν μὲν φαίνηται δίκαιον, πειρώμεθα, εἰ δὲ μή, ἔωμεν. ~~Ἄ~~ δὲ σὺ λέγεις τὰς σκέψεις περὶ τε ἀναλώσεως χρημάτων καὶ δόξης καὶ παίδων τροφῆς, μὴ ὡς ἀληθῶς ταῦτα, ὃ Κρίτων, σκέμματα ἢ τῶν ῥᾳδίων ἀποκτιννύντων καὶ ἀναβιωσκομένων γ' ὅν, εἰ οἴοι τ' ἦσαν, οὐδενὶ σὺν νῷ, τούτων τῶν πολλῶν. ἡμῖν δ', ἐπειδὴ δὲ λόγος οὔτως αἴρει, μὴ οὐδὲν ἄλλο σκεπτέον ἢ ἢ ὅπερ νῦν δὴ ἐλέγομεν, πότερον δίκαια πράξομεν καὶ χρήματα τελοῦντες τούτοις τοῖς ἐμὲ ~~Ἀ~~ ἐνθένδε ἔξαρσουσι καὶ χάριτας, καὶ αὐτοὶ ἔξαρσοντές τε καὶ ἔξαρσομενοι, ἢ τῇ ἀληθείᾳ ἀδικήσομεν πάντα ταῦτα ποιοῦντες· καν φαινώμεθα ἀδικαούτα ἐργαζόμενοι, μὴ οὐ δέῃ ὑπολογίεσθαι οὔτ' εἰ ἀποθνήσκειν δεῖ παραμένοντας καὶ ἡσυχίαν ἔγοντας, οὔτε ἄλλο δτιοῦν πάσχειν πρὸ τοῦ ἀδικεῖν. ΚΡ. Καλῶς μὲν μοι δοκεῖ λέγειν, ὃ Σώκρατες. ὅρα δέ, τί δρῶμεν.

ΣΩ. Σκοπῶμεν, ὃ ἀγαθό, κοινῆ, καὶ εἴ πη ἔχεις ἀντιλέγειν ἐμοῦ λέγοντος, ἀντίλεγε, καὶ σοι πείσομαι· εἰ δὲ ~~Α~~ μή, παῦσαι ἥδη, ὃ μακάριε, πολλάκις μοι λέγων τὸν αὐτὸν λόγον, ὡς χρή ἐνθένδε ἀκόντων Ἀθηναίων ἐμὲ ἀπιέναι· ὡς ἔγω περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι πείσας σε ταῦτα πράττειν, ἀλλὰ μὴ ἀκοντος. ὅρα δέ δὴ τῆς σκέψεως τὴν ἀρχήν, ἐάν σοι ἵκανως λέγηται, καὶ πειρῶ ἀποκρίνεσθαι τὸ ~~Ἀ~~ ἐρωτώμενον, ἢ ἂν μάλιστα οἴη.

ΚΡ. Ἀλλὰ πειράσομαι.

ΣΩ. Οὐδενὶ τρόπῳ φαμέν ἐκόντας ἀδικητέον εἶναι, ἢ τινι μὲν ἀδικητέον τρόπῳ, τινὶ δὲ οὔ; ἢ οὐδαμῶς τό γε ἀδικεῖν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε καλόν, ὡς πολλάκις ἡμῖν καὶ ἐν τῷ ἐμπροσθεν χρόνῳ ὡμολογήθη; ἢ πᾶσαι ἡμῖν ἐκεῖναι αἱ πρόσθεν δμολογίαι ἐν ταῖσδε ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις ἐκκεχυμέναι εἰσίν, καὶ πάλαι, ὃ Κρίτων, ὅρα τηλικοίδε γέροντες ἀνδρες πρὸς ἀλλήλους σπουδῇ ~~Α~~ διαλεγόμενοι ἐλάθομεν ἡμᾶς αὐτούς παίδων οὐδὲν διαφέροντες; ἢ παντὸς μᾶλλον οὔτως ἔχει, ὥσπερ τότε ἐλέγετο ἡμῖν, εἴτε φασὶν οἱ πολλοὶ εἴτε μή, καὶ εἴτε δεῖ ἡμᾶς ἔτι τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν εἴτε καὶ πρατότερα, ὅμως τό γε ἀδικεῖν τῷ ἀδικοῦντι καὶ κακὸν καὶ αἰσχρὸν τυγχάνει ὅν παντὶ τρόπῳ; φαμὲν ἢ οὔ; ΚΡ. Φαμέν. ΣΩ. Οὐδαμῶς ὅρα δεῖ ἀδικεῖν. ΚΡ. Οὐ δῆτα.

ΣΩ. Οὐδὲ ἀδικούμενον ὅρα ἀνταδικεῖν, ὡς οἱ πολλοὶ οἰονται, ἐπειδὴ γε οὐδαμῶς δεῖ ~~Α~~ ἀδικεῖν. ΚΡ. Οὐ φαίνεται. ΣΩ. Τί δέ δή; κακουργεῖν δεῖ, ὃ Κρίτων, ἢ οὔ; ΚΡ. Οὐ δεῖ δήπου, ὃ Σώκρατες. ΣΩ. Τί δέ; ἀντικακουργεῖν κακῶς πάσχοντα, ὡς οἱ πολλοὶ φασὶν, δίκαιον ἢ οὐ δίκαιον;

48

5

5

49

5

6

5

5

II

526

KP. Ούδαμῶς. ΣΩ. Τὸ γάρ που κακῶς ποιεῖν ἀνθρώπους τοῦ ἀδικεῖν οὔδεν διαφέρει. KP. Ἀληθῆ λέγεις.
ΣΩ. Οὔτε ἄρα ἀνταδικεῖν δεῖ οὔτε κακῶς ποιεῖν οὔδενα ἀνθρώπων, οὐδ' ἂν ὅτιοῦν πάσχῃ ὑπ' αὐτῶν. καὶ ὅρα, ὃ Κρίτων, ταῦτα καθομολογῶν, ὅπως μὴ παρὰ ~~δέ~~ δόξαν όμολογῆς. οἶδα γάρ, ὅτι ὀλίγοις τισὶ ταῦτα καὶ δοκεῖ καὶ δόξει. οἵσι οὖν οὕτω δέδοκται καὶ οἴσ μή, τούτοις οὐκ ἔστι κοινὴ βουλή, ἀλλὰ ἀνάγκη τούτους ἀλλήλων καταφρονεῖν, ὁρῶντας τὰ ἀλλήλων βουλεύματα. σκόπει δὴ οὖν καὶ σὺ εὖ μάλα, πότερον κοινωνεῖς καὶ ~~ζ~~ συνδοκεῖ σοι καὶ ἀρχώμεθα ἐντεῦθεν βουλευόμενοι, ὡς οὔδεποτε ὁρθῶς ἔχοντος οὔτε τοῦ ἀδικεῖν οὔτε τοῦ ἀνταδικεῖν οὔτε κακῶς πάσχοντα ἀμύνεσθαι ἀντιδρῶντα κακῶς· ἢ ἀφίστασαι καὶ οὐ κοινωνεῖς τῆς ὁρχῆς; ἐμοὶ ~~δέ~~ μὲν γάρ καὶ πάλαι οὕτω καὶ νῦν ἔτι δοκεῖ, σοὶ δὲ εἰ πῃ ἀλλή δέδοκται, λέγε καὶ δίδασκε. εἰ δ' ἔμμενεις τοῖς πρόσθε, τὸ μετὰ τοῦτο ἄκουε.

KP. Ἀλλ' ἔμμενω τε καὶ συνδοκεῖ μοι· ἀλλὰ λέγε.

ΣΩ. Λέγω δὴ αὖ τὸ μετὰ τοῦτο, μᾶλλον δ' ἐρωτῶ. ~~ζ~~ πότερον ἂν τις όμολογήσῃ τῷ δίκαιᾳ ὅντα ποιητέον ἢ ἔξαπατητέον; KP. Ποιητέον.

ΣΩ. Ἐκ τούτων δὴ ἀθρει. ἀπιόντες ἐνθένδε ἡμεῖς μὴ πείσαντες τὴν ~~δέ~~ πόλιν πότερον κακῶς τινας ποιοῦμεν, καὶ ταῦτα οὓς ἥκιστα δεῖ, ἢ οὐ; καὶ ἔμμενομεν οἵς ώμολογήσαμεν δικαίοις οὖσιν ἢ οὐ;

KP. Οὐκ ἔχω, ὃ Σώκρατες, ὀποκρίνασθαι πρὸς δέρωτῆς· οὐ γάρ ἐννοῶ.

3.3

Die personifizierten Gesetze der Polis sprechen zu Sokrates und führen – im Gegensatz zur Rede Kritons – jene ausschlaggebenden ethischen Gesichtspunkte an, die Sokrates zum Bleiben bestimmten. 50

50 b - 52 a, 54 b - e

ΣΩ. ~~Ζεὺς~~. Ἀλλ' ὥδε σκόπει. εἰ μέλλουσιν ἡμῖν ἐνθένδε εἴτε ἀποδιδράσκειν, εἴθ' ὅπως δεῖ ὀνομάσαι τοῦτο, ἐλθόντες οἱ νόμοι καὶ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἐπιστάντες ἔροιντο· εἰπέ μοι, ὃ Σώκρατες, τί ἐν νῷ ἔχεις ποιεῖν; ἀλλο τι ἢ τούτῳ τῷ ἔργῳ, φῶ ἐπιχειρεῖς, διανοεῖ τούς τε νόμους ~~δέ~~ ἡμᾶς ἀπολέσαι καὶ σύμπασαν τὴν πόλιν τὸ σὸν μέρος; ἢ δοκεῖ σοι οἰόν τε ἔτι ἐκείνην τὴν πόλιν εἶναι καὶ μὴ ἀνατετράφθαι, ἐν ἢ ἂν αἱ γενύμεναι δίκαιη μηδὲν ἰσχύουσιν, ἀλλὰ ὑπὸ ἴδιωτῶν ἄκυροί τε γίγνωνται καὶ διαφεύρωνται; τί ἔροῦμεν, ὃ Κρίτων, πρὸς ταῦτα καὶ ~~ζ~~ ἀλλα τοιαῦτα; πολλὰ γάρ ἂν τις ἔχοι, ἀλλως τε καὶ ὥρτωρ, εἰπεῖν ὑπὲρ τούτου τοῦ νόμου ἀπολλυμένου, δῆς τὰς δίκας τὰς δικασθείσας προστάττει κυρίας εἶναι. ἢ ἔροῦμεν πρὸς αὐτούς, διτι δίκει, ~~δέ~~ γάρ ἡμᾶς ἢ πόλις καὶ οὐκ ὁρθῶς τὴν δίκην ἔκρινεν; ταῦτα ἢ τί ἔροῦμεν; KP. Ταῦτα νῇ Δία, ὃ Σώκρατες.

II

5 27

ΣΩ. Τί οὖν, ἀν εἴπωσιν οἱ νόμοι· Ὡς Σώκρατες, ή καὶ ταῦτα ὀμολόγητο ἡμῖν τε καὶ σοὶ, η ἐμμένειν ταῖς ⁵ δίκαιαις αἰς ἀν ἡ πόλις δικάζῃ; εἰ οὖν αὐτῶν θαυμάζοιμεν λεγόντων, ίσως ἀν εἴποιεν, ὅτι Ὡς Σώκρατες, μὴ θαύμαζε τὰ λεγόμενα, ἀλλ ἀποκρίνου, ἐπειδὴ καὶ εἰωθας χρῆσθαι τῷ ἔρωτάν τε καὶ ἀποκρίνεσθαι. φέρε γάρ, τί ἐγκαλῶν ~~DX~~ ἡμῖν καὶ τῇ πόλει ἐπιχειρεῖς ἡμᾶς ἀπολλύαι; οὐ πρῶτον μέν σε ἐγεννήσαμεν ἡμεῖς, καὶ δι’ ἡμῶν ἐλαβε τὴν μητέρα σου δ πατήρ καὶ ἐφύτευσέν σε; φράσον οὖν, τούτοις ἡμῶν, τοῖς νόμοις τοῖς περὶ τοὺς γάμους, μέμφει τι, ὡς οὐ καλῶς ἔχουσιν; οὐ μέμφομαι, φαίην ἀν. ἀλλὰ τοῖς περὶ τὴν τοῦ ⁵ γενομένου τροφήν τε καὶ παιδείαν, ἐν η καὶ σὺ ἐπαιδεύθης; η οὐ καλῶς τροσέταττον ἡμῶν οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι νόμοι, παραγγέλλοντες τῷ πατρὶ τῷ σῷ σε ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν; ‘καλῶς,’ ~~DX~~ φαίην ἀν. εἰεν. ἐπειδὴ δὲ ἐγένου τε καὶ ἔξετράφης καὶ ἐπαιδεύθης, ἔχοις ἀν εἴπειν πρῶτον μὲν ὡς οὐχὶ ἡμέτερος ἡσθα καὶ ἔκγονος καὶ δοῦλος, αὐτός τε καὶ οἱ σοὶ πρόγονοι; καὶ εὶ τοῦ⁹ οὐτῶς ἔχει, δρ’ ἐξ ίσου οἵει εἰναι σοὶ τὸ δίκαιον καὶ ἡμῖν, καὶ ἀττ’ ἀν ἡμεῖς ⁵ σε ἐπιχειρῶμεν προιεῖν, καὶ σοὶ ταῦτα ἀντιποιεῖν οἵει δίκαιον εἰναι; ~~μὴ πρὸς μὲν ἄρα οὐτὶ τὸν πατέρα οὐκ ἐξ~~

ώστε λέληθέν σε, ὅτι μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἔστιν η πατρὶς καὶ σεμινότερον καὶ ἀγιώτερον ~~DX~~ καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ’ ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ σέβεσθαι δεῖ καὶ μᾶλλον ὑπείκειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν η πατέρα, καὶ η πείθειν η ποιεῖν, ἀ ἀν κελεύη, καὶ πάσχειν, ἐάν τι προστάτη παθεῖν, ήσυχίαν ἄγοντα, ἐάντε τύπτεσθαι ἐάντε ⁵ δεῖσθαι, ἐάντε εἰς πόλεμον ἄγη τρωθησόμενον η ἀποθανούμενον, ποιητέον ταῦτα, καὶ τὸ δίκαιον οὔτως ἔχει, καὶ οὐχὶ ὑπεικτέον οὐδὲ ἀναχωρητέον οὐδὲ λειπτέον τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν δικαστηρίῳ καὶ πανταχοῦ ποιητέον, ἀ ἀν κελεύη η ~~DX~~ πόλις καὶ η πατρὶς, η πείθειν αὐτήν, η τὸ δίκαιον πέφυκε, βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὅσιον οὔτε μητέρα οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἥττον τὴν πατρίδα; τί φήσομεν πρὸς ταῦτα, ως Κρίτων; ἀληθῆ λέγειν τοὺς νόμους η οὐ; ΚΡ. “Εμοιγε δοκεῖ.

ΣΩ. ‘Σκόπει τοίνυν, ως Σώκρατες,’ φαίεν ἀν ίσως οἱ νόμοι, ‘εἰ ἡμεῖς ταῦτα ἀληθῆ λέγομεν, ὅτι οὐ δίκαια ἡμᾶς ἐπιχειρεῖς δρᾶν ἀ νῦν ἐπιχειρεῖς. ἡμεῖς γάρ σε γεννήσαντες, ἐκθρέψαντες, παιδεύσαντες, μεταδόντες ἀπάντων ὃν οἴοι τ’ ἡμεν καλῶν σοὶ καὶ τοῖς ~~DX~~ ἄλλοις πᾶσιν πολίταις, ὅμως προσαγορεύομεν τῷ ἔξουσίαν πεποιηκέναι ‘Αθηναίων τῷ βουλομένῳ, ἐπειδὰν δοκιμασθῆ καὶ ἴδη τὰ ἐν τῇ πόλει πράγματα καὶ ἡμᾶς τοὺς νόμους, ως ἀν μὴ ἀρέσκωμεν ἡμεῖς, ἔξειναι λαβόντα τὰ αὐτοῦ ἀπιέναι ὅποι ἀν βούληται. καὶ οὐδεὶς ἡμῶν τῶν ⁵ νόμων ἐμποδών ἔστιν οὐδ’ ἀπαγορεύει, ἐάντε τις βούληται οὐδὲν εἰς ἀποικίαν ιέναι, εἰ μὴ ἀρέσκοιμεν ἡμεῖς τε καὶ η πόλις, ἐάντε μετοικεῖν ἄλλοσέ ποι ἐλθών, ιέναι

ἐκεῖσε ὅποι ἀν βιούληται, ἔχοντα τὰ αὐτοῦ. ὅς δ' ἀν
ὑμῶν παραμείνῃ, ὁρῶν δὲ τρόπον ἡμεῖς τάς τε
δίκας δικάζομεν καὶ τἄλλα τὴν πόλιν διοικοῦμεν, ἥδη
φαμὲν τοῦτον ὡμολογηκέναι ἔργῳ ἡμῖν ἢ ἀν ἡμεῖς κε-
λεύωμεν ποιήσειν ταῦτα, καὶ τὸν μὴ πειθόμενον τριχῇ
φαμεν ἀδικεῖν, ὅτι τε γεννηταῖς οὖσιν ἡμῖν οὐ πείθεται, ⁵
καὶ ὅτι τροφεῦσι, καὶ ὅτι ὁμολογήσας ἡμῖν πείσεσθαι
οὔτε πείθεται οὔτε πείθει ἡμᾶς, εἰ μὴ καλῶς τι ποιοῦ-
μεν, ⁵² προτιθέντων ἡμῶν καὶ οὐκ ἀγρίως ἐπιτα-
τόντων ποιεῖν ἢ ἀν κελεύωμεν, ἀλλὰ ἐφίέντων δυοῖν
θάτερα, ἢ πείθειν ἡμᾶς ἢ ποιεῖν, τούτων οὐδέτερα
ποιεῖ.

e

52

andere!

Im dazwischenliegenden Teil erinnern die Gesetze Sokrates
an seine oft bewährte Heimatliebe und geben ihm zu bedenken,
welch unrühmliche Rolle er im Falle einer Flucht im
Ausland spielen müßte. Seine Kinder müßte Sokrates übrigens
in jedem Fall der Fürsorge seiner Freunde überlassen.

’Αλλ’, ὃ Σώκρατες, πειθόμενος ἡμῖν τοῖς σοῖς τροφεῦσι
μήτε παῖδας περὶ πλείονος ποιοῦ μήτε τὸ Ιῆν μήτε ἄλλο
μηδὲν πρὸ τοῦ δικαίου, ίνα εἰς “Αἰδου ἐλθὼν ἔχης πάντα
ταῦτα ἀπολογήσασθαι τοῖς ἐκεὶ ἀρχούσιν· οὔτε γάρ ⁵
ἐνθάδε σοι φαίνεται ταῦτα πράττοντι ἀμεινον εἴναι οὐδὲ
δικαιότερον οὐδὲ ὅσιώτερον, οὐδὲ ἄλλω τῶν σῶν οὐδενί,
οὔτε ἐκεῖσε ἀφικομένῳ ἀμεινον ἔσται. ἀλλὰ νῦν μὲν ἡδικη-
μένος ἄπει, ἐάν ἀπίης, οὐχ ὑφ’ ἡμῶν τῶν ~~τούτων~~ νόμων
ἄλλα ὑπ’ ἀνθρώπων· ἐάν δὲ ἐξέλθης οὕτως αἰσχρῶς
ἀνταδικήσας τε καὶ ἀντικακουργήσας, τὰς σαυτοῦ ὁμο-
λογίας τε καὶ συνθήκας τὰς πρὸς ἡμᾶς παραβάς καὶ
κακὰ ἔργασάμενος τούτους οὓς ἡκιστα ἔδει, σαυτόν τε
καὶ φίλους καὶ πατρίδα καὶ ἡμᾶς, ἡμεῖς τέ σοι χαλε-⁵
πανοῦμεν ζῶντι, καὶ ἐκεὶ οἱ ἡμέτεροι ἀδελφοὶ οἱ ἐν
“Αἰδου νόμοι οὐκ εὐμενῶς σε ὑποδέξονται, εἰδότες, ὅτι
καὶ ἡμᾶς ἐπεχείρησας ἀπολέσαι τὸ σὸν μέρος. ἀλλὰ μή
σε πείσῃ Κρίτων ποιεῖν ἢ λέγει μᾶλλον ~~τούτῳ~~ ἢ ἡμεῖς, ^{ad}
Ταῦτα, ὃ φίλε ἔταῖρε Κρίτων, εὗ ἵσθι, ὅτι ἔγω δοκῶ
ἀκούειν, ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες τῶν αὐλῶν δοκοῦ-
σιν ἀκούειν, καὶ ἐν ἐμοὶ αὕτη ἡ τριχὴ τούτων τῶν λόγων

D

βομβεῖ καὶ ποιεῖ μὴ δύνασθαι τῶν ἄλλων ἀκούειν.⁵
ἀλλὰ ἵσθι, ὅσα γε τὰ νῦν ἐμοὶ δοκοῦντα, ἐάν λέγης
παρὰ ταῦτα, μάτην ἐρεῖς. ὅμως μέντοι εἴ τι οἴει πλέον
ποιήσειν, λέγε. ΚΡ. ’Αλλ’, ὃ Σώκρατες, οὐκ ἔχω λέγειν.
~~τούτῳ~~ ΣΩ. ”Εα τοίνυν, ὃ Κρίτων, καὶ πράττωμεν ταύτῃ,
ἐπειδὴ ταύτῃ ὁ θεός οὐφηγεῖται.

e

+ 536

- 546

4. Aus dem Dialog 'Phaidon': Sokrates' Tod im Gefängnis

Platon sucht in diesem Dialog die Unsterblichkeit der Seele im Zusammenhang mit der Ideenlehre zu erweisen. Was er diesbezüglich seinem Lehrer in den Mund legt, wird nur mit großen Einschränkungen als historisch angesehen.

Als historisch gilt dagegen die 'Rahmenhandlung': Die Freunde besuchen Sokrates am Tag seiner Hinrichtung im Gefängnis, um den letzten Tag im Leben ihres Lehrers einem gemeinsamen philosophischen Gespräch zu widmen. Schließlich werden sie Zeugen seines Todes. --

- 4.1 Gespräch zwischen Echekrates und Phaidon in Phlius (Peloponnes): Phaidon berichtet die näheren Umstände vom Tod des Sokrates.

57 a - 58 e

(57) EX. Αύτός, ως Φαίδων, παρεγένου Σωκράτει ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ, ἢ τὸ φάρμακον ἔπιεν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἢ ἄλλου του ἥκουσας; ΦΑΙΔ. Αύτός, ως Ἐχέκρατες.

57

EX. Τί οὖν δὴ ἐστιν, ἀττα εἶπεν δ ἀνήρ πρὸ τοῦ θανάτου; καὶ πῶς ἐτελεύτα; ἡδέως γάρ διὰ ἕγώ ἀκούσαιμι. καὶ γάρ οὔτε τῶν πολιτῶν Φλιασίων οὐδεὶς πάνυ τι ἐπιχωριάζει τὰ νῦν Ἀθήνας, οὔτε τις ξένος ἀφίκται χρόνου συχνοῦ ἐκεῖθεν, ὅστις διὰ ἡμίν σαφές τι ~~λέγει~~ ἀγγεῖλαι οἴος τ' ἡν περὶ τούτων, πλήν γε δὴ διὰ φάρμακον πιὼν ἀποθάνοι· τῶν δὲ ἀλλων οὐδὲν εἶχεν φράζειν.

(58) ΦΑΙΔ. Οὐδὲ τὰ περὶ τῆς δίκης ἄρα ἐπύθεσθε, διὰ τρόπου ἐγένετο;

58

EX. Ναί, ταῦτα μὲν ἡμῖν ἡγγειλέ τις, καὶ ἐθαυμάζομέν γε, διὰ πάλαι γενομένης αὐτῆς πολλῷ ὑστερον φαίνεται ἀποθανών. τί οὖν ἡν τοῦτο, ως Φαίδων;

5

ΦΑΙΔ. Τύχη τις αὐτῷ, ως Ἐχέκρατες, συνέβη· ἔτυχεν γάρ τῇ προτεραίᾳ τῆς δίκης ἡ πρύμνα ἐστεμένη τοῦ πλοίου, διὰ εἰς Δῆλον Ἀθηναῖοι πέμπουσιν.

EX. Τοῦτο δὲ δὴ τί ἐστιν;

ΦΑΙΔ. Τοῦτ' ἐστι τὸ πλοῖον, ως φασιν Ἀθηναῖοι, ἐν ω Θησεύς ποτε εἰς Κρήτην τοὺς δις ἐπτά ἐκείνους ὠχετο ~~λέγει~~ ὅτι ὅγων καὶ ἐσωσέ τε καὶ αὐτὸς ἐσώθη. τῷ οὖν Ἀπόλλωνι εὗξαντο, ως λέγεται, τότε, εἰ σωθεῖεν, ἐκάστου ἔτους θεωρίαν ἀπάξειν εἰς Δῆλον· ἡν δὴ δεὶ καὶ νῦν ἔτι ἐξ ἐκείνου κατ' ἐνισιτὸν τῷ θεῷ πέμπουσιν. ἐπειδάν οὖν ὅρξωνται τῆς θεωρίας, νόμος ἐστιν αὐτοῖς ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ καθαρεύειν τὴν πόλιν καὶ δημοσίᾳ μηδένα ἀποκτινύναι, πρὶν δὲ εἰς Δῆλόν τε ἀφίκηται τὸ πλοῖον καὶ πάλιν δεῦρο· τοῦτο δ' ἐνίστε ἐν πολλῷ χρόνῳ γίγνεται, διὰν τύχωσιν ἀνεμοὶ ἀπολαβόντες αὐτούς. ἀρχὴ ~~λέγει~~ δ' ἐστὶ τῆς θεωρίας, ἐπειδάν δὲ ιερεύς τοῦ Ἀπόλλωνος στέψῃ τὴν πρύμναν τοῦ πλοίου· τοῦτο δ' ἔτυχεν, ὡσπερ λέγω, τῇ προτεραίᾳ τῆς δίκης γεγονός. διὰ ταῦτα καὶ πολὺς χρόνος ἐγένετο τῷ Σωκράτει ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ διὰ μεταξύ τῆς δίκης τε καὶ θανάτου. EX. Τί δὲ δὴ τὰ περὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, ως Φαίδων; τί ἡν τὰ λεχθέντα καὶ πραχθέντα, καὶ τίνες οἱ παραγενόμενοι τῶν ἐπιτηδείων τῷ ἀνδρί; ἢ οὐκ εἴων οἱ ἀρχοντες παρείναι, ἀλλ' ἔρημος ἐτελεύτα φίλων; (59) ΦΑΙΔ. Οὐδαμῶς, ἀλλὰ παρῆσάν τινες καὶ πολλοί γε.

x 11

11

11

30

EX. Ταῦτα δὴ πάντα προθυμήθητι ὡς σαφέστατα
ἡμῖν ἀπαγχεῖται, εἰ μή τίς σοι ἀσχολία τυγχάνει οὖσα.
ΦΑΙΔ. Ἀλλὰ σχολάζω γε καὶ πειράσσομαι ὑμῖν διηγή-
σασθαι· καὶ γάρ τὸ μεμνῆσθαι Σωκράτους καὶ αὐτὸν ζ
λέγοντας καὶ ἄλλους ἀκούοντα ἔμοιγε δεῖ πάντων ἥδιστον.
EX. Ἀλλὰ μήν, ὡς Φαίδων, καὶ τοὺς ἀκουστομένους γε
τοιούτους ἐτέρους ἔχεις· ἀλλὰ πειρῶ ὡς ἂν δύνη ἀκρι-
βέστατα διεξελθεῖν πάντα.

ΦΑΙΔ. Καὶ μήν ἔγωγε θαυμάσια Δ ἐπαθόν παραγε-
νόμενος. οὔτε γάρ ὡς θανάτῳ πάροντα με ἀνδρὸς ἐπι-
τηδείου Ἐλεος εἰσήσῃ· εὐδαίμων γάρ μοι ἀνὴρ ἐφαίνετο,
ὅτι 'Εχέκρατες, καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν λόγων, ὡς
δίδεως καὶ γενναίως ἐτελεύτα, ὥστε μοι ἐκεῖνον παρ-
ίστασθαι μηδ' εἰς 'Αἰδους ίόντα ἀνευ θείας μοίρας ζ
ίεναι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖσε ἀφικόμενον εὗ πρόξειν, εἴπερ τις
πώποτε καὶ Δ ἄλλος. Δ οὐδὲ ταῦτα οὐδὲν πάντα.

4.2 Sokrates hat zum Abschluß seiner Gespräche einen Mythos
über den Weg der Seele ins Jenseits und über ihren dortigen
Aufenthalt erzählt. Nun gilt es, den Übergang zur Realität
dieser letzten Stunden zu finden.

115 a - 118

Δ 'Υμεῖς μὲν οὖν,' ἔφη, 'ὦ Σιμμία τε καὶ Κέβης καὶ
οἱ ἄλλοι, εἰς αὖθις ἐν τινὶ χρόνῳ ἔκαστοι πορεύεσθε·
ἐμὲ δὲ νῦν ἥδη καλεῖ, φαίη ἀνὴρ τραγικός, ἢ εἰμαρ- ζ
μένη, καὶ σχεδόν τί μοι ὅρα τραπέσθαι πρὸς τὸ λουτρόν·
δοκεῖ γάρ δὴ βέλτιον είναι λουσάμενον πιεῖν τὸ φάρ-
μακον καὶ μὴ πράγματα ταῖς γυναιξὶ παρέχειν νεκρὸν
λουσεῖν.'

Ταῦτα δὴ εἰπόντος αὐτοῦ ὁ Κρίτων· 'εἰεν,' Δ ἔφη, 'ὦ
Σώκρατες· τί δὲ τούτοις ἡ ἔμοι ἐπιστέλλεις ἢ περὶ τῶν
πατέρων ἢ περὶ ἄλλου του, ὅτι ἀν σοι ποιοῦντες ἡμεῖς
ἐν χάριτι μάλιστα ποιοῖμεν.' Δ 'ἄπειρ ἀεὶ λέγω,' ἔφη, 'ὦ ζ
Κρίτων, οὐδὲν καινότερον· ὅτι ὑμῶν αὐτῶν ἐπιμελού-
μενοι ὑμεῖς καὶ ἔμοι καὶ τοῖς ἔμοῖς καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἐν
χάριτι ποιήσετε ἀττί' ἀν ποιῆτε, καν μὴ νῦν ὀμολογή-
σητε· ἐὰν δὲ ὑμῶν αὐτῶν ἀμελῆτε καὶ μὴ θέλητε
ῶσπερ κατ' ἵχνη κατὰ τὰ νῦν τε εἰρημένα καὶ τὰ ἐν τῷ
ἔμπροσθεν χρόνῳ ζῆν, οὐδὲ ἐὰν πολλὰ ὀμολογήσητε
ἐν τῷ παρόντι καὶ σφόδρα, οὐδὲν πλέον ποιήσετε.' Δ
Δ 'ταῦτα μὲν τοίνυν προθυμησόμεθα,' ἔφη, 'οὕτω
ποιεῖν. Θάπτωμεν δέ σε τίνα τρόπον;' 'Ὄπως ἀν,' ἔφη,
'θούλησθε, ἐάνπερ γε λάβητέ με καὶ μὴ ἐκφύγω ύμᾶς.'
γελάσας δὲ ἄμα ἡσυχῇ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέψας εἶπεν· ζ
'οὐ πείθω, ὡς ἀνδρες, Κρίτωνα, ὡς ἔγώ εἰμι οὗτος Σω-
κράτης, ὃ νυνὶ διαλεγόμενος καὶ διατάττων ἔκαστον
τῶν λεγομένων, ἀλλ' οἵεται με ἐκεῖνον είναι, ὃν ὄψεται
ὄλιγον ὄστερον νεκρόν, καὶ ἐρωτᾷ Δ δή, πῶς με
θάπτῃ. ὅτι δὲ ἔγώ πάλαι πολὺν λόγον πεποίημαι, ὡς,
ἐπειδὰν πίω τὸ φάρμακον, οὐκέτι ὑμῖν παραμενῶ, ἀλλ'
οἰχήσομαι ἀπιών εἰς μακάρων δή τινας εὐδαιμονίας,
ταῦτά μοι δοκῶ αὐτῷ ἄλλως λέγειν, παραμυθούμενος ζ
ἄμα μὲν ύμᾶς, ἄμα δ' ἐμαυτόν. ἐγγυήσασθε οὖν με πρὸς

Κρίτωνα,' ἔφη, 'τὴν ἐναντίαν ἐγγύην ἡ ἡνὶ οὗτος πρὸς τοὺς δικαστὰς ἥγγυστο. οὗτος μὲν γάρ ἡ μὴν παραμενεῖν· ύμεις δὲ ἡ μὴν παραμενεῖν ἐγγυήσασθε, ἐπειδὸν ἀποθάνω, ἀλλὰ ~~ΙΧ~~ οἰχήσεσθαι ἀπιόντα, ίνα Κρίτων ῥῶν φέρη, καὶ μὴ δρῶν μου τὸ σῶμα ἡ κατιόμενον ἡ κατορυπτόμενον ἀγανακτῇ ὑπὲρ ἐμοῦ ὡς δεινὰ πάσχοντος, μηδὲ λέγῃ ἐν τῇ ταφῇ, ὡς ἡ προτίθεται Σωκράτη ἡ ἐκφέρει ἡ κατορύπτει. [εὖ γάρ οὐδεὶς], ἡ δ' ὅς, 'ὦ ἄριστε Κρίτων, τὸ μὴ καλῶς λέγειν οὐ μόνον εἰς 5 αὐτὸ τοῦτο πλημμελέσι, ἀλλὰ καὶ κακόν τι ἐμποιεῖ ταῖς ψυχαῖς. ἀλλὰ θαρρεῖν τε χρή καὶ φάναι τούμὸν σῶμα θάπτειν, καὶ θάπτειν οὔτως, ~~ΙΧ~~ δῆπος ἄν σοι φίλον ἡ καὶ μάλιστα ἥγη νόμιμον εἶναι.'

Ταῦτ' εἴπων ἐκεῖνος μὲν ἀνίστατο εἰς οἰκημά τι ὡς λουσόμενος, καὶ δὲ Κρίτων εἶπετο αὐτῷ, ἡμᾶς δὲ ἐκέλευε περιεμένομεν οὖν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς διαλεγόμενοι περὶ τῶν εἰρημένων καὶ ἀνασκοποῦντες, τοτὲ δὲ 5 αὐτὸ περὶ τῆς συμφορᾶς διεισίοντες, δῆτα ἡμῖν γεγονοῦσα εἴη, ἀτεχνῶς ἡγούμενοι ὁσπερ πατρὸς στερηθέντες διάξειν δρφανοὶ τὸν ἔπειτα βίον. ἐπειδὴ δὲ ἐλούσαστο ~~ΙΧ~~ καὶ ἡνέχθη παρ' αὐτὸν τὰ παιδία — δύο γάρ αὐτῷ υἱεῖς σμικροὶ ἡσαν, εἰς δὲ μέγας — καὶ αἱ οἰκεῖαι γυναῖκες ἀφίκοντο, ἐκεῖναις ἐναντίον τοῦ Κρίτωνος διαλεχθεῖς τε καὶ ἐπιστείλας ἀττα ἐβούλετο, τὰς μὲν γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἀπιέναι ἐκέλευσεν, αὐτὸς δὲ ἡκε παρ' ἡμᾶς, 5 καὶ ἡνὶ ἡδη ἐγγύς ἡλίου δυσμῶν χρόνον γάρ πολὺν διέτριψεν ἔνδον. ἐλθὼν δὲ ἐκαθέλετο λελουμένος, καὶ οὐ πολλὰ μετὰ ταῦτα διελέχθη, καὶ ἡκεν δὲ τῶν ἔνδεκα ὑπηρέτης καὶ στὰς παρ' αὐτόν· 'ὦ ~~ΙΧ~~ Σώκρατες,' ἔφη, 'οὐ καταγνώσομαι σοῦ ὅπερ ἀλλων καταγιγνώσκω, δῆτι μοι χαλεπαίνουσι καὶ καταρῶνται, ἐπειδὸν αὐτοῖς παραγγείλω πίνειν τὸ φάρμακον ἀναγκαίοντων τῶν ἀρχόντων. σὲ δὲ ἔγω καὶ ἀλλως ἔγνωκα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ γενναιότατον καὶ πραότατον καὶ ἄριστον ἄνδρα 5 δοντα τῶν πώποτε δεῦρο ἀφικομένων, καὶ δὴ καὶ νῦν εὖ οἰδ' ὅτι οὐκ ἐμοὶ χαλεπαίνεις, γιγνώσκεις γάρ τοὺς αἰτίους, ἀλλὰ ἐκείνοις. νῦν οὖν, οἰσθα γάρ ἡ ήλιθον ἀγγέλλων, χαῖρε τε καὶ πειρῶ ὡς ῥᾶστα ~~ΙΧ~~ φέρειν τὰ ἀναγκαῖα.' καὶ ἀμα δακρύσας μεταστρεφόμενος ἀπήγει. καὶ δὲ Σώκρατης ἀναβλέψας πρὸς αὐτόν· 'καὶ σύ,' ἔφη, 'χαῖρε, καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιήσομεν.' καὶ ἀμα πρὸς ἡμᾶς· 'ὦ δοτεῖος,' ἔφη, 'δ ἄνθρωπος· καὶ παρὰ πάντα μοι 5 τὸν χρόνον προσήγει καὶ διελέγετο ἐνίστε καὶ ἡνὶ ὀνδρῶν λῆστος, καὶ νῦν ὡς γενναίως με ἀποδακρύει. ἀλλ' ὅγε δὴ, ὦ Κρίτων, πειθώμεθα αὐτῷ, καὶ ἐνεγκάτω τις τὸ φάρμακον, εἰ τέτριπται· εἰ δὲ μή, τριψάτω δ ἄνθρωπος.' καὶ δὲ Κρίτων· 'ἀλλ' οἷμαι,' ~~ΙΧ~~ ἔφη, 'ἔγωγε, δὲ Σώκρατες, ἔτι ἡλιον εἶναι ἐπὶ τοῖς ὅρεσιν καὶ οὕπω δεδυκέναι. καὶ ἀμα ἔγω οἶδα καὶ ἀλλους πάνυ δψε πίνοντας, ἐπειδὸν παραγγελθῆ αὐτοῖς, δειπνήσαντάς τε καὶ πιόντας εὖ μάλα, καὶ συγγενομένους γ' ἐνίστε δων δν τύχωσιν ἐπιθυμοῦντες. ἀλλὰ μηδὲν ἐπείγου· ἔτι 5 γάρ ἔγχωρει.' καὶ δὲ Σώκρατης· 'εἰκότως γε,' ἔφη, 'ὦ Κρίτων, ἐκεῖνοι τε ταῦτα ποιοῦσιν, οὓς σὺ λέγεις, οἰονται γάρ κερδαίνειν ταῦτα ποιήσαντες, καὶ ἔγωγε ταῦτα εἰκότως οὐ ποιήσω· οὐδὲν γάρ οἷμαι κερδαίνειν ~~ΙΧ~~ ὀλίγον ὑστερον πιῶν ἀλλο γε ἡ γέλωτα δφλήσειν παρ' ἐμαυτῷ, γλιχόμενος τοῦ ζῆν καὶ φειδόμενος οὐδενὸς ἔτι ἐνόντος. ἀλλ' ιδι,' ἔφη, 'πείθου καὶ μὴ ἀλλως ποίει.'

116

c

117

Καὶ ὁ Κρίτων ἀκούσας ἔνευσε τῷ παιδὶ πλησίον ἐστῶτι. καὶ ὁ παῖς ἔξελθὼν καὶ συχνὸν χρόνον δια- 5 τρίψας ἤκειν ἄγων τὸν μέλλοντα δώσειν τὸ φάρμακον, ἐν κύλικι φέροντα τετριμμένον· ἵδων δὲ ὁ Σωκράτης τὸν ἀνθρωπὸν· ‘εἰεν,’ ἔφη, ‘ὦ βέλτιστε, σὺ γάρ του- των ἐπιστήμων, τί χρὴ ποιεῖν;’ ‘οὐδέν ἄλλο,’ ἔφη, ‘ἢ πιόντα περιιέναι, ἔως ἂν σου βάρος ἐν τοῖς σκέλεσι γένηται, ἔπειτα κατακεῖσθαι· καὶ οὕτως αὐτὸς ποιή- σει.’ ~~Δ~~ καὶ ἅμα ὥρεξε τὴν κύλικα τῷ Σωκράτει· καὶ δις λαβὼν καὶ μάλα ἴλεως, ὡς Ἐχέκρατες, οὐδέν δια- φθείρας οὔτε τοῦ χρώματος οὔτε τοῦ προσώπου, ἀλλ’, ὡσπερ εἰώθει, ταυρηδὸν ὑποβλέψας πρὸς τὸν ἀνθρωπό- 5 πον· ‘τί λέγεις,’ ἔφη, ‘περὶ τούδε τοῦ πώματος πρὸς τὸ ἀποσπεῖσαί τινι; ἔξεστιν ἢ οὐ;’ ‘τοσοῦτον,’ ἔφη, ‘ὦ Σώκρατες, τρίβομεν, ὅσον οἰόμεθα μέτριον εἶναι πιεῖν.’ ‘μανθάνω,’ ἢ δ’ ὅς ‘ἄλλ’ εὔχεσθαι γέ που τοῖς ~~Δ~~ θεοῖς ἔξεστί τε καὶ χρή, τὴν μετοίκησιν τὴν ἐνθέν- δε ἕκεισε εύτυχῆ γενέσθαι· ἀ δὴ καὶ ἔγω εὔχομαι τε καὶ γένοιτο ταύτῃ·’ καὶ ἅμ’ εἰπών ταῦτα ἐπισχόμενος καὶ μάλα εὐχερῶς καὶ εὐκόλως ἔξέπιεν. καὶ ἡμῶν οἱ πολλοὶ τέως μὲν ἐπιεικῶς οἰοί τε ἡσαν κατέχειν τὸ μὴ δακρύειν, ὡς δὲ εἴδομεν πίνοντά τε καὶ πεπωκότα, οὐκέτι, ἀλλ’ ἐμοῦ γε βίᾳ καὶ αὐτοῦ ἀστακτὶ ἔχώρει τὰ δάκρυα, ὡστε ἐγκαλυψάμενος ἀπέκλασιν ἐμαυτόν· οὐ γάρ δὴ ἔκεινόν γε, ἀλλὰ τὴν ἐμαυτοῦ τύχην, οἷον ἀνδρὸς ~~Δ~~ ἐταίρου ἐστερημένος εἶην. δὲ Κρίτων ἔτι πρότερος ἐμοῦ, ἐπειδὴ οὐχ οἶστος τ’ ἦν κατέχειν τὰ δάκρυα, ἔξανέστη. Ἀπολλόδωρος δὲ καὶ ἐν τῷ ἐμ- προσθεν χρόνῳ οὐδέν ἐπαύετο δακρύων, καὶ δὴ καὶ τότε ἀναβρυχησάμενος κλαίων καὶ ἀγανακτῶν οὐδένα 5 δοντινα οὐ κατέκλασε τῶν παρόντων πλήν γε αὐτοῦ Σωκράτους. ἔκεινος δέ· ‘οἴα,’ ἔφη, ‘ποιεῖτε, ὡς θαυ- μάσιοι. ἔγω μέντοι οὐχ ἦκιστα τούτου ἐνεκα τὰς γυναι- κας ἀπέτεμψα, ἵνα μὴ τοιαῦτα πλημμελοῖεν· καὶ γάρ ἀκήκοα, ὅτι ἐν εὐφημίᾳ ~~Δ~~ χρή τελευτᾶν. ἀλλ’ ἡσυ- χίαν τε ἀγετε καὶ καρτερεῖτε.’ καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες ἥσχύνθημέν τε καὶ ἐπέσχομεν τοῦ δακρύειν. δὲ περιελ- θών, ἐπειδὴ οἱ βαρύνεσθαι ἔφη τὰ σκέλη, κατεκλίνη 5 ὑππτιος· οὕτω γάρ ἐκέλευεν ὁ ἀνθρωπός· καὶ ἅμα ἐφαπτόμενος αὐτοῦ οὗτος δοὺς τὸ φάρμακον, δια- λιπών χρόνον ἐπεσκόπει τοὺς πόδας καὶ τὰ σκέλη, κακπειτα σφόδρα πιέσας αὐτοῦ τὸν πόδα ἤρετο, εἰ αἰσ- θάνοιτο· δ’ οὐκ ἔφη· καὶ μετὰ τοῦτο αὖθις ~~Δ~~ τὰς κνήμας· καὶ ἐπανιών οὕτως ἡμῖν ἐπεδείκνυτο, ὅτι ψύχοιτό τε καὶ πηγνῦτο. καὶ αὐτὸς ἤπτετο καὶ εἶπεν, δὲ, ἐπειδὰν πρὸς τῇ καρδίᾳ γένηται αὐτῷ, τότε οἰχή- στεται. ἥδη οὖν σχεδόν τι αὐτοῦ ἦν τὰ περὶ τὸ ἡτρον 5 ψυχόμενα, καὶ ἐκαλυψάμενος – ἐνεκεκάλυπτο γάρ – εἶπεν, δὲ δὴ τελευταῖον ἐφθέγξατο· ‘ὦ Κρίτων,’ ἔφη, ‘τῷ ‘Ασκληπιῷ ὁφείλομεν ἀλεκτρυόνα· ἀλλὰ ἀπόδοτε καὶ μὴ ἀμελήσητε·’ ἀλλὰ ταῦτα, ἔφη, ‘ἔσται,’ δὲ Κρίτων· ‘ἀλλ’ ὅρα, εἰ τι ἄλλο λέγεις.’ ταῦτα ἐρομένου αὐτοῦ οὐδέν 10 ἔτι ἀπεκρίνατο, ἀλλ’ ὀλίγον χρόνον διαλιπών ἔκινήθη τε καὶ δὲ ἀνθρωπὸς ἔξεκάλυψεν αὐτόν, καὶ δις τὰ ὅμματα ἔστησεν· ἵδων δὲ δὲ Κρίτων συνέλαβε τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀφθαλμούς.

‘Ηδε ἡ τελευτή, ὡς Ἐχέκρατες, τοῦ ἐταίρου ἡμῖν ἐγένε- 15 το, ἀνδρός, ὡς ἡμεῖς φαίμεν ἀν, τῶν τότε ὡν ἐπειράθη- μεν ἀρίστου καὶ ἄλλως φρονιμωτάτου καὶ δικαιοτάτου.

5. Aus dem Dialog 'Symposion': Die Lobrede des Alkibiades (gekürzt)

Alkibiades ist in weinseliger Stimmung mitten in der Nacht in ein Symposium hineingeplatzt, das der Dichter Agathon anlässlich seines Tragödiensieges (416 v.Chr.) mit Freunden, darunter Sokrates und Aristophanes, feiert. Als er hört, hier würden Lobreden auf den Eros gehalten, hält auch er spontan eine Rede, in der er aber an Stelle des Eros die Persönlichkeit des Sokrates rühmt.

215 a - 216 c, 219 e - 222 a

ΑΙΚ. ~~Σ~~ Σωκράτη δ' ἐγώ ἐπαινεῖν, ω̄ ἀνδρες, οὗτως ἐπι-

χειρήσω, δι' εἰκόνων. οὗτος μὲν οὖν ίσως οἰήσεται ἐπὶ 5
τὰ γελοιότερά, ἔσται δ' ή εἰκὼν τοῦ ἀληθοῦς ἔνεκα, οὐ

τοῦ γελοίου. φημὶ γάρ δὴ ὄμοιότατον αὐτὸν εἶναι τοῖς

~~σιληνοῖς τούτοις τοῖς~~ ἐν τοῖς ἑρμογλυφείοις καθημένοις,

οὔστινας ἐργάζονται οἱ δημιουργοὶ σύριγγας ή αὐλοὺς

ἔχοντας, οἱ διχάδες διοιχθέντες φαίνονται ἔνδοθεν ἀγάλ-

ματα ἔχοντες θεῶν. καὶ φημὶ αὖθις εἴκενται αὐτὸν τῷ σατύρῳ

τῷ Μαρσύᾳ. διτὶ μὲν οὖν τό γε εἰδός ὄμοιος εἰ τούτοις, ω̄

Σωκρατες, οὐδ' αὐτὸς ἀν που ἀμφισβητήσαις· ώς δὲ καὶ τὸ

τᾶλλα ἔνικας, μετὰ τοῦτο ἀκουε. οὐβριστῆς εἰ· ή οὐ;

ἔλαν γάρ μὴ ὄμοιογῆς, μάρτυρας παρέξομαι. ἀλλ' οὐκ

αὐλητῆς; πολὺ γε θαυμασιώτερος ἔκεινου. δι μέν γε δι'

ὅργάνων ἐκήλει τοὺς ἀνθρώπους τῇ ἀπὸ τοῦ στόματος.

δυνάμει, καὶ ἔτι νυνὶ δις ἀν τὰ ἐκείνου αὐλῆς—δι γάρ

"Ολυμπος ηὔλει, Μαρσύου λέγω, τούτου διδάξαντος—τὰ

οὖν ἔκεινου ἐάντε ἀγαθὸς αὐλητῆς αὐλῆς ἐάντε φαύλη

αὐλητρίς, μόνα κατέγεσθαι ποιεῖ καὶ δηλοῖ τοὺς τῶν

θεῶν τε καὶ τελετῶν δεομένους διὰ τὸ θεῖα εἶναι. σὺ δ'

ἔκεινου τοσοῦτον μόνον διαφέρεις, διτὶ ἀνευ ὄργάνων

ψιλοῖς λόγοις ταῦτὸν τοῦτο ποιεῖς. ~~ήμεταις~~ γοῦν δταν μέν

του ἄλλου ἀκούωμεν λέγοντος καὶ πάνυ ἀγαθοῦ ρήτορος

ἄλλους λόγους, οὐδὲν μέλει ώς ἔπος εἰπεῖν οὐδενί· ἐπειδὰν

δὲ σοῦ τις ἀκούῃ ή τῶν σῶν λόγων ἄλλου λέγοντος,

καὶ πάνυ φαῦλος ή ὁ λέγων, ἐάντε γυνὴ ἀκούῃ ἐάντε ἀνήρ

ἐάντε μειράκιον, ἐκπεπληγμένοι ἐσμὲν καὶ κατεχόμεθα.

ἐγὼ γοῦν, ω̄ ἀνδρες, εἰ μὴ ἔμελλον κομιδῇ δόξειν μεθύειν,

εἰπον ὄμόσας ἀν οὐμῆν, οἰα δὴ πέπονθε αὐτὸς οὐπὸ τῶν

τούτου λόγων καὶ πάσχω ἔτι καὶ νυνί. δταν γάρ ἀκούω,

πολὺ μοι μᾶλλον ή τῶν κορυβαντιώντων ή τε καρδία

πηδᾶς καὶ δάκρυα ἐκχεῖται οὐπὸ τῶν λόγων τῶν τούτου,

όρῶ δὲ καὶ ἄλλους παμπόλλους τὰ αὐτὰ πάσχοντας.

Περικλέους δὲ ἀκούων καὶ ἄλλων ἀγαθῶν ρήτορων εῦ

μὲν ἡγούμην λέγειν, τοιοῦτον δ' οὐδὲν ἐπασχον, οὐδὲ

ἐτεθορύβητό μου ή ψυχὴ οὐδ' ἡγανάκτει ώς ἀνδραποδω-

δῶς διακειμένου, ἀλλ' οὐπὸ τουτοῦ τοῦ Μαρσύου πολλάκις

δὴ οὗτοι διετέθησαν ὥστε μοι δόξαι μὴ βιωτὸν εἶναι ἔχοντι,

ώς ἔχω. καὶ ταῦτα, ω̄ Σωκρατες, οὐκ ἐρεῖς, ώς οὐκ ἀληθῆ.

καὶ ἔτι γε νῦν σύνοιδες ἐμαυτῷ, διτὶ, εἰ ἐθέλοιμι παρέχειν

τὰ δάτα, οὐκ ἀν καρτερήσαμι, ἀλλὰ ταῦτα ἀν πάσχοιμι.

ἀναγκάζει γάρ με ὄμοιογεῖν, διτὶ πολλοῦ ἐνδεής ὄν αὐτὸς.

ἔτι ἐμαυτοῦ μὲν ἀμελῶ, τὰ δ' Ἀθηναίων πράττω. βίᾳ

οὖν ὕσπερ ἀπὸ τῶν Σειρήνων ἐπισχόμενος τὰ δάτα

οίχομαι φεύγων, ίνα μὴ αὐτοῦ καθήμενος παρὰ τούτῳ
καταγηράσω. πέπονθα δὲ πρὸς τοῦτον μόνον ἀνθρώπων,
δούκας δὲ τις οἶοιτο ἐν ἐμοὶ ἐνεῖναι, τὸ αἰσχύνεσθαι
όντινοῦν· ἔγω δὲ τοῦτον μόνον αἰσχύνομαι. σύνοιδα γάρ
ἐμαυτῷ ἀντιλέγειν μὲν οὐ δυναμένω ὡς οὐ δεῖ ποιεῖν,
ἀλλὰ οὗτος κελεύει, ἐπειδὴν δὲ ἀπέλθω, ἡττημένω τῆς τιμῆς
τῆς ὑπὸ τῶν πολλῶν. δραπετεύω οὖν αὐτὸν καὶ φεύγω,
καὶ δταν ἵδω, αἰσχύνομαι τὰ ὥμοιολγημένα. καὶ πολλάκις
μὲν ἡδέως ἀν δοιμι αὐτὸν μὴ δντα ἐν ἀνθρώποις· εἰ
δ' αὖ τοῦτο γένοιτο, εἴ οἰδα, δτι πολὺ μεῖζον ἀν ἀχθοί-
μην, ὥστε οὐκ ἔχω, δτι χρήσωμαι τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ. L

ΣΤΡΑΤΕΙΑ

γεγένεται, καὶ μετὰ ταῦτα στρατεία / ήμιν εἰς Ποτείδαιαν 219 e 5
ἐγένετο κοινὴ καὶ συνεσιτοῦμεν ἐκεῖ. πρῶτον μὲν οὖν
τοῖς πόνοις οὐ μόνον ἐμοὶ περιῆν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων
ἀπάντων — ἐπότ' ἀναγκασθεῖμεν ἀποληφθέντες που, οἷα
δὴ ἐπὶ στρατείας, ἀσιτεῖν, οὐδὲν ἡσαν οἱ ἄλλοι πρὸς τὸ
καρτερεῖν — ἐν τ' αὖ ταῖς εὐωχίαις μόνος ἀπολαύειν οἴδες
τ' ἦν τὰ τ' ἄλλα καὶ πίνειν — οὐκ ἐθέλων — δπότε ἀναγ-
κασθείη, πάντας ἐκράτει, καὶ δι πάντων θαυμαστότατον,
Σωκράτη μεθύοντα οὐδεὶς πώποτε ἐώρακεν ἀνθρώπων.
τούτου μὲν οὖν μοι δοκεῖ καὶ αὐτίκα ὁ Ἐλεγχος ἔσεσθαι. 5
πρὸς δὲ αὖ τὰς τοῦ χειμῶνος καρτερήσεις — δεινοὶ γάρ
αὐτόθι χειμῶνες — θαυμάσια ἡργάζετο τὰ τε ἄλλα, καὶ
ποτε δντος πάγου οίου δεινοτάτου, καὶ πάντων ἢ οὐκ
ἔξιόντων ἔνδοθεν, ἢ εἰ τις ἔξιοι, ἡμφιεσμένων τε θαυ-
μαστὰ δὴ δσα καὶ ὑποδεδεμένων καὶ ἐνειλιγμένων τοὺς
πόδας εἰς πίλους καὶ ἀρνακίδας, οὗτος δ' ἐν τούτοις
ἔξιει ἔχων ἴμάτιον μὲν τοιοῦτον, οἴόντερ καὶ πρότερον 5
εἰώθει φορεῖν, ἀνυπόδητος δὲ διὰ τοῦ κρυστάλλου ῥῶν
ἐπορεύετο ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι, οἱ δὲ στρατιῶται
ὑπέβλεπον αὐτὸν ὡς καταφρονοῦντα σφῶν.
καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.
οἶον δ' αὖ τόδ' ἔρεξε καὶ ἐτλη καρτερὸς ἀνήρ

(Οδ. 4, 242.)

ἐκεῖ ποτε ἐπὶ στρατεῖας, ἀξιον ἀκοῦσαι. συννοήσας γάρ
αὐτόθι ἔωθέν τι εἰστήκει σκοπῶν, καὶ ἐπειδὴ οὐ πρού-
χώρει αὐτῷ, οὐκ ἀνίει ἀλλὰ εἰστήκει ζητῶν. καὶ ἡδη ἦν 5
μεσημβρία καὶ ἀνθρώποις ἡσθάνοντο καὶ θαυμάζοντες
ἄλλος ἄλλω ἔλεγεν, δτι Σωκράτης ἔξ ἐωθινοῦ φροντίζων
τι ἔστηκε. τελευτῶντες δέ τινες τῶν Ιώνων, ἐπειδὴ
ἐσπέρα ἦν, δειπνήσαντες — καὶ γάρ θέρος τότε γ' ἦν — d
χαμεύνια ἔξενεγκάμενοι ἄμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καθηῦδον,
ἄμα δ' ἐφύλαττον αὐτὸν, εἰ καὶ τὴν νύκτα ἔστήξοι. δὲ
εἰστήκει, μέχρι ἔως ἐγένετο καὶ ἤλιος ὀνέσγεν. ἐπειτα
ὤχετ' ἀπιῶν προσευξάμενος τῷ ἥλιῳ. εἰ δὲ βούλεσθε ἐν
ταῖς μάχαις — τοῦτο γάρ δὴ δικαιόν γε αὐτῷ ἀποδοῦναι — 5
δτε γάρ ἡ μάχη ἦν, ἔξ ἐμοὶ καὶ τάριστεῖα ἔδοσαν οἱ
στρατηγοί, οὐδεὶς ἄλλος ἐμὲ ἔσωσεν ἀνθρώπων ἢ οὗτος,
τετρωμένον οὐκ ἐθέλων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ συνδιέσωσε καὶ l
τὰ δπλα καὶ αὐτὸν ἐμὲ. καὶ ἔγω μὲν, ὡς Σώκρατες, καὶ
τότε ἐκέλευον σοὶ διδόναι τάριστεῖα τοὺς στρατηγούς,
καὶ τοῦτό γέ μοι οὔτε μέμψη οὔτε ἔρεις δτι ψεύδομαι.

meine Vornehmheit Rücksicht nahmen und mir ihn geben wollten, so warst du noch eifriger darauf bedacht als die Heerführer, daß ich ihn erhalten sollte und nicht du. Besonders noch, ihr Männer, war es der Mühe wert, den Sokrates zu sehen, als sich das Heer von Delion fliehend zurückzog. Denn ich war zu Pferde dabei, er aber in schwerer Rüstung zu Fuß. Er zog sich also zurück erst, als unsere Leute sich schon ganz zerstreut hatten, er und Laches. Ich komme dazu und erkenne sie und redete ihnen sogleich zu, gutes Mutes zu sein, und sagte, daß ich sie nicht verlassen würde. Da konnte ich nun den Sokrates noch schöner beobachten als bei Potidaia, denn ich selbst war weniger in Furcht, weil ich zu Pferde war, zuerst wie weit er den Laches an Fassung übertraf, und dann schien er mir nach deinem Ausdruck, Aristophanes¹¹, auch dort eipherzugehn „stolzierend und stier seitwärts hinwerfend die Augen“, ruhig umschauend nach Freunden und Feinden; und jeder mußte es schon ganz von ferne sehen, daß wenn einer diesen Mann berührte, er sich aufs kräftigste verteidigen würde. Darum kamen sie auch unverletzt davon, er und der andere. Denn wer im Kriege sich so hält, wird fast gar nicht angegriffen, sondern man verfolgt nur die, welche in voller Hast fliehen. Und viel anderes und Bewundernswürdiges könnte man gewiß noch von Sokrates rühmen. Allein in andern Bestrebungen kann man wohl leicht auch von anderen dasselbe sagen; wie aber er durchaus keinem Menschen ähnlich ist, weder den früheren noch den jetzigen, das ist ganz verwunderlich. Denn zum Beispiel den Brasidas könnte man mit dem Charakter des Achilleus vergleichen, den Perikles mit dem des Nestor oder Antenor, und so gibt es noch andere, und auf ähnliche Art könnte man Vergleichungen für andere finden; wie aber dieser Mensch in seiner Wunderlichkeit ist, er selbst und seine Reden, so würde einer auch von fern nichts Ähnliches finden, weder bei den jetzigen Menschen noch bei den früheren, wenn man ihn nicht, wie ich eben tue, mit keinem Menschen vergleichen will, sondern mit den Silenen und Satyren, ihn und seine Reden. Und dies habe ich gleich zuerst noch übergangen, daß auch seine Reden jenen aufschließbaren Silenen äußerst ähnlich sind. Denn wenn jemand des Sokrates Reden anhören will, so werden sie ihm anfangs ganz lächerlich vorkommen, in solche Worte und Redensarten sind sie äußerlich eingehüllt, wie in das Fell eines frechen Satyrs. Denn von Lasteseln spricht er, von Schmieden und Schustern und Gerbern, und scheint immer auf dieselbe Art nur dasselbe zu sagen, so daß jeder unerfahrene und unverständige Mensch über seine Reden spotten muß. Wenn man sie aber geöffnet sieht und in sie eindringt: so wird man zuerst finden, daß diese Reden allein inwendig Vernunft haben, und dann, daß sie ganz göttlich sind und die schönsten Götterbilder von Tugend in sich enthalten und auf das meiste von dem oder vielmehr auf alles hinzielen, worauf zu sehen dem, der gut und edel werden will, gebührt. Dies ist es, ihr Männer, was ich an Sokrates lobe, ~~und wiederum auch, was ich tadel, habe ich~~

ἀλλὰ γάρ τῶν στρατηγῶν πρὸς τὸ ἐμὸν ἀξίωμα ἀποβλε- 5
 πόντων καὶ βουλομένων ἐμοὶ διδόναι τάριστεῖα, αὐτὸς
 προθυμότερος ἔγένου τῶν στρατηγῶν ἐμὲ λαβεῖν η
 σαυτόν. Εἴτε τοίνυν, διὰνδρες, ἀξιον ἦν θεάσασθαι Σωκράτη,
 δτε ἀπὸ Δηλίου φυγῇ ἀνεχώρει τὸ στρατόπεδον. ἔτυχον 221
 γάρ παραγενόμενος ἵππον ἔχων, οὗτος δὲ δπλα. ἀνεχώρει
 οὖν ἐσκεδασμένων ἥδη τῶν ἀνθρώπων οὔτος τε ἄμα καὶ
 Λάχης· καὶ ἐγὼ περιτυγχάνω καὶ ἴδων εὐθὺς παρακελεύο-
 μαί τε αὐτοῖν θαρρεῖν καὶ ἔλεγον, δτι οὐκ ἀπολείψω αὐτώ. 5
 ἐνταῦθα δὴ καὶ κάλλιον ἐθεασάμην Σωκράτη η ἐν Ποτει-
 δαίᾳ—αὐτὸς γάρ ἡττον ἐν φύσι φήσι τὸ ἐφ' ἵππου
 εἰναι· πρῶτον μὲν δσον περιῆν Λάχητος τῷ ἔμφρων ~~κ~~ κ
 εἰναι· ἐπειτα ἔμοιγ' φύδοκει, διὰνδρος, τὸ σὸν δὴ | Σ
 τοῦτο, καὶ ἐκεῖ διαπορεύεσθαι ὡσπερ καὶ ἐνθάδε, βρεν-
 θυόμενος καὶ τῷ φθαλμῷ παραβάλλων (Αρ. Wol-
 ken 362), ἡρέμα παρασκοπῶν καὶ τοὺς φιλίους καὶ τοὺς
 πολεμίους, δῆλος ἀν παντὶ καὶ πάνυ πόρρωθεν, δτι, εἰ. 5
 τις ἀψεται τούτου τοῦ ἀνδρός, μάλα ἐρρωμένως ἀμυνεῖται.
 διὸ καὶ ἀσφαλῶς ἀπήγει καὶ οὔτος καὶ ὁ ἑταῖρος· σχεδὸν
 γάρ τι τῶν οὕτω διακειμένων ἐν τῷ πολέμῳ οὐδὲ ἀπτον-
 ται, ἀλλὰ τοὺς προτροπάδην φεύγοντας διώκουσιν.

Πολλὰ μὲν οὖν ἀν τις καὶ ἀλλα ἔχοι Σωκράτη ἐπαινέσαι
 καὶ θαυμάσια· ἀλλὰ τῶν μὲν ἀλλων ἐπιτηδευμάτων τάχ'
 ἀν τις καὶ περὶ ἀλλου τοιαῦτα εἴποι, τὸ δὲ μηδενὶ ἀν-
 θρώπων δμοιον εἰναι, μήτε τῶν παλαιῶν μήτε τῶν νῦν 5
 δντων, τοῦτο ἀξιον παντὸς θαύματος. οἰος γάρ Ἀχιλλεὺς
 ἔγένετο, ἀπεικάσειεν ἀν τις καὶ Βρασίδαν καὶ ἀλλους,
 καὶ οἰος αὖ Περικλῆς, καὶ Νέστορα καὶ Ἀντήνορα—εἰσι
 δὲ καὶ ἔτεροι—καὶ τοὺς ἀλλους κατὰ ταῦτ' ἀν τις ἀπει-
 δ κάζοι· οἰος δὲ οὔτοσι γέγονε τὴν ἀτοπίαν ἀνθρώπος,
 καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ, οὐδὲ ἐγγὺς ἀν εὔροι τις
 ζητῶν, οὔτε τῶν νῦν οὔτε τῶν παλαιῶν, εἰ μὴ ἄρα εἰ,
 οἰος ἐγὼ λέγω, ἀπεικάζοι τις αὐτόν, ἀνθρώπων μὲν μηδενί,
 τοῖς δὲ σιληνοῖς καὶ σατύροις, αὐτὸν καὶ τοὺς λόγους. 5

~~κ~~ Καὶ γάρ οὖν καὶ τοῦτο ἐν τοῖς πρώτοις παρέλιπον,
 δτι καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ δμοιότατοι εἰσι τοῖς σιληνοῖς τοῖς
 διοιγομένοις. εἰ γάρ ἐδέλοι τις τῶν Σωκράτους ἀκούειν ~~κ~~
 λόγων, φανεῖεν ἀν πάνυ γελοῖο τὸ πρῶτον· τοιαῦτα καὶ
 δνόματα καὶ ὅρματα ἔξωθεν περιαμπέχονται, σατύρου δὴ
 τινα ὑβριστοῦ δοράν. δνους γάρ κανθηλίους λέγει καὶ
 χαλκέας τινὰς καὶ σκυτοτόμους καὶ βυρσοδέψας, καὶ ἀσι. 5
 διὰ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ φάνεται λέγειν, ὡστε ἀπειρος καὶ
 ἀνόητος ἀνθρωπος πᾶς ἀν τῶν λόγων καταγελάσειεν.

222 διοιγομένους δὲ ἴδων ἀν τις καὶ ἐντὸς αὐτῶν γιγνόμενος
 πρῶτον μὲν νοῦν ἔχοντας ἔνδον μόνους εὐρήσει τῶν λόγων,
 ἐπειτα θειοτάτους καὶ πλεῖστα ἀγάλματ' ἀρετῆς ἐν
 αὐτοῖς ἔχοντας καὶ ἐπὶ πλεῖστον τείνοντας, μᾶλλον δὲ
 ἐπὶ πᾶν, δσον προσήκει σκοπεῖν τῷ μέλλοντι καλῷ κάγαθῷ 5
 ἔσεσθαι.

Ταῦτ' ἐστίν, διὰνδρες, δὲ ἐγὼ Σωκράτη ἐπαινῶ. ~~κ~~

[Ende des 2. Hauptteiles]

Wir leben in einer Staatsform, die die Einrichtungen anderer nicht nachahmt; eher sind wir für etliche ein Vorbild, als daß wir andere uns zum Muster nähmen. Mit Namen wird sie, weil wir uns nicht auf eine Minderheit, sondern auf die Mehrheit im Volke stützen, Volksherrschaft (Demokratie) genannt. Und es genießen auch alle für ihre eigenen Angelegenheiten vor den Gesetzen gleiches Recht; in der öffentlichen Bewertung jedoch fragt man allein nach dem Ansehen, das sich jemand auf irgendeinem Felde erworben hat, und nicht die Zugehörigkeit zu einem bestimmten Volksteil, sondern allein die persönliche Tüchtigkeit verleiht im öffentlichen Leben einen Vorzug, auch wird bei Armut keiner, der doch dem Volke Gutes zu leisten vermöchte, um der Geringheit seines Standes willen ausgeschlossen. Ein freier Geist herrscht in unserem Staatsleben und wirkt auch im täglichen Leben und Treiben aller gegenseitigen Begegnung entgegen. So nehmen wir es unserem Mitmenschen auch nicht übel, wenn er sich einiges zu seinem Vergnügen leistet, und legen uns keine engherzigen Beschränkungen auf, die zwar kein Schade, aber doch ein unerquicklicher Anblick sind. Und wie wir im persönlichen Umgang unbeschwert miteinander verkehren, so meiden wir im öffentlichen Leben schon aus Pflichtgefühl Verstöße gegen Recht und Sitte, der jeweiligen Führung gehorsam wie auch den Gesetzen und unter ihnen zumal denjenigen, die zum Schutz der Verfolgten gegeben sind, sowie den ungeschriebenen, deren Bruch in aller Augen Schande bringt. Auch für mancherlei Erholung des Geistes von allen Anstrengungen ist bei uns gesorgt, teils durch die Pflege von Kampfspielen und Festen während des ganzen Jahres, teils durch schöne, jedem offenstehende Anlagen, deren täglicher Genuss den Mißmut bannt. Zudem kommt bei der Größe unserer Stadt aus allen Teilen der Erde alles herein, und ebenso wie unsere heimischen Güter können wir die Erzeugnisse der ganzen Welt im eigenen Hause genießen.

Auch in der Pflege des Kriegswesens unterscheiden wir uns von unseren Feinden, und zwar in folgendem: Jedermann hat freien Zutritt zu unserer Stadt, und wir denken nicht daran, es einem durch Ausweisungen zu verwehren, sich bei uns über Dinge zu unterrichten oder sie sich anzuschauen, die, nicht geheimgehalten, vielleicht manchem unserer Feinde nützlich werden könnten. Statt auf die üblichen Vorkehrungen und Schliche verlassen wir uns lieber auf die in uns selber ruhende Entschlossenheit zur Tat. Und mögen in der Erziehung des Kindes die da drüben schon durch anstrengende Übungen von zarter Jugend an mannhaften Geist zu erwerben suchen: wir führen ein Leben ohne Zwang und stellen im Ernstfall doch nicht schlechter unseren Mann. Beweis: nie fallen unsere Gegner einzeln, sondern stets mit ihrer gesamten Bundesmacht in unser Land; wir aber ziehen ganz für uns allein gegen den andern ins Feld und werden selbst in Feindesland meist mühe-los mit denen fertig, die doch um Haus und Hof kämpfen müssen. Dabei hat es noch kein Feind bisher mit unserer versammelten Macht zu tun bekommen, weil wir auch noch für unsere Flotte Sorge tragen und zu Lande die Unsrigen nach vielen Punkten hin verschicken müssen. Allein sie mögen irgendwo auf irgendeine Abteilung von uns gestoßen sein und etliche der Unsern aus dem Felde geschlagen haben, so prahlen sie, daß sie unsere gesamte Streitmacht überwältigt hätten, und wurden sie geworfen, so wollen sie unserer ganzen Macht gewichen sein. Nun denn, wenn wir es vorziehen, lieber leichten Herzens statt unter mühseligem Drill und weniger mit einer Tapferkeit nach Vorschrift als einer frei aus dem Leben erwachsenen zu streiten, so haben wir dabei so viel voraus, daß uns künftige Not nicht im voraus plagt, und wenn sie kommt, uns doch nicht weniger kühn als die ewig sich Abmügenden findet – weshalb unser Volk denn auch hierin Bewunderung verdient, nicht minder aber noch in anderem.